

Voorzitter: Dolman

Tegenwoordig zijn 136 leden, te weten:

Aarts, Alders, Andela-Baur, Van Baars, Beckers-de Bruijn, Ter Beek, De Beer, Beinema, Van den Bergh, J. D. Blaauw, P. M. Blauw, De Boer, De Boois, Borgman, Braams, Buikema, Van der Burg, Buurmeijer, Cornelissen, Couprie, Dales, G. C. van Dam, Dees, Dijkman, Dijkstal, Van Dis, Van der Doef, Dolman, Engwirda, Ernsting, Van Erp, Van Es, Evenhuis, Evenhuis-van Essen, Eversdijk, Faber, Franssen, Frinking, Gerritse, De Grave, Groenman, Gualthérie van Weezel, Haas-Berger, Van Heemskerck Pillis-Duvekot, Van der Heijden, Van der Hek, Hennekam, Herfkens, Hermans, Hermes, Hermsen, Hummel, Van Iersel, Jabaaij, Jacobse, Janmaat, Joeke, Jorritsma-Lebbink, Kamp, Keja, Knol, De Kok, Kombrink, Konings, Van der Kooij, De Korte, Korthals, Kosto, Kraaijeveld-Wouters, De Kwaadsteinet, Laning-Boersema, Lankhorst, Lansink, Laxtermann, Leerling, Linschoten, Lucassen-Stauttener, Mateman, Metz, Moor, Müller-van Ast, Niessen, Van Nieuwenhoven, Nijland, Nijpels, Van Noord, Nypels, Van Ooijen, Oomen-Ruijten, Den Ouden-Dekkers, Patijn, Paulis, Poppe, De Pree, Rempt-Halmmans de Jongh, Van Rey, Rienks, Van Rossum, Salomons, Van der Sanden, Scharman, Schutte, Van der Spek, Spieker, Stemerding, Stoffelen, Tazelaar, Terpstra, Tommel, Van den Toorn, Toussaint, Tripels, Ubels-Veen, Ter Veld, Veldhoen, Te Veldhuis, De Visser, Van der Vlies, Van Vlijmen, Voorhoeve, Vos, B. de Vries, K. G. de Vries, Waalkens, De Waart, Wagenaar, Wallage, Weijers, Weisglas, Wessel-Tuinstra, Wiebenga, Willems, Wolters, Wöltgens, Worrell en Zijlstra,

en de heren Rietkerk, minister van Binnenlandse Zaken, Korthals Altes, minister van Justitie, De Ruiter, minister van Defensie, Van Aardenne, vice-minister-president, minister van Economische Zaken, mevrouw Korte-van Hemel, staatssecretaris van

Justitie, de heren Van Leijenhorst, staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen en Brokx, staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Den Uyl en Meijer wegens bezigheden elders;

Van der Mei, wegens verblijf buitenslands;

Van Kemenade, wegens bezigheden elders, de hele week;

Brouwer, Scholten, Nijhuis en Van der Linden, wegens ziekte;

Krajenbrink, wegens familieomstandigheden;

M. P. A. van Dam, Van Dijk, Tazelaar en Van der Burg, in verband met de verhoren van de Enquêtecommissie.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik ook voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Regeling van werkzaamheden

De **Voorzitter**: Ik stel voor, aan de orde te stellen en toe te voegen aan de agenda van volgende week het verslag van een mondeling overleg over vrijwilligerswerk in het onderwijs, met spreektijden van 2 minuten per fractie.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik bepaal nader, dat de uitgebreide commissievergadering van de vaste commissie voor Landbouw over de Landinrichtingswet (15907) op donderdag 29 maart a.s. niet doorgaat.

Aangezien geen van beide Kamers der Staten-Generaal uitdrukkelijke goedkeuring heeft gevraagd van de Internationale Overeenkomst gedrukt onder nr. 18 250, die op 22 februari 1984 aan de Kamer is overgelegd, stel ik voor, dit stuk voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer Kosto, die het heeft gevraagd.

De heer **Kosto** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Namens het kabinet zond de minister van WVC u een brief onder de citeertitel 'Uitvoering moties Medianota'. Ik zou het op prijs stellen, indien u die brief op de kameragenda zou plaatsen binnen een redelijke termijn.

De heer **Lankhorst** (PPR): Heeft de heer Kosto die brief al? Ik ken hem niet. Ik heb er in de krant een aantal mededelingen over gelezen, maar ik meen dat hij nog niet bij de Kamer is gearriveerd.

De heer **Kosto** (PvdA): Mijn weg in dit Huis kennende, heb ik mij naar de griffie begeven en de brief daar gekregen.

De **Voorzitter**: Is die brief niet rondgedeeld?

De heer **Kosto** (PvdA): Ik heb hem bij de griffie gehaald.

De **Voorzitter**: Ik zal bevorderen dat de brief wordt rondgedeeld.

De heer **Van der Sanden** (CDA): Is het de bedoeling van de heer Kosto dat onmiddellijk een debat in plenaire vergadering over de brief wordt gehouden en, zo ja, zou het niet verstandiger zijn te beginnen met een mondeling overleg in de vaste kamercommissie? Er is geen enkel bezwaar tegen, dat dat mondeling overleg openbaar is. In de kamercommissie kan het overleg met de minister wat intensiever zijn dan in een plenaire vergadering.

De heer **Hermans** (VVD): Ik sluit mij aan bij deze woorden, Voorzitter.

Voorzitter

De heer **Kosto** (PvdA): De discussie over dit onderwerp is buitengewoon uitvoerig geweest. Het kwam nu aan op 'ja', 'nee' en uitvoeren. Ik denk dat een mondeling overleg het minst politieke instrument uit onze doos met middelen is. Mondeling overleg is wel geschikt om meer vaagheid te creëren. Een debat in plenaire vergadering zal ons sneller tot duidelijkheid brengen. Daarom pesisteer ik eigenlijk bij mijn vraag, de brief op de agenda van de Kamer te zetten.

De **Voorzitter**: Kan de vaste commissie mij voor de lunchpauze van komende donderdag van advies dienen over het ordevoorstel van de heer Kosto?

Mevrouw **Cornelissen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Op uw verzoek zal ik de commissie graag bijeenroepen om dit ordevoorstel te bespreken. Ik zal u op de hoogte stellen van de uitkomst van het beraad.

De heer **Van der Sanden** (CDA): Dat betekent dus dat u donderdagmiddag een beslissing wilt nemen, mijnheer de Voorzitter?

De **Voorzitter**: Dat wil ik inderdaad in enigerlei zin bevorderen, al was het alleen maar door te zwijgen.

Ik geef het woord aan de heer Konings, die het heeft gevraagd.

De heer **Konings** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Evenals mevrouw Groenman – het zal u duidelijk zijn, dat ik mede namens haar spreek – was ik verbaasd en geërgerd, via de publiciteit kennis te nemen van een concept-beleidsnotitie, toegezonden aan de fracties van CDA en VVD, met betrekking tot de uitbreiding van het aantal experimenten voortgezet basisonderwijs. Het is bepaald onheus, op deze manier in de Kamer een informatie-kloof te creëren. Doordat een en ander in de publiciteit komt, worden wij er natuurlijk allen op aangesproken. Ik denk dat de minister een belangrijke misser heeft gemaakt. Mijnheer de Voorzitter! Ik verzoek u de minister te vragen, iedereen alsnog van dezelfde informatie te voorzien en de concept-beleidsnotitie aan de Kamer te doen toekomen.

De **Voorzitter**: Dat zal ik doen.

Ik geef het woord aan de heer Willems, die het heeft gevraagd.

De heer **Willems** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Uit de media is ons bekend geworden dat afgelopen vrijdag de ministerraad een beslissing heeft genomen over het zogenaamde 1

juli-pakket. Daarbij is ingegaan op de gewenste stelselwijziging in de sociale zekerheid. Bovendien zijn een aantal besluiten genomen waarvan tenminste enkele ons later in de vorm van een wetsvoorstel zullen bereiken. Kunt u bevorderen dat de regering ons tenminste de hoofdlijnen van de besluiten mededeelt, met name die punten waarvoor geen wetswijziging nodig zal zijn? Het lijkt mij niet correct dat de Kamer nog minder geïnformeerd is dan de media. Die informatie zou ons, lijkt mij, op korte termijn kunnen bereiken.

De **Voorzitter**: Ik zal het verzoek overbrengen.

Aan de orde zijn de **stemmingen over 14 moties**, ingediend op 28 en 29 februari 1984 bij het debat over **woonlastenproblematiek en huurbeleid**, te weten:

- de motie-De Pree/Vos over een lagere jaarlijkse trendmatige huurverhoging dan 4% (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 11);
- de motie-De Pree/Vos over de normhuurquote van de minima (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 12);
- de motie-De Pree/Vos over het percentage huur van het belastbare inkomen (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 13);
- de motie-Lankhorst over het gemeentelijke aandeel van 10% (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 14);
- de motie-Lankhorst over de maximale huurgrens voor de individuele huursubsidie (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 15);
- de motie-Ernsting over de in rekening gebrachte service-kosten (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 16);
- de motie-Wolters over de relatie tussen de woonlasten en de verhuurbaarheid van woningen (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 17);
- de motie-De Pree/Vos over invoering van een alleenstaandentabel (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 18);
- de motie-De Pree/Vos over leegstand (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 19);
- de motie-Lankhorst/Dijkman over de invoering van een woonbelasting (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 20);
- de motie-Schutte over een recht op zelfstandige woonruimte (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 21);
- de motie-Nypels/Van Es over de voorgenomen matiging van de *huurharmonisatie in stadsvernieuwingsgebieden* (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 22);

- de motie-Nypels/Van Es over een samenhangend huurbeleid voor alle huurwoningen in stadsvernieuwingsgebieden (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 23);
- de motie-De Beer/Jorritsma-Lebbink over de trendmatige huurverhoging in 1985 (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 24).

De **Voorzitter**: Mij is gevraagd om heropening van de beraadslaging. Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Wolters** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! In het debat over het huurbeleid is ook gesproken over de *doorstromingsheffing*. Ik heb toen gevraagd deze zaak, als de nota aan de orde komt, onbevangen tegemoet te treden. Om die onbevangenheid nu te maximaliseren heb ik mijn motie gewijzigd en het woord 'doorstroming' geschrapt.

Motie

De **Voorzitter**: De motie-Wolters (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 17) is in die zin gewijzigd, dat in het dictum onder a. de woorden 'doorstroming en' worden geschrapt.

Naar mij blijkt, wordt deze gewijzigde motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 26 (18 241, 18 104 en 18 213).

Ik constateer, dat de Kamer er geen bezwaar tegen heeft, aanstonds over deze gewijzigde motie te stemmen.

De heer **De Beer** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil mijn motie op stuk nr. 24 wijzigen, door de woorden 'niet uit te laten gaan boven' te veranderen door de woorden 'in sterke mate mede te laten bepalen door'.

Motie

De **Voorzitter**: De motie-De Beer/Jorritsma-Lebbink (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 24) is in die zin gewijzigd, dat het dictum thans luidt:

'verzoekt de regering, in 1985 de trendmatige huurverhoging in sterke mate mede te laten bepalen door de nominale netto inkomensontwikkeling'.

Naar mij blijkt, wordt deze gewijzigde motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 27 (18 241, 18 104 en 18 213).

Ik constateer, dat de Kamer er geen bezwaar tegen heeft, aanstonds over deze gewijzigde motie te stemmen.

De Beer

De heer **Lankhorst** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik de heer De Beer een vraag stellen over zijn gewijzigde motie? Ik begrijp dat hij reden had de angel uit zijn motie te halen. Nu wil ik opnieuw de vraag stellen die ik al eerder, toen zijn motie nog krachtiger was, heb gesteld. Is het nu dan niet juist ook het jaartal 1985 weg te halen? Hij zegt nu toch dat we het in sterke mate mede moeten laten bepalen door de nominale netto-inkomensontwikkeling en die niet als uitgangspunt moeten nemen? Waarom heeft hij nu dan nog 1985 in zijn motie staan? Kan het ook niet gelden voor de jaren daarna?

De heer **De Pree** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik dan van de heer De Beer een antwoord hebben op de vraag welke netto-inkomensontwikkeling hij bedoelt? Wat bedoelt hij met 'in sterke mate en mede'? Wat wordt er dan nog meer bij betrokken?

De heer **De Beer** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De heer Lankhorst kan ik zeggen dat het tussen coalitiepartners gebruikelijk is over een majeur punt, zeker als het een wijziging van het regeerakkoord betreft, overeenstemming te bereiken. Dat is hier namelijk aan de orde.

De heer **Lankhorst** (PPR): Dat dacht ik al.

De heer **De Beer** (VVD): De motie, zoals die nu luidt, kan, zoals straks zal blijken, de instemming van de fractie van het CDA krijgen. Dat is de reden geweest dat deze zin op deze manier geredigeerd is.

De heer **Lankhorst** (PPR): Dat had ik helemaal door, maar dat was mijn vraag niet. Heeft de heer De Beer met de fractie van het CDA dan geen overeenstemming kunnen krijgen over de jaren na 1985?

De heer **De Beer** (VVD): Dat blijkt impliciet uit mijn woorden, ik moet zeggen tot mijn spijt.

Het eerste punt dat de heer De Pree noemt is al behandeld toen ik mijn motie indiende. Ik wil het voor zijn plezier nog wel herhalen. De meest relevante nominale netto-inkomensontwikkeling is die van de werknemers bij het bedrijfsleven.

Ik dacht dat de woorden 'in sterke mate mede te laten bepalen door' voor zichzelf spraken. Wat is er dan nog meer?

Ik adviseer de heer De Pree eens goed te bezien wat in het regeerakkoord staat op het punt van de

huurverhoging. Vermeld wordt daar dat de huurverhoging uitsluitend afhankelijk is van de bouwkostenontwikkeling en de exploitatiekostenontwikkeling. Deze motie is – ik geef dat toe – minder apodictisch gesteld dan een eerdere versie, maar de strekking en de bedoeling ervan blijven overeind staan. Belangrijker nog is dat er sprake is van een zeer wezenlijke wijziging ten opzichte van hetgeen hierover is gesteld in het regeerakkoord.

Het zal duidelijk zijn, dat deze zeer belangrijke wijziging de instemming van onze coalitiepartner nodig had. Anders waren wij aan het gestelde in het regeerakkoord gebonden. Aan de huurverhoging wordt nu een nieuwe dimensie toegevoegd. Er wordt behalve naar de ontwikkeling van de bouwkosten en de exploitatiekosten ook gekeken naar het antwoord op de vraag wat de mensen in 1985 netto meer of minder in het handje krijgen.

De heer **De Pree** (PvdA): Dat betekent dus dat de ontwikkeling van de lonen in de marktsector een belangrijk referentiepunt zal vormen en dat dit kan leiden tot een trendmatige huurverhoging, die zeker voor de niet-marktsector hoog kan uitvallen.

De heer **De Beer** (VVD): Dat hangt af van de wijze, waarop de niet-marktsector zich zal verhouden tot de marktsector. Daarover valt op dit moment nog geen voorspelling te doen.

De heer **Nypels** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Bij verschillende kamerleden is zeer recent een brief binnengekomen van het Landelijk Ombudsteam Stadsvernieuwing over de huurharmonisatie in stadsvernieuwingsgebieden. Deze brief heeft collega Van Es en mij ertoe gebracht, de tekst van de motie, die op stuk nr. 23 is afgedrukt, te wijzigen. Dit gebeurt op grond van de volgende overwegingen.

In de brief van het Landelijk Ombudsteam Stadsvernieuwing wordt aangegeven waar de belangrijkste knelpunten ontstaan als de voornemens van de regering op dit terrein onverkort worden uitgevoerd. Het lijkt ons juist, van de regering te vragen om tot een nadere overweging te komen van de criteria voor de toepassing van de matiging van de huurharmonisatie in stadsvernieuwingsgebieden, waarbij het vooral gaat om het wegnemen van de grootste knelpunten daarbij. de tekst van de motie heb ik zo gewijzigd, dat in het dictum daarop de nadruk wordt gelegd.

Motie

De **Voorzitter**: De motie-Nypels/Van Es (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 23) is in die zin gewijzigd, dat zij thans luidt:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

constaterende, dat volgens de regeringsvoorstellen verschillende complexen nieuwe en ingrijpend verbeterde huurwoningen in stadsvernieuwingsgebieden worden uitgezonderd van de voorgenomen matiging van de huurharmonisatie in die gebieden, terwijl deze matiging wel van toepassing zal zijn op andere complexen of delen van complexen nieuwe of verbeterde woningen;

van oordeel, dat het gewenst is voor de huurwoningen in stadsvernieuwingsgebieden een meer samenhangend huurbeleid te voeren;

nodigt de regering uit, de criteria voor matiging van de huurharmonisatie in stadsvernieuwingsgebieden nader te bezien zodat tenminste de grootste knelpunten worden weggenomen, en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze gewijzigde motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 28 (18 241, 18 104 en 18 213).

Ik stel voor, over deze gewijzigde motie volgende week te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

De beraadslaging wordt gesloten.

In stemming komt de motie-De Pree/Vos (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 11).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de CPN, de PPR, de PSP, de Centruumpartij, de RPF, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-De Pree/Vos (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 12).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de CPN, de PPR, de PSP, de Centruumpartij, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-De Pree/Vos (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 13).

Voorzitter

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is verworpen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

In stemming komt de motie-Lankhorst (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 14).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PPR, de CPN, D'66, de EVP en de PSP voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Lankhorst (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 15).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PPR, de PvdA, de CPN, D'66, de EVP, de PSP en de groep Scholten/Dijkman voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Ernsting (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 16).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie met algemene stemmen is aangenomen.

In stemming komt de gewijzigde motie-Wolters (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 26).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de groep Scholten/Dijkman en de fracties van de PvdA en de EVP tegen deze gewijzigde motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-De Pree/Vos (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 18).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP en het GPV tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-De Pree/Vos (18 241, 18 104, 18 213, nr. 19).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie met algemene stemmen is aangenomen.

In stemming komt de motie-Lankhorst/Dijkman (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 20).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PPR, de PvdA, de EVP, de PSP en de groep Scholten/Dijkman voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Schutte (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 21).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het GPV, de RPF, de SGP en de Centruumpartij voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Nypels/Van Es (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 22).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de PvdA, de CPN, de PPR, de PSP, de Centruumpartij, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de gewijzigde motie-De Beer/Jorritsma-Lebbink (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 27).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, het CDA, D'66, de PPR, de SGP, de RPF, het GPV, de PSP en de Centruumpartij voor deze gewijzigde motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is aangenomen.

Ik stel voor, de stukken betreffende de woonlastenproblematiek (18 104) en het huurbeleid (18 213) voor kennisgeving aan van 29 februari 1984 over hetzelfde onderwerp, te nemen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met de **begroting van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds voor 1984 (18 100-A)**

en over **twee moties**, ingediend in de UCV van 29 februari 1984 over hetzelfde onderwerp, te weten:

- de motie-Knol/Alders over het weduwnaarspensioen (18 100-A, nr. 9);
- de motie-Knol/Alders over opening in begroting 1985 van post 'contante waarde van de overrente' (18 100-A, nr. 10).

De **Voorzitter**: Het is mij gebleken, dat deze moties voldoende worden ondersteund.

Mij is verzocht, de beraadslaging te openen. Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Knol** (PvdA). Mijnheer de Voorzitter! Tijdens de behandeling van de begroting van het Algemeen

Burgerlijk Pensioenfonds heeft de minister toegezegd, dat hij met de wetenschappelijke balans-commissie zou gaan spreken over de wetenschappelijke balans nr. 18 inzake de contante overwaarde van de rente. Op grond hiervan houd ik mijn motie, voorkomend op stuk nr. 10, aan.

De **Voorzitter**: Op verzoek van de heer Knol stel ik voor, de motie-Knol/Alders (18 100-A, nr. 10) van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

De beraadslaging wordt gesloten.

In stemming komt het amendement-Nypels (stuk nr. 7).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66 en de PSP voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Nypels (stuk nr. 8).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de PSP, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen II en III en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van D'66 wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit wetsvoorstel te hebben gestemd.

In stemming komt de motie-Knol/Alders (18 100-A, nr. 9).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor zodat zij is verworpen.

Aan de orde zijn de **stemmingen over twee moties**, ingediend in de UCV van 29 februari 1984 over de **notitie inzake het SNR-300-project**, te weten:

- de motie-Zijlstra/Alders over beëindiging deelneming Kalkar-project (18 100-XIII, nr. 107);

Voorzitter

– de motie-Tommel over de financiële risico's van de betrokkenheid bij het SNR-300-project (18 100-XIII, nr. 108).

De **Voorzitter**: Het is mij gebleken, dat deze moties voldoende worden ondersteund.

Mij is gevraagd om opening van de beraadslaging. Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Toen wij onlangs gingen stemmen over de begroting van Economische Zaken heb ik vóór de stemming aan de minister gevraagd, nu toch eens eindelijk antwoord te geven op mijn drie vragen van tijdens de UCV van 29 februari waarop hij het antwoord nog schuldig was. Hij heeft toen geantwoord, dat hij die antwoorden niet paraat had of woorden van die strekking. Nu zijn er weer een paar weken verstreken en ik denk dat ze nu meer dan paraat moeten zijn. Ik verwacht dus die antwoorden nu. Krijgen wij ze niet, dan vind ik dat wij niet over de moties kunnen stemmen.

Minister **Van Aardenne**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb de brief met antwoorden op vragen van de heren Zijlstra en Van der Doef en van de heer Van der Spek gistermiddag getekend. Door een misverstand is die brief echter nog niet bij de Kamer bezorgd. Met uw goedvinden zal ik het antwoord nu voorlezen.

'Hierbij doe ik u de antwoorden toekomen op vragen van de leden uwer Kamer, de heren Zijlstra en Van der Doef, die mij werden toegezonden met uw brief van 12 maart 1984, onder nummer 2838405660.

1,2 en 4.

Door de in mei 1981 met de BRD gemaakte afspraken tot plafonnering van de Belgische en Nederlandse bijdrage aan het SNR 300-project, werd de procentuele deelname van beide landen in het project gewijzigd. Afgesproken is, dat als gevolg daarvan de aandelenverhouding in INB respectievelijk SBK, de omvang van de industriële leveringen voor de drie betrokken landen alsmede het 'Risikobeteiligungsvertrag' met SBK mogelijk zouden kunnen worden gewijzigd.

Een en ander heb ik de Kamer meegedeeld in de bijlage bij mijn brief van mei 1983 (Tweede Kamer, zitting 1982-1983, 17 600, hoofdstuk XIII, nr. 27, blz. 18). Ook tijdens het interpellatiedebat van 3 november

1983 heb ik meegedeeld dat er een aanpassing zou kunnen plaatsvinden van allerlei in de jaren zeventig getroffen regelingen (Regeling van werkzaamheden Kalkar-project, Tweede Kamer, 3 november 1983, blz. 903 en 904).

Sinds deze afspraken is geen formeel verzoek, noch van de kant van SBK, noch van BMFT gedaan om de onderhandelingen over genoemd risicoverdrag te starten. Ook de brief van BMFT van 6 januari is niet als zo'n verzoek te beschouwen. In antwoord op eerdere vragen van de heer Zijlstra (Tweede Kamer, vergadering 1982-1983, aanhangsel 303) heb ik dan ook geantwoord dat tussen de drie bij het Kalkar-project betrokken landen niet gesproken is of wordt over de mogelijke aanpassing van genoemd verdrag. In dezen wil ik ook nog eens herhalen wat ik hierover heb opgemerkt op 3 november 1983. Ik heb toen meermalen gesteld: 'Van de kant van de Bondsrepubliek is daar niet op teruggekomen. Er is daar verder ook niet over gesproken en daarmee is de zaak naar mijn mening afgedaan'.

Ten slotte wil ik in dit verband herhalen wat ik al meedeelde op de hierboven genoemde kamervragen van de heer Zijlstra, namelijk dat er thans nog geen volledige en betrouwbare ramingen van de exploitatiekosten van dit in aanbouw zijnde project zijn op te stellen. Zolang de kosten van de toekomstige bedrijfsvoering van deze reactor niet bekend zijn, zijn onderhandelingen ook niet zinvol.

3.

Voor het geval de BRD onderhandelingen zal verlangen over een aanpassing van genoemd Risikobeteiligungsvertrag zal niet alleen in de beschouwing worden betrokken de mogelijke risicovorming, maar tevens het feit dat Nederland door zijn plafonnering voor een lager percentage deelneemt in het project.

Tevens maak ik van de gelegenheid gebruik terug te komen op de drie volgende vragen die door het lid Uwer Kamer, de heer Van der Spek, zijn gesteld tijdens het mondelinge overleg over SNR 300 met de vaste Commissie voor Economische Zaken (d.d. 29 februari 1984), i.c.:

1. Is in het risicoverdelingsverdrag sprake van een prijs van 2,6 Pfennig per kWh?

2. Wat betekent in zijn brief van 3 mei, dat er gestreefd wordt naar een herziening van het risicoverdelingsverdrag?

3. Zullen de voorbereidingskosten in totaal f8,5 miljard bedragen?

In aanvulling op hetgeen ik daarover al gezegd heb tijdens het mondelinge overleg, zou ik daarover thans nog het volgende willen opmerken.

Voor het antwoord op vraag 2 zij kortheidshalve verwezen naar de bovenstaande antwoorden op de vragen 1, 2 en 4 van de heren Zijlstra en Van der Doef. De antwoorden op de vragen 1 en 3 luiden als volgt:

1. Ja. Aan de kWh-prijs van 2,6 Pfennig lag de toenmalige kWh-prijs van elektriciteit uit een lichtwaterreactor ten grondslag. De betekenis van het vermelde bedrag is echter betrekkelijk, daar tevens werd overeengekomen dat partijen bij de overname van de centrale door SBK opnieuw dienen te onderhandelen over de in rekening te brengen elektriciteitsprijs.

3. Navraag in België en de Bondsrepubliek heeft doen inzien dat de som van de tot op heden door deze landen gemaakte en tot het projecteinde voorziene kosten voor de ontwikkeling van SNR 300 respectievelijk 8,3 miljard Bfr en 2,8 miljard DM bedragen. Omrekening naar guldens (lopende prijzen) doet inzien dat de totale ontwikkelingskosten van beide landen samen op ongeveer 3,6 miljard gulden uitkomen. Voegen wij de in Nederland gemaakte ontwikkelingskosten daarbij, dan zijn deze in totaal te schatten op f4,2 miljard. Dit bedrag is ongeveer de helft van de door de heer Van der Spek geraamde f8,5 miljard.'

De heer **Van der Spek** (PSP): Het zijn antwoorden, mijnheer de Voorzitter! Er is echter diverse malen sprake van een mondelinge overleg, terwijl het een uitgebreide commissievergadering betrof. Als de minister deze correctie alsnog aanbrengt, ben ik tevreden over het feit dat er geantwoord is.

De beraadslaging wordt gesloten.

In stemming komt de motie-Zijlstra/Al-ders (18 100-XIII, nr. 107).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de CPN, de PPR, de PSP, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Tommel (18 100-XIII, nr. 108).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is verworpen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

Ik stel voor, de stukken 17 600-XIII, nr. 127 en 18 100-XIII, nr. 109 voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen over twee moties**, ingediend op 15 maart 1984 bij de **interpellatie-Haas-Berger over de voorgenomen uitzetting van een reeds sedert 1977 in Nederland verblijvende vreemdeling**, te weten:

- de motie-Haas-Berger over de toepassing van de overgangsregel WABW (18 284, nr. 1);
- de motie-Haas-Berger over vernietiging door de Raad van State van een beschikking in herziening inzake een verblijfsvergunning (18 284, nr. 2).

De **Voorzitter**: Op verzoek van mevrouw Haas-Berger stel ik voor, de beraadslaging te heropenen.

Daartoe wordt besloten.

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De minister heeft tijdens de interpellatie medegedeeld dat het niet aan hem maar aan de onafhankelijke rechter is, een interpretatie te geven van de overgangsbepaling van de Wet arbeid buitenlandse werknemers. De Raad van State heeft in een analoog geval bij uitspraak van 26 augustus 1982 (Rechtspraak van de week, 3215) bepaald, dat bij overname van een bedrijf na faillissement voor de werknemer en ook voor de tewerkstellingsvergunning sprake is van dezelfde werkgever, als de werknemer dezelfde werkzaamheden op hetzelfde adres heeft voortgezet onder dezelfde arbeidsvoorwaarden en onder dezelfde dagelijkse leiding. Wij verwachten van de bewindslieden dat zij het beleid conform die uitspraak zullen uitvoeren. Wij menen dat in dit concrete geval wederom het woord is aan de rechter en zullen dan de motie op stuk nr. 1 aanhouden.

De **Voorzitter**: Op verzoek van mevrouw Haas-Berger stel ik voor, haar motie (18 284, nr. 1) van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

Mevrouw **Wessel-Tuinstra** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik zou mevrouw Haas nog een vraag willen stellen over haar motie op stuk nr. 2.

Ik zou haar willen vragen of uit die motie nu duidelijk wordt hoe het zit met de schorsende werking. Houdt aanneming van de motie niet in dat er voor iedere vreemdeling, wiens aanvraag in behandeling is bij de Raad van State, een schorsende werking ontstaat?

In de motie wordt gevraagd om een nieuwe schriftelijke beschikking. Is het dan mogelijk van die beschikking weer opnieuw in beroep te gaan bij de Raad van State?

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): Voorzitter! In dit geval was een beschikking genomen door de staatssecretaris op grond waarvan een herzieningsverzoek werd afgewezen. De vreemdeling mocht hier dus niet blijven. Beroep op de Raad van State leidde tot de uitspraak dat die beschikking vernietigd werd. Het gaat er nu om dat in dergelijke gevallen, dus als de Raad van State zegt dat de staatssecretaris het huiswerk moet overdoen, dit huiswerk inderdaad over wordt gedaan en dat de vreemdeling, niet zonder een nieuwe beschikking van de staatssecretaris, op dat moment wordt uitgezet.

Wat de tweede vraag van mevrouw Wessel betreft: als er een nieuwe beschikking is, dan kan uiteraard weer een nieuwe beroepsprocedure in werking worden gesteld. En terecht, want dan ligt er een nieuwe beschikking, waartoe de staatssecretaris volgens de uitspraak van de Raad van State in feite verplicht is.

Wat de eerste vraag betreft: in die gevallen is er natuurlijk niet altijd sprake van een schorsende werking. Die kan verkregen worden als de rechter in kort geding daartoe bepaalt. Zoals men weet, zal echter in lang niet alle gevallen een verzoek tot het verkrijgen van een verblijfsvergunning noch een verzoek tot herziening in dit land kunnen worden afgewacht. De eerste vraag kan ik dus ontkennend beantwoorden.

De beraadslaging wordt gesloten.

In stemming komt de motie-Haas-Berger (18 284, nr. 2).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PSP, de CPN, de PPR, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

Aan de orde is de **stemming over een motie**, ingediend op 21 maart 1984 bij de **interpellatie-Kosto over de ontsnapping van 15 gevangenen uit het Huis van Bewaring te Scheveningen**, te weten:

- de motie-Kosto c.s. over herziening van de bezuinigingstaakstelling voor het gevangeniswezen (18 291, nr. 1).

De **Voorzitter**: De heer Kosto vraagt heropening van de beraadslaging. Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Kosto** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Sinds het interpellatiedebat van vorige week is er in de pers nogal wat gepubliceerd over het gevangeniswezen. Sommige berichten latend voor wat zij zijn, viel ons in de krantenpublicaties op de berichtgeving over de buitengewoon moeilijke positie die het personeel in de strafinrichting te Veenhuizen blijkt te ervaren. Ik zou mij kunnen voorstellen dat de minister, in het licht van die ontwikkelingen, zijn advies aan de Kamer over de motie zou willen herzien. Ik nodig hem daartoe in ieder geval gaarne uit.

Minister **Korthals Altes**: Ik heb daar in deze fase geen behoefte aan, mijnheer de Voorzitter.

De beraadslaging wordt gesloten.

In stemming komt de motie-Kosto c.s. (18 291, nr. 1).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PSP, de CPN, de PPR, de RPF, het GPV, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

Aan de orde is de **stemming over een voorstel**, ingediend op 21 maart 1984 bij het debat over het **onderzoek militaire missie Suriname**, te weten:

- het voorstel-Patijn c.s. over instelling van een commissie ex artikel 16 van het Reglement van Orde (18 031, nr. 8).

De **Voorzitter**: De heer Weisglas vraagt heropening van de beraadslaging. Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Weisglas** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben vorige week uitgebreid in deze Kamer gesproken over het rapport van de commissie van onderzoek naar de rol van de Nederlandse Militaire Missie in Suriname vóór, tijdens en na de staatsgreep van 25 februari 1980, alsmede naar de behandeling van daarover bij het ministerie van Defensie binnengekomen ambtelijke gegevens – kortom, en minder officieel, over de affaire Valk. Dit rapport en de nadere informatie die de ministers vorige week hebben gegeven, hebben een boel vragen opgehelderd, maar in de ogen van de VVD-fractie bestaat er nog geen

Weisglas

duidelijkheid over de betrokkenheid van kolonel Valk bij de Surinaamse staatsgreep. Met name bestaat nog onduidelijkheid over twee belangrijke zaken.

In de eerste plaats bestaat er nog onduidelijkheid over de vraag, hoe vaak kolonel Valk, in de periode voorafgaande aan de staatsgreep, bezoeken heeft gebracht aan de opstandige onderofficieren in het zogenaamde 'Fort Bomika'. Het rapport constateert slechts dat daarover tegenstrijdige verklaringen zijn afgelegd.

In de tweede plaats constateert de commissie dat er geen volledig betrouwbaar beeld bestaat over de inhoud van de gesprekken die kolonel Valk in de periode vóór de staatsgreep bij hem thuis heeft gehad met de onderofficieren die op 25 februari de staatsgreep hebben gepleegd.

Doordat er onvoldoende duidelijkheid bestaat over met name deze twee zaken, is de vraag naar de rol van de militaire missie bij de Surinaamse staatsgreep nog onvoldoende beantwoord. De VVD-fractie heeft dan ook behoefte aan verder onderzoek naar de rol van kolonel Valk bij de staatsgreep. Wij willen daartoe de regering verzoeken een nadere opdracht te geven aan de onderzoekscommissie.

Tijdens het vervolgonderzoek zou de commissie een hernieuwde poging moeten doen, meer duidelijkheid te verkrijgen over met name de frequentie en de inhoud van de contacten van kolonel Valk met de plegers van de staatsgreep. De commissie zou daartoe een aantal aanvullende getuigen kunnen horen, zoals de heren Surindra Mungra en Rudi Kross. Ook zou iemand als de heer Fernandes Mendes nogmaals gehoord kunnen worden, gezien zijn verklaringen die hij, na het verschijnen van het rapport, tegenover de pers heeft gedaan.

Natuurlijk zou het van het grootste belang zijn, dat de commissie alsnog gesprekken voert met een aantal van de huidige machthebbers in Suriname. Daartoe zou een hernieuwde poging kunnen worden gedaan, waarbij de bereidheid van de commissie om naar Suriname te reizen, zou kunnen worden uitgesproken.

Uit het voorgaande blijkt, dat de VVD-fractie geen steun zal kunnen geven aan de motie van de heer Patijn. Wij hebben thans geen behoefte aan een veelomvattend nieuw onderzoek door de Kamer zelf. Gezien

de veelheid aan gegevens in het rapport van de onderzoekscommissie, zien wij daartoe nu niet de noodzaak. Ik heb de eer u, mijnheer de Voorzitter, hierbij een motie te overhandigen.

Motie

De **Voorzitter**: Door het lid Weisglas wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

overwegende, dat na verschijning van het rapport van de onderzoekscommissie en de behandeling daarvan in de Kamer nog onvoldoende duidelijkheid bestaat over de betrokkenheid van hoofd en leden van de Nederlandse Militaire Missie bij de staatsgreep in Suriname van 25 februari 1980;

verzoekt de regering, de onderzoekscommissie een nadere opdracht te geven ten einde te trachten alsnog meer duidelijkheid over deze mogelijke betrokkenheid te verkrijgen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 9 (18 031).

Ik stel voor, aanstonds over deze motie te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Patijn** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie is zeer teleurgesteld over het feit, dat de fractie van de VVD evenals in de zomer van 1983 heeft gemeend twee dingen niet te moeten doen, namelijk een nader onderzoek in te stellen door de Kamer naar de zaken die zich in 1983 in het verkeer tussen de Kamer en de regering hebben afgespeeld en niet een commissie, maar de Kamer daartoe opdracht te verlenen.

De heer Weisglas heeft de vorige week aan het slot van het debat gezegd, dat hij de weg naar een nader onderzoek – ook door de Kamer – open hield. Wel was hij op dat moment nog niet eraan toe om daarover definitief te besluiten, naar ik begreep ook omdat zijn fractieleider op vakantiereis was. Welnu, het is dus 'neen' geworden. Nu heeft de heer Weisglas zojuist een voorstel aan de Kamer voorgelegd en daarop een toelichting gegeven.

Ik hoop wel, dat wij en de commissie van onderzoek mogen afgaan op hetgeen in de motie zelf staat en niet op de inperkingen, de voorbeelden die hij zojuist heeft genoemd. Als hij uitsluitend wil onderzoeken of de heer

Valk in Fort Bomika is geweest of thuis met onderofficieren heeft gesproken, vind ik dat onvoldoende. Wij houden de heer Weisglas aan de tekst van zijn motie, die het gehele onderzoek naar de situatie in 1980 opnieuw aan de orde stelt.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil nog één woord zeggen over de opstelling van de fractie van het CDA. Van het begin af was duidelijk, dat de CDA-fractie zich niet druk heeft willen maken over deze kwestie. De woordvoerder zei de vorige week, heel anders dan de heer Weisglas, – daarvan heb ik met waardering kennisgenomen – dat de heer Valk in Suriname wat schilderachtig was opgetreden.

In de tweede termijn zag de woordvoerder, op enkele algemene opmerkingen na, praktisch af van het woord. Ik vond het optreden van de CDA-fractie op dat moment veel meer weg hebben van dat van een nachtclubportier, die ongewenste vreemdelingen wil afhouden van aanvallen op de regering. Ik vond dat volstrekt onvoldoende uit een oogpunt van parlementaire controle. Ik ben er erg blij om, dat de VVD een andere opvatting heeft over de plaats van het parlement als controlerend orgaan tegenover de regering.

De regering heeft zich aangesloten bij het rapport. De minister heeft in zijn slotwoord gezegd te hopen, dat de kamerstukken door de Kamer voor kennisgeving zullen worden aangenomen. Hij laat uiteraard het oordeel over mijn toen ingediende motie over aan de Kamer. De heer De Ruiter zegt dan dat met de behandeling van dit rapport het uiterste is gedaan om de relevante feiten en de waarheid boven water te krijgen. Om die reden meende de minister, dat een nieuw onderzoek geen nieuwe gegevens zal opleveren. Daarom wil ik de minister de volgende vragen stellen.

Is de minister sinds de vorige week woensdag van mening veranderd? Is een nieuw onderzoek met nieuwe gegevens wel mogelijk? Is de onderzoekscommissie bereid om haar huiswerk nog eens te doen? Wil de minister aan de Kamer meedelen of de motie-Weisglas zal worden uitgevoerd? Nu ik toch aan het woord ben, wil ik opmerken, dat mijn fractie voor de motie-Weisglas zal stemmen.

De heer **Van Dam** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De kwalificaties kunnen binnen een paar dagen wel heel erg verschillen, van de minst schilderachtige figuur in het parlement tot nachtclubportier toe. Laten wij het echter over de zaak hebben. Van de

Van Dam

motie-Weisglas vinden wij in principe hetzelfde als van de motie-Patijn. Wij menen namelijk dat de commissie-Pronk het mogelijke heeft gedaan om de relevante feiten boven water te krijgen. Dit betekent naar onze mening niet dat alles is onthuld. Dit ligt echter niet aan de commissie, maar aan de omstandigheid dat zij bij haar onderzoek op grenzen is gestuit. Daarom verwachten wij van een partieel vervolgonderzoek door de commissie geen wonderen.

De heer Weisglas heeft zijn motie nader toegelicht. Het dictum daarvan is gericht op een drietal punten. Eén punt betreft het horen van aanvullende getuigen. De heer Weisglas denkt daarbij aan twee personen. Hij heeft deze vorige week al genoemd. Deze mensen hadden echter alle gelegenheid om de commissie-Pronk van hun informatie te voorzien, maar hebben dit niet gedaan. Het is de vraag of zij dit nu wel zullen doen.

Een ander punt uit het dictum betreft het nog eens horen van getuigen die al gehoord zijn. Zij hebben blijkbaar verklaard dat hun getuigenis niet goed in het rapport is overgekomen. Als dit zo is, kan ik mij niet voorstellen dat zij zich niet direct na het verschijnen van het rapport aangemeld hebben en geprotesteerd hebben.

Het laatste punt betreft het naar Suriname gaan om te trachten de militaire machthebbers zelf te horen. Dit is een suggestie met zoveel politieke implicaties, dat ik meen dat het niet goed is om daarin te treden.

Gelet op de beperking die de heer Weisglas in het dictum heeft gelegd, ervan uitgaande dat de regering bereid is om een verzoek aan de commissie-Pronk over te brengen en ervan uitgaande dat de commissie-Pronk bereid is nogmaals in het putje te roeren, wil de CDA-fractie zich niet tegen het verzoek van de heer Weisglas verzetten. Als de VVD-fractie op zoek is naar de waarheid, wie zou dan niet willen helpen?

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Ik constateer met genoegen dat de VVD-fractie via deze motie een dikke onvoldoende uitdeelt aan het rapport van de onderzoekscommissie en daarmee aan de commissie zelf en ook aan de regering die de politieke verantwoordelijkheid voor dit onderzoek en dit rapport draagt. Dit is dus heel positief. In de motie van de heer Weisglas wordt echter alleen gevraagd of men verder wil onderzoeken hoe het zit met de

betrokkenheid van de heer Valk en de zijnen van de Nederlandse Militaire Missie bij de coup van 25 februari 1980. Er ontbreekt een belangrijk element, namelijk verder onderzoeken hoe de gang van zaken op het departement is geweest. Ook daarover is namelijk na het verschijnen van het rapport en de discussie hier onvoldoende helderheid gekomen.

Tijdens het debat van vorige week heb ik gezegd dat ik vind dat er een heel degelijk onderzoek naar beide zaken zou moeten plaatsvinden en dat er, gegeven de gang van zaken bij de commissie, ook een onderzoek naar het rapport en de commissie zelf zou moeten plaatsvinden. Ik heb toen mijn voorkeur voor een parlementaire enquêtecommissie voor het voeren van zo'n onderzoek uitgesproken.

Ik vind dus dat ook het laatste element, namelijk dat de onderzoekscommissie en haar onderzoek ook moeten worden bestudeerd, ten onrechte ontbreekt in de motie van de heer Weisglas. Als je dit punt erbij trekt, is het natuurlijk een beetje moeilijk om aan dezelfde commissie te vragen om dat te onderzoeken. Ik begrijp dit wel. Zo masochistisch zal een commissie niet zijn.

Als je je beperkt tot het eerste punt, namelijk de betrokkenheid van Valk en de zijnen, is het de vraag – de heer Patijn heeft deze vraag zojuist aan de minister gesteld; je kunt deze echter ook aan de heer Weisglas stellen – of hij zich ervan vergewist heeft dat de commissie bereid zou zijn om dat onderzoek inderdaad voort te zetten. Dan zijn er twee mogelijkheden. Als de commissie die bereidheid zou hebben, vind ik dat zij daarmee een geweldig brevet van onvermogen aan zichzelf geeft.

Er zijn natuurlijk zulke commissies, maar de kans lijkt mij niet groot. De commissie zal dit dus waarschijnlijk weigeren, waardoor een impasse ontstaat. Als de motie-Weisglas wordt aangenomen, blijft de vraag over wie dan het onderzoek moet verrichten.

Gezien onze fundamentele kritiek op de commissie, zullen wij natuurlijk niet voor deze motie stemmen.

Minister **De Ruiter**: Mijnheer de Voorzitter! Ik verontschuldig minister Van den Broek bij de Kamer. Hij is op dit moment in het buitenland en hij heeft mij gevraagd, mede namens hem hier op te treden.

De heer Weisglas heeft op grond van een door hem gehouden betoog een motie ingediend. Uiteraard doet zich de vraag voor, wat de mening van de regering hierover is. De heer

Patijn heeft hierover een aantal vragen gesteld. De motie-Weisglas heb ik zo verstaan dat de indiener beslist niet op het standpunt staat dat de commissie 'het huiswerk over moet doen' en nog minder dat, zoals de heer Van der Spek het zei, 'de commissie een dikke onvoldoende verdient'. Volgens de heer Weisglas zijn er redenen om op bepaalde punten wat meer duidelijkheid te verkrijgen.

Zo opgevat laat ik uiteraard het al of niet aanvaarden van de motie aan de Kamer over. Als zij wordt aangenomen, zal ik aan de uitvoering ervan meewerken. Ik zal dus aan de commissie vragen om binnen de door de heer Weisglas gestelde grenzen nader onderzoek te verrichten. Op dit moment heb ik nog geen volstrekte zekerheid over de houding van de commissie op dit punt, maar ik heb voldoende vertrouwen om aan te nemen dat zij zich een dergelijk verzoek zal laten welgevalen en aan de uitvoering zal willen meewerken. Mocht het anders zijn dan ik op dit moment verwacht, dan zal ik de Kamer daarvan ten spoedigste op de hoogte brengen.

De beraadslaging wordt gesloten,

In stemming komt het voorstel-Patijn c.s. (18 031, nr. 8).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de CPN, de PPR, de PSP, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor dit voorstel hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

In stemming komt de motie-Weisglas over een nadere opdracht voor de onderzoekscommissie (18 031, nr. 9).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de Centruumpartij en de PSP tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

Aan de orde is de **stemming over een motie**, ingediend op 22 maart 1983 bij de interpellatie-Groenman/Wallage over de **bestuurscrisis aan de TH-Delft**, te weten:

– de motie-Groenman/Wallage over intrekking van de amvb van 10 maart 1984 (18 286, nr. 4).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D,66, de PvdA, de CPN, de PPR, de

Voorzitter

PSP, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

Ik stel voor, de stukken 18 286, nrs. 1-3 voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de **stemming over een motie**, ingediend op 22 maart 1984 tijdens het debat over de **Europese Raad**, te weten:

– de motie-Meijer over de begrotingsbevoegdheden van het Europese Parlement (18 100-V, nr. 96).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de CPN, de PPR, de PSP, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

Ik stel voor, de stukken 18 100-V, nr. 93 en 18 100-XIV, nrs. 53 en 54 voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van **stemverklaringen** over de onderwerpen, waarover zojuist is gestemd.

Woonlastenproblematiek/huurbeleid

De heer **De Beer** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik leg een stemverklaring af over twee moties. De eerste motie waar het om gaat is die op stuk nr. 16 van de heer Ernsting. Wij hebben voor die motie gestemd omdat hetgeen in het dictum wordt gevraagd eigenlijk overeenkomt met hetgeen wij naar voren hebben gebracht tijdens de schriftelijke voorbereiding van de wijziging van de Huurprijzenwet. Consequent zijnde, hebben wij dus voor deze motie gestemd.

De heer **Ernsting** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een stemverklaring afleggen over de gewijzigde motie-De Beer/Jorritsma-Lebbink op stuk nr. 24. Met de oorspronkelijke motie hadden wij al de grootst mogelijke moeite, omdat tijdens het debat al niet duidelijk was geworden wat precies moest worden verstaan onder de nominale netto-inkomensontwikkeling waaraan de huurstijging zou worden gekoppeld. De heer De Beer heeft hiervan zelf een voorbeeld gegeven. Hij zei dat de inkomensstijging in 1983 iets meer dan 2% is geweest, waaruit naar boven afgerond een percentage van 3 voor 1984 voortvloeide. Dit voorbeeld gaf ons niet al te veel vertrouwen.

Daar komt nog bij dat op deze wijze ten aanzien van de stijging van de huur een koppeling wordt gemaakt naar de stijging van de inkomens, terwijl er bij de koppeling van de inkomens als zodanig en de huren naar onze mening nog grote hiaten bestaan. Ik denk in dit verband in het bijzonder aan de beneden minimale inkomens.

De gewijzigde motie van mevrouw Jorritsma en de heer De Beer op stuk nr. 24 heeft onze bezwaren alleen maar versterkt. Daarom hebben wij tegen deze motie gestemd.

De heer **Wolters** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een stemverklaring afleggen over de gewijzigde motie op stuk nr. 24 van de leden De Beer en Jorritsma. Gezien de discussie die zojuist bij de heropening van het debat heeft plaatsgevonden, lijkt het mij goed dat ik om mythevorming te voorkomen nog eens uitleg dat de fractie van het CDA niet voor de motie gestemd heeft, omdat hierdoor iets aan het regeerakkoord zou worden toegevoegd.

Neen, wij hebben voor deze motie gestemd, omdat de richting en de uitkomst van deze motie van dezelfde strekking zijn als hetgeen wij in onze motie hebben aangegeven. Er is dus geen nieuw element aan het regeerakkoord toegevoegd. Het regeerakkoord blijft overeind, omdat de huren in de eerste plaats bepaald worden door de ontwikkeling van de stichtingskosten en door de stijging van de exploitatiekosten.

Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds

De heer **Nypels** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Nu de twee amendementen van de fractie van D'66 op de begroting van het ABP zijn verworpen, was het voor onze fractie niet mogelijk om een stem uit te brengen voor de aanneming van de begroting van het ABP.

Wij vinden het ongewenst dat er een reservering plaatsvindt van 3,7 miljard gulden om de VUT-regeling op kapitaaldeckingsbasis te brengen. Aangezien wij tegen een permanente werking van de VUT-regeling zijn, is het in onze ogen ook niet gewenst om over te gaan tot het in het leven roepen van een stelsel van kapitaaldekking.

Door verwerping van het andere amendement is in onze ogen besloten tot het vragen van een veel te hoge premie aan de overheidswerkgevers. Het gaat daarbij om een bedrag van 2,5 miljard gulden.

Deze twee bedragen van respectievelijk 3,7 miljard gulden en 2,5 miljard

Technische Hogeschool Delft
Europese Raad
Woonlastenproblematiek/huurbeleid
Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds
Culturele minderheden

gulden bij elkaar opgeteld, geven het beeld dat verkeerde maatregelen worden genomen in het begrotingsjaar 1984 bij het ABP voor een bedrag van ongeveer 6 miljard gulden. Daarvoor kon de fractie van D'66 geen verantwoordelijkheid nemen. Daarom hebben wij tegen de aanneming van de gehele begroting gestemd.

Wij hebben onze stem uitgebracht voor de motie op stuk nr. 9 van de leden Knol en Alders, waarin wordt gevraagd om een weduwnaarspensioen in de Algemeen burgerlijke pensioenwet op te nemen. Wij hebben dit gedaan ondanks het feit dat wij een verdergaand verlangen al eerder naar voren hebben gebracht.

De fractie van D'66 is voorstander van een wijziging van de Algemeen burgerlijke pensioenwet, waardoor de betrokkenen een keuze kunnen doen ten aanzien van het opbouwen van aanspraken voor weduwe- of weduwnaarspensioen of het bestemmen van een pensioenpremie uitsluitend voor de opbouw van de persoonlijke oud-dagsvoorziening. Wij beschouwen het verzoek in de motie-Knol/Alders als een eerste stap in deze richting. Vandaar dat wij onze stem wel aan de motie hebben gegeven.

De **Voorzitter**: Het Presidium heeft met eenparigheid van stemmen besloten, te stellen in handen van:

- de vaste commissie voor Justitie:
 - het wetsvoorstel Regeling van de fusie van verenigingen en van stichtingen (18 285);
 - het wetsvoorstel Regelen omtrent de makelaar-medewerker en de uitoefening van makelaarswerkzaamheden in nevenvestigingen (18 290);
- de vaste commissie voor Verkeer en Waterstaat:
 - de nota Sociaal-organisatorische gevolgen van een aantal ontwikkelingen op het terrein van de werkgelegenheid bij de PTT-Gelddiensten voor de komende drie jaren (18 100 G, nr. 22);
- de vaste commissie voor de Volksgezondheid:
 - de nota Beroepskrachtenplanning Gezondheidszorg (18 281).

Aan de orde is de behandeling van het wetsvoorstel **Wijziging van de Lager-onderwijswet 1920 met betrekking tot onderwijs aan leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond (17 659)**.

Hierbij zijn tevens aan de orde de stukken betreffende Culturele minderheden in het onderwijs (16 825, nrs. 5 en 6).

Voorzitter

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De heer **Willems** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Naar mijn overtuiging moet het onderwijs in de eigen taal en cultuur voor kinderen uit etnische minderheidsgroepen vooral een voorwaarde voor deze kinderen betekenen om weerbaarder te zijn tegen de Nederlandse culturele dominantie. Dat wil zeggen, weerbaarheid tegen hetgeen 'normaal' wordt gevonden, maar tegelijkertijd de eigen identiteit van deze kinderen ontkent. Ik ben daarom blij, dat als eerste doelstelling van het onderwijs in eigen taal en cultuur door de regering 'de ontwikkeling van een positief zelfconcept en zelfbewustzijn' voor kinderen uit etnische minderheidsgroepen geformuleerd is.

Beter gezegd: de zorg voor de eigen identiteit van deze minderheidsgroepen wordt gerespecteerd. De inhoud van het OETC moet geen terugkeeronderwijs zijn en het moet ook niet gedeeltelijk buiten schooltijd worden gegeven, onder verantwoordelijkheid van de Marokkaanse regering, zoals de bedoeling is. Het mag ook niet gericht zijn op integratie in de betekenis van assimilatie met de heersende Nederlandse cultuur.

Onderwijs in de eigen taal en cultuur moet de uitdrukking zijn van de cultuur van de in West-Europa, in Nederland verblijvende etnische minderheidsgroepen. Het moet dus de uitdrukking zijn van een migrantencultuur. Omdat deze cultuur naar alle waarschijnlijkheid voorgoed een onderdeel van onze samenleving zal blijven, zal de duur van het OETC ook onbeperkt zijn en beslist geen tijdelijke zaak. Deze suggestie heb ik tussen de regels door toch in de stukken van de staatssecretaris voortdurend gelezen. Dit gegeven erkennen – ik hoop dat de staatssecretaris het ook doet – betekent ook, dat niet alleen aan de inhoud van het onderwijs in de eigen taal en cultuur, maar ook aan degenen die dat verzorgen, voorwaarden worden gesteld.

Het betekent dat er goede en voldoende opleidingsmogelijkheden zijn. Het betekent dat deze leerkrachten een aan hun Nederlandse collega's gelijkwaardige rechtspositie krijgen. Dit gegeven erkennen, betekent ook dat het recht op OETC toegekend wordt aan alle in ons land verblijvende etnische minderheidsgroepen die daaraan behoefte hebben, en dat dit

Staatssecretaris Van Leijenhorst van Onderwijs en Wetenschappen

recht geldt op onderwijs in de taal die zij ook als de hunne beschouwen.

Tot mijn spijt moet ik constateren, dat de uitwerking van het recht op OETC, in de zin zoals die in mijn ogen zou moeten zijn en zoals de geformuleerde doelstellingen van de regering zelf ook doen vermoeden, nogal halfslachtig en onvoldoende is. Allereerst figureert op de achtergrond telkens het duistere begrip 'intercultureel onderwijs'. 'Intercultureel onderwijs is in principe vaag en dubbelzinnig en fungeert als dekmantel voor een falend overheidsbeleid', zegt Paul Stassen in het blad 'Samen wijs' in zijn onderzoeksverslag over de Nederlandse onderwijspolitiek ten aanzien van anderstalige kinderen.

Het is al diverse keren geconstateerd: intercultureel onderwijs is nog in het geheel niet van de grond gekomen, en dat terwijl hiertoe al vanaf 1977 pogingen worden ondernomen. Ik denk dat dat ook niet zo vreemd is. Voorwaarde voor een werkelijk intercultureel onderwijs is de gelijkwaardigheid van de verschillende op een school heersende etnische culturen welke tot uitdrukking wordt gebracht in de verschillende onderwijsleergebieden.

Zo ver is het nog lang niet. Eerst zal het OETC voor de kinderen uit de verschillende etnische minderheidsgroepen ontwikkeld moeten worden. Pas in samenhang daarmee kan iets als intercultureel onderwijs ontstaan.

Dan mag echter in de tussentijd het intercultureel onderwijs niet als een 'vloerkleed' fungeren waar alle OETC-resten onder worden geschoven! Dan mag de staatssecretaris Surinaamse en Antilliaanse leerlingen het recht op OETC niet ontzeggen door hen voor de ontwikkeling van hun zelfbewustzijn te verwijzen naar het intercultureel onderwijs, zoals hij doet in de nota naar aanleiding van het eindverslag.

De ontwikkeling in de praktijk van het OETC doet bij mij toch de vraag rijzen of deze onderwijssoort niet weer uitgekleed zal zijn voor deze goed en wel wettelijk is vastgelegd. In Amsterdam en Rotterdam bij voorbeeld, ziet het er naar uit dat OETC in het gemeentelijk beleid meer en meer wordt opgevat als uitsluitend eigen-taalonderwijs. Voor het onderdeel cultuur worden de leerlingen in een gemeentelijke nota over OETC in Amsterdam verwezen naar het intercultureel onderwijs.

De Rotterdamse wethouder van onderwijs zegt in een interview met Het Vrije Volk dat hij vanaf het wereldoriëntatie ondergebracht worden. Wat aanhouden. Het cultuuronderwijs kan volgens hem wel bij het vak wereldoriëntatie ondergebracht worden. Wat is de reactie van de staatssecretaris op deze berichten? Is hij bereid deze gemeenten te wijzen op de onwenselijkheid van deze ontwikkeling en op de

Willems

tegenspraak met het door hem gevoerde beleid?

De vraag hoe serieus de staatssecretaris zijn in de notitie over het OETC neergelegde uitgangspunten werkelijk neemt, doet zich ook voor bij de beoordeling van de wetswijziging waarover wij vandaag spreken. Het is dan wel een wetswijziging die slechts voor het jaar 1984-1985 van kracht is. Daarna zal de wet op het basisonderwijs ongeveer dezelfde formuleringen behelzen. Dezelfde kritiek die wij in het mondeling overleg in december moesten uiten op de feitelijke uitwerking van de regeringsdoelstellingen is echter ook aan de orde bij het bespreken van deze wetswijziging.

Wat is er bij voorbeeld de reden van dat het recht op OETC geen vanzelfsprekendheid is maar uitsluitend wordt gegeven als de ouders dat wensen? Hoe zal de voorlichting over deze mogelijkheid georganiseerd worden en in welke talen? Wie bundelt de verzoeken die binnenkomen om het recht op OETC te realiseren?

Ook de tot nu toe bekende gegevens over de voorlopige medezeggenschapsraden maken ons niet gerust over de invloed van bij voorbeeld islamitische ouders op het schoolbeleid en nog minder over die invloed in de eventuele ouderraden met een slechts adviserende stem, zoals in de memorie van antwoord wordt genoemd. Waarom is dat recht op OETC zo slecht geregeld en is hierbij zo'n groot verschil tussen bij voorbeeld een autochtone minderheidstaal zoals het Fries en de allochtone minderheidstalen?

Ook het aantal categorieën leerlingen uit etnische minderheidsgroepen dat tot nu toe door de regering wordt genoemd is te beperkt en moet in onze ogen worden uitgebreid. Wij zijn akkoord met het amendement van de heer Van Ooijen op stuk nr. 9 waarin hij in ieder geval voorstelt dat niet alleen de officiële landstaal uitgangspunt dient te zijn bij de keuze van de doelgroepen.

Ik wijs er nadrukkelijk op dat ook voor de Surinaamse en de Antilliaanse leerlingen het recht op OETC moet worden vastgelegd. In de brief van de staatssecretaris van 12 maart naar aanleiding van het debat over de Minderhedennota wordt gesteld dat de doelgroepen aan wie het recht op OETC wordt toegekend, moeten sporen met de doelgroepen van het minderhedenbeleid in het algemeen. Het lijkt mij toch duidelijk dat de Surinaamse en Antilliaanse kinderen hieronder vallen.

Bovendien lijkt de onderwijsachterstandssituatie, van deze groep leerlingen door middel van onderzoek meer dan voldoende aangetoond. De aanwezigheid van vier talen in Suriname is inderdaad ingewikkeld. Mag daaruit echter afgeleid worden dat onderwijs in althans enkele van deze talen in Nederland onmogelijk is? Onderwijs in het Hindi wordt nu bij voorbeeld al buitenschools gegeven.

Wordt de kloof school- en thuismilieu – de vermindering daarvan is juist een van de doelstellingen van het OETC-beleid – niet onnodig vergroot als dat onderwijs buitenschools blijft? Het Papiamentu is op de Antillen wel overwegend de voertaal. Getuigt het niet van koloniale arrogantie om almaar aan te voeren dat het Nederlands daar de officiële landstaal is? Wij hebben er inderdaad eeuwenlang hard aan gewerkt om door middel van onder andere het Nederlands de inwoners van Suriname en de Antillen hun eigen taal en cultuur te doen vergeten.

Het zou op zijn minst van enig rechtvaardigheidsbesef getuigen om kinderen met deze achtergrond het recht op hun eigen taal en cultuur terug te geven. Ik heb er behoefte aan op dit punt een motie aan de Kamer voor te leggen.

Motie

De **Voorzitter**: Door de leden Willems en Ernsting wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

constaterende, dat geen regeling voor onderwijs in eigen taal en cultuur aan leerlingen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond wordt overwogen;

van mening, dat het twee categorieën leerlingen betreft die beschouwd moeten worden als leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond;

overwegende, dat Surinaamse en Antilliaanse leerlingen zich in een onderwijs-achterstandssituatie bevinden ten gevolge van culturele verschillen tussen school- en thuismilieu;

overwegende, dat zowel in Suriname als op de Antillen door een meerderheid van de bevolking naast het Nederlands een andere taal wordt gesproken waarvan het gebruik in betekenis toeneemt;

overwegende, dat in één van die talen reeds onderwijs in eigen taal en cultuur – buitenschools – wordt verzorgd;

verzoekt de regering, in de algemene maatregel van bestuur, genoemd in artikel I, onder A, artikel 3, lid 2bis, ook de groepen leerlingen met Surinaamse of Antilliaanse achtergrond op te nemen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 11 (17 659).

De heer **Willems** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Ik constateer, dat met het begrip 'minderheidsgroep' in dit wetsontwerp en in de notitie over het ETC-onderwijs willekeurig en tegenstrijdig wordt omgesprongen. Het recht op ontwikkeling van identiteit en zelfbewustzijn wordt wel gegeven mits, zoals ook in de brief van 12 maart van de staatssecretaris over het minderhedenbeleid staat, het niet te veel geld kost en niet te ingewikkeld te organiseren is.

Ten slotte wil ik de staatssecretaris nogmaals vragen hoe het recht op OETC voor zigeunerkinderen wordt geregeld. Ik heb op dat punt geen duidelijk antwoord gekregen op vragen die ik hem tijdens het mondeling overleg in december heb gesteld.

Wat betreft de taal waarin het OETC wordt gegeven sluit ik mij aan bij het amendement-Van Ooijen. Ook hier rijst twijfel of het zich beroepen op bilaterale verplichtingen als argument voor het onderwijs in de officiële landstaal eigenlijk niet op financiële gronden berust. Op zijn minst behoeven wij toch niet klakkeloos de cultuurpolitiek van andere landen te volgen. Wat blijft er dan nog over van de mooie doelstellingen van het OETC! Wat zijn overigens de bilaterale afspraken met een land als Suriname?

Over de inhoud die het OETC moet krijgen bestaat nog nauwelijks overeenstemming. Ouders en leerkrachten, progressieve en conservatieve stromingen onder etnische minderheidsgroepen hebben er zeer verschillende verwachtingen bij. Zij stellen andere eisen. Hetzelfde geldt voor de omvang van het ETC-onderwijs en voor de vraag of dit onderwijs binnen of buiten de schooltijd moet worden gegeven. Ik denk dat de laatste vragen zich alleen in relatie tot de inhoud van het OETC laten beantwoorden. Die inhoud mag niet losstaan van het reguliere Nederlandse onderwijs.

De wederzijdse afstemming van deze onderwijssoorten blijft noodzake-

lijk. Dat kan voor aardrijkskunde en geschiedenis, maar uiteraard ook voor het grammaticaonderwijs. Op die manier is het volgen van OETC geen verloren tijd, zoals de VVD schijnt te menen maar, integendeel, een verrijking en verbreding van het gehele onderwijs en op termijn een stap op weg naar intercultureel onderwijs. Ik ben het dan ook eens met hetgeen de staatssecretaris in zijn notitie schrijft over de noodzakelijke samenhang tussen het OETC en het reguliere onderwijs.

De vraag is alleen hoe die samenhang tot stand zal worden gebracht. Zal het geringe aantal van 2,5 uur, waarvoor de OETC-leerkracht op een school is aangesteld, haar positie niet zeer marginaal maken, zodat van enige invloed op de onderwijsontwikkeling nauwelijks sprake zal zijn? Wie zal er zitting hebben in de leerplancommissies die zich met de ontwikkeling van de leerplannen zullen bezighouden? Wil de staatssecretaris bevorderen dat deze commissies in overwegende mate bestaan uit mensen uit etnische minderheidsgroepen?

Ook bij de discussie over de overgangswet wet basisonderwijs hebben wij erop gewezen dat een zeer nadelige factor is, dat de OETC-leerkrachten niet in het reguliere personeelsbestand van de school worden opgenomen maar doorgaans als boventalige leerkrachten op meerdere scholen een gemeentelijke rechtspositie krijgen, iets wat juist de integratie van deze leerkrachten in het reguliere onderwijs niet zal bevorderen en eerder zal belemmeren.

Ook 2,5 uur per week is niet veel. Dat kan één emotioneel verhaal van een kind in beslag nemen, zoals een Marokkaanse leerkracht zei. Is de staatssecretaris bereid om over enige tijd het gewenste aantal uren, in samenhang met de ontwikkeling van het OETC te evalueren en de uitkomst daarvan aan de Kamer voor te leggen?

Het aantal leerlingen dat als voorwaarde wordt gesteld voor het verkrijgen van OETC lijkt ons aan de zeer hoge kant. Er wordt nu voor een groep van tien leerlingen gekozen.

Ik voorzie met name problemen in gebieden waar de concentratie van leerlingen uit etnische groepen gering is, of waar verschillende etnische groepen op één school vertegenwoordigd zijn, zonder dat het vereiste aantal van tien wordt gehaald. De problemen met de zogenaamde lespuntscholen zijn toch bekend,

althans het inspectierapport spreekt daar hele duidelijke kritiek over uit. Deze problemen lijken nu gecontinueerd te worden.

Kan de staatssecretaris uitleggen hoe hij die norm van tien nu precies gaat hanteren? Kan hij wellicht toezeggen dat dit aantal flexibel gehanteerd zal worden? Kan hij toezeggen dat de ouders, waarvan de kinderen naar andere scholen toe moeten, tenminste een reiskostenvergoeding krijgen omdat zij, buiten hun schuld, naar die andere school toe moeten?

Het beleid ten aanzien van de eisen die aan de ETC-leerkrachten worden gesteld is een vat vol tegenstrijdigheden. Dat is ook gebleken uit de discussie in deze Kamer over de notitie van de staatssecretaris. De opleidingen voor ETC-leerkrachten zijn op dit moment volstrekt onvoldoende. Een adequate opleiding, voor het behalen van een bevoegdheid als ETC-leerkracht, ontbreekt ten enen male. De eisen die aan de studenten op de applicatiecursussen en op de pedagogische academies worden gesteld voor de beheersing van het Nederlands, namelijk op HAVO-5-niveau, zijn dermate hoog dat zij een onoverkomelijke drempel vormen. Bovendien is deze hoge drempel volstrekt onnodig. Dit blijkt ook uit de in de notitie over de opleiding van buitenlandse leerkrachten gegeven cijfers. Het afronden van de pedagogische academie blijkt voor die enkele Turkse en met name Marokkaanse student om deze reden vrijwel onmogelijk.

Het is dan ook de vraag hoe zinnig het is dergelijke hoge eisen te stellen aan de beheersing van het Nederlands, zeker bij het huidige tekort aan leerkrachten. Ik wil de staatssecretaris dringend vragen de te hoge toelatingseisen te verlagen en aan te passen aan de reële situatie. Laat hij de mogelijkheid creëren van een ruim aanbod van specifieke cursussen voor voor het OETC bevoegde leerkrachten. Kan hij daarover alsnog een toezegging doen?

Wat is overigens de mening van de staatssecretaris over de door mij voorgestelde PABO met verschillende instapniveaus? In dat voorstel is het ook mogelijk dat men niet een OETC-applicatiecursus moet volgen nadat men de pedagogische academie gevolgd heeft, maar dat het eventueel geïntegreerd kan worden in het lesprogramma.

Het is niet vol te houden dat een kwalijke wervingsovereenkomst als die met Marokko – wij komen daarop

uitvoeriger terug als het betreffende culturele akkoord in deze Kamer ter discussie staat – slechts als een tijdelijke noodoplossing noodzakelijk is als aan de structurele aanpak van het tekort aan leerkrachten niets op korte en op middellange termijn wordt gedaan.

Hoe is het met elkaar te rijmen dat aan Marokkaanse leerkrachten hier zulke hoge eisen met betrekking tot de beheersing van het Nederlands worden gesteld, terwijl tegelijkertijd leerkrachten worden binnengehaald die geen enkel woord Nederlands spreken en die evenmin enige kennis hebben van de migrantencultuur die in West-Europa bestaat? Voor een goed OETC-beleid zijn op korte termijn, leerkrachten nodig, die voldoende Nederlands spreken en die de leefsituatie van de kinderen uit hun eigen etnische groep in Nederland kennen en die zeker niet het verlengstuk zijn van de dikke vingers van Hassan II uit Marokko.

□

De heer **Schutte** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Het onderwerp dat wij vandaag behandelen lijkt op het eerste gezicht eenvoudiger dan het bij nader inzien blijkt te zijn. Ons land kent vele duizenden leerplichtige kinderen die afkomstig zijn uit landen met een andere taal en cultuur. Aangezien ook zij leerplichtig zijn, zullen zij een plaats moeten vinden in ons onderwijs. Het lijkt daarbij niet onredelijk dat in dat onderwijs ruimte wordt geschapen voor kennisoverdracht op het terrein van de oorspronkelijke taal en cultuur.

In de praktijk blijkt dat evenwel minder eenvoudig te liggen. Naast de dominante Nederlandse taal en cultuur is er immers niet slechts één vreemde taal en cultuur, maar is er sprake van een grote verscheidenheid aan vreemde talen en culturen. Zo kan het voorkomen dat op één school kinderen van vijf of meer qua taal en cultuur verschillende nationaliteiten bijeen zitten.

Ook de begrippen die wij in dit verband hanteren lijken eenvoudiger dan zij in werkelijkheid zijn. Immers, wat is in concrete gevallen de eigen taal en de eigen cultuur? Uit de stukken blijkt al dat daarover het nodige verschil van mening kan bestaan.

De primaire vraag, waar het bij dit wetsontwerp om gaat, is die naar het doel van het aanbieden van onderwijs in eigen taal en cultuur. In de nota naar aanleiding van het eindverslag staat daarover onder meer dat het

Schutte

ETC-onderwijs, zoals door de Nederlandse overheid voorgestaan, gericht is op een blijvend verblijf van bedoelde groepen in ons land.

Als ik het goed heb, betekent dit dat ook in het eigen-taal- en cultuuronderwijs de brug naar de Nederlandse samenleving geslagen moet worden. Het is dus niet de bedoeling, dat de leerlingen in de paar uur ETC-onderwijs als het ware met de rug naar onze samenleving toe gaan staan.

Een consequentie van deze opvatting is mijns inziens dat de leerkracht op zijn minst de nodige kennis dient te hebben van de Nederlandse samenleving. Hoewel dit punt bij de behandeling van dit wetsontwerp niet nadrukkelijk aan de orde is, wil ik toch bij deze gelegenheid mijn voorkeur uitspreken voor het aantrekken van leerkrachten, die op zijn minst reeds enige jaren in ons land verblijven.

Ik betreur het dan ook dat de staatssecretaris in de memorie van antwoord heeft opgemerkt dat hij vooralsnog niet voornemens is, ook Nederlandse onderwijsgeevenden toe te laten tot de cursussen, die in het onderwijsvoorrangplan worden genoemd. Deze op blz. 12 van de memorie van antwoord vermelde stellingname spoort ook nauwelijks met de op blz. 10 gedane uitspraak dat het beleid op langere termijn erop gericht is, het onderwijs in eigen taal en cultuur te laten geven niet alleen door in Nederland opgeleide onderwijsgeevenden uit allochtone groepen, maar zo mogelijk ook door Nederlandse onderwijsgeevenden. Waarom kan daarmee niet reeds gestart worden?

De zaak wordt er niet duidelijker op als in de stukken behalve naar het onderwijs in de eigen taal en cultuur voortdurend ook wordt verwezen naar het zogenaamde interculturele onderwijs. De noodzaak van deze vorm van onderwijs zou voortvloeien uit het feit, dat Nederland een multi-culturele samenleving zou zijn geworden. Mijn fractie heeft bij meer dan een gelegenheid kritiek geïeerd op deze kwalificatie, zodat ik er nu niet op terug behoef te komen. Wel zou ik de staatssecretaris nu willen vragen met welk recht de overheid zijns inziens het Nederlandse onderwijs als intercultureel onderwijs mag beschouwen.

In de notitie over het onderwijs in de eigen taal en cultuur lees ik op bladzijde 4 dat om te beginnen de totale leerstof kritisch moet worden nagelopen om te bezien in hoeverre deze stof eenzijdig cultuurbepalend is.

Dit betreft dus een rechtstreekse bemoeienis met de inhoud van het onderwijs. Ik vraag mij af of de overheid met dit beleid, in elk geval met dit soort uitspraken, haar boekje niet ver te buiten gaat.

Ons onderwijs zal mijns inziens nooit echt intercultureel onderwijs kunnen worden. In ons land zullen kinderen primair onderwijs ontvangen in de Nederlandse taal en de Nederlandse cultuur. Aangezien tot de Nederlandse samenleving redelijk omvangrijke groepen alloctonen behoren, zal ook dit feit natuurlijk in het onderwijs aan de orde moeten komen. Dit maakt het Nederlandse onderwijs echter nog niet tot intercultureel onderwijs. Dat begrip veronderstelt een gelijkheid in culturen, die er feitelijk niet is en die waarschijnlijk zelfs veelal door alloctonen niet wordt gewenst. Het is een bekend feit dat veel ouders, afkomstig uit culturele minderheden, voor hun kinderen goed Nederlands onderwijs verlangen, zodat die kinderen later in onze samenleving een volwaardige plaats kunnen innemen.

Volgens artikel 42 van de Wet op het voortgezet onderwijs draagt het openbaar onderwijs bij tot de vorming van de leerlingen op grondslag van waarden in de Nederlandse traditie met name door christendom en humanisme erkend. Ik veronderstel dat de staatssecretaris ook op dit moment nog waarde hecht aan deze doelstelling, ook voor het lager onderwijs. Hoe moet zo'n doelstelling functioneren in het onderwijs, als dat voluit intercultureel zal zijn? Misschien wil de staatssecretaris daarover iets zeggen.

Het kan geen kwaad, in dit verband eens te kijken hoe de ons omringende Westeuropese landen deze problematiek aanpakken. Voor zover ik kan nagaan, is men in landen als Duitsland, Engeland en Frankrijk aanzienlijk minder geneigd te kiezen voor intercultureel onderwijs. Men kent daar wel vormen van onderwijs in eigen taal en cultuur van de in die landen verblijvende minderheidsgroepen. In de praktijk betekent dit vooral het bijspijkeren van taalkennis.

In Frankrijk bij voorbeeld wordt het aanleren van de Franse taal door kinderen uit minderheidsgroepen vooral gezien als een onderdeel van de civilisation française. Het Franse onderwijsbeleid voor migranten heeft dan ook een bijna vanzelfsprekend assimilatief karakter, dat mede is gebaseerd op de hoge status van de Franse taal.

Ik veronderstel dat men in een land als Frankrijk veel minder gauw geneigd zal zijn, de eigen taal en cultuur te relativieren dan in ons land het geval is, althans van overheidswege wordt bepleit.

Het is een goede zaak, dat in het wetsvoorstel wordt bepaald dat slechts die leerlingen het onderwijs in eigen taal en cultuur zullen volgen, waarvan de ouders, voogden of verzorgers dit wensen. De wens van de ouders enz. is dus beslissend. Hieruit vloeit voort, dat het bevoegd gezag van een school eerst toestemming zal moeten vragen vóór het bedoelde onderwijs kan worden gegeven. In de praktijk zal om financiële redenen het onderwijs in eigen taal en cultuur in het algemeen beperkt blijven tot grotere groepen leerlingen. Het is daarom juist, dat in het wetsvoorstel wordt geregeld dat leerlingen, die afkomstig zijn van verschillende scholen, op een bepaalde school het desbetreffende onderwijs kunnen volgen.

Vervolgens heb ik nog een vraag over de omvang van het onderwijs in eigen taal en cultuur. Als ik de opmerkingen, die daarover op blz. 3 van de memorie van antwoord worden gemaakt, goed begrijp, zal het mogelijk zijn om maximaal 200 uren onderwijs in eigen taal en cultuur te geven, namelijk 100 van de wettelijk verplichte 1000 uren, die een lagere-school-kind per jaar aan onderwijs moet ontvangen, en 100 extra uren als gevolg van het feit dat in het wetsvoorstel de bovengrens van vijfentwintig uur onderwijs per dag op zes is gesteld. Is elke school vrij wat betreft het bepalen van het aantal uren en zal ook de bekostiging daarop zijn afgestemd?

In de nota naar aanleiding van het eindverslag heeft de staatssecretaris de voorwaarden om voor ETC-onderwijs in aanmerking te komen opgesomd. Dit onderwijs zal onder meer gegeven kunnen worden aan niet-Nederlandse leerlingen, die hun oorsprong hebben in een aantal met name genoemde landen. Gaat het hier om een uitputtende opsomming?

In de wetstekst zelf wordt hier, om begrijpelijke redenen, niet expliciet melding van gemaakt. Betekent dit dat een school, die op een gegeven moment een flink aantal niet-Nederlandse leerlingen in huis heeft, afkomstig uit een niet in het rijtje genoemd land, toch de mogelijkheid heeft om het gewenste ETC-onderwijs te geven en derhalve voor bekostiging daarvan in aanmerking komt?

Uit de gewisselde stukken blijkt dat er tussen de staatssecretaris en een aantal fracties een verschil van mening bestaat over de vraag, in welke taal eventueel onderwijs kan worden gegeven. Moet er gekozen worden voor de thuistaal van het kind of voor de officiële landstaal? Het is bekend dat beide talen soms zeer uiteen kunnen lopen. In de UCV over de Minderhedennota van 13 februari heeft de bewindsman nog eens uitgelegd waarom hij zulke grote bezwaren heeft tegen het introduceren van de mogelijkheid van onderwijs in de thuistaal. Hij heeft daarbij echter óók gezegd dat hij wil bezien, of bepaalde knelpunten kunnen worden weggenomen. Concreet wees hij daarbij op de groepen van kinderen, die thans onderwijs in eigen taal en cultuur krijgen, waarin de wetgeving straks niet meer zal voorzien.

Ik zou de staatssecretaris op dit moment graag aan die opmerking willen herinneren. Immers, de argumentatie in de notitie over het onderwijs in eigen taal en cultuur wat betreft de officiële talen heeft mij nauwelijks bevredigd. Eén van die argumenten is, dat alleen kennis van de officiële landstaal de toegang tot de cultuur, het maatschappelijke leven en het onderwijs in het land van herkomst in voldoende mate kan ontsluiten en verzekeren. Dit argument gaat mijns inziens pas écht op als het onderwijs in eigen taal en cultuur zou zijn bedoeld als 'terugkeer-onderwijs' maar dat is nu juist niet het geval.

Het onderwijs in eigen taal en cultuur is gebaseerd op de veronderstelling dat de leerlingen in ons land blijven en dat in het onderwijs rekening wordt gehouden met de noodzaak, de kloof tussen de eigen vertrouwde taal en cultuur en de Nederlandse taal en cultuur zo klein mogelijk te houden. Tegen deze achtergrond is er alles voor te zeggen, het onderwijs in eigen taal en cultuur zoveel mogelijk te laten aansluiten bij het cultureel, en wat betreft de taal, vertrouwde.

Ik ben ook nauwelijks onder de indruk van de internationale overeenkomsten, waarnaar de bewindsman voortdurend verwijst. De desbetreffende kinderen zijn leerplichtig in ons land en behoren tot onze ingezetenen. De Nederlandse overheid is verantwoordelijk voor het onderwijs aan deze kinderen. Het lijkt mij onjuist, wat dit betreft aan andere landen enige zeggenschap te geven.

Kan de staatssecretaris uitleggen waarom ons land zich kennelijk heeft verplicht tot het geven van onderwijs in officiële landstalen? Wat is daarbij de achterliggende gedachte geweest: het belang van de desbetreffende kinderen óf hoffelijkheid jegens andere overheden? Of heeft Nederland zich wellicht laten gebruiken voor de uitvoering van doelstellingen van taal- en cultuurpolitiek van andere landen? Als in ons land het Fries als minderheidstaal een legitieme plaats in het onderwijs wordt gegeven, is er alles voor te zeggen, een zelfde genuanceerde houding aan te nemen tegenover de werkelijk gesproken en vertrouwde talen van de in ons land verblijvende culturele minderheden.

Ik denk ook dat het in de praktijk niet zo'n groot probleem zal behoeven op te leveren. Het zal niet zo vaak voorkomen dat een school tien of meer leerlingen heeft die één van de niet-officiële talen van de landen van herkomst gebruikt. Eén taalgroep springt er in dit verband uit, namelijk het Aramees, dat gesproken wordt door de relatief grote groep in ons land verblijvende Christen-Turken.

In de gemeente Hengelo wordt al geruime tijd aan de kinderen uit deze groepering onderwijs gegeven in de Aramese taal en cultuur. Het is nauwelijks aanvaardbaar dat hiermee gestopt zou moeten worden omdat er een wetswijziging is aangenomen die juist het onderwijs in eigen taal en cultuur een goede basis wil geven.

Graag hoor ik van de staatssecretaris de toezegging dat hij in elk geval voor deze groep zal afwijken van de regel dat slechts onderwijs in de officiële taal zal worden gegeven. Voor de beoordeling van de wenselijkheid van deze wetswijziging en van het daarop ingediende amendement van de heer Van Ooijen acht ik dit een belangrijke zaak.

Mijnheer de Voorzitter! De hamvraag is: Is deze wetswijziging nog nodig zo kort voor de inwerkingtreding van de Wet op het basisonderwijs? De behandeling van het wetsontwerp heeft waarschijnlijk meer tijd gekost dan de staatssecretaris had gedacht of gewild. Ook de Eerste Kamer moet zich er nog over uitspreken. De vraag is of het allemaal wel de moeite waard is, zeker wanneer wij weten dat op dit moment al vrij veel onderwijs in eigen taal en cultuur wordt gegeven. Daar was deze wetswijziging niet voor nodig. Graag hoor ik de staatssecretaris hier nader over.

□

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De problemen rond het onderwijs in eigen taal en cultuur zijn bij tal van gelegenheden al in de Kamer aan de orde geweest, zoals bij de bespreking van de Minderhedennota, de bespreking van een tweetal notities in de vaste commissie voor Onderwijs en Wetenschappen en bij de schriftelijke behandeling van het cultureel verdrag met Marokko. Wij zullen nog een plenaire discussie hebben over dat verdrag.

Met het oog daarop kan ik mij vandaag tot een aantal hoofdzaken beperken. Enkele jaren geleden is het Beleidsplan culturele minderheden in het onderwijs behandeld. Bovendien werd aan het onderwijs in eigen taal en cultuur in de Wet op het basisonderwijs een wettelijke grondslag gegeven. Het voorgelegde wetsontwerp beoogt aan het onderwijs in de eigen taal en cultuur aan leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond een wettelijke grondslag te geven waardoor ook aan de betrokken leerkrachten een normale rechtspositie kan worden gegeven. De wet geldt voor een jaar.

De eerste vraag die men moet stellen, is: Is onderwijs in eigen taal en cultuur zinvol in het licht van de huidige tijd? Wat is het doel van dat soort onderwijs? Bij de invoering van het onderwijs in eigen taal en cultuur in het begin van de 70'er jaren was het antwoord op die vraag heel eenvoudig. De in wervingslanden aangetrokken buitenlandse werknemers zouden in Nederland slechts enkele jaren blijven. Het aan hun kinderen gegeven onderwijs zou dus voornamelijk moeten worden gericht op terugkeer naar het land van herkomst. Dat was onder andere de doelstelling van het onderwijs aan kinderen van buitenlandse werknemers, zoals neergelegd in de Nota buitenlandse werknemers.

In de Nota onderwijs aan groepen in achterstandssituaties uit 1974 werd reeds onderscheid gemaakt tussen potentiële remigranten en mensen die permanent in ons land zouden blijven. De dubbelzinnigheid van dat beleidsdoel is toen reeds onder andere door mijn fractie aan de orde gesteld. Immers, gebleken is dat het onmogelijk is met hetzelfde onderwijs enerzijds kinderen voor te bereiden op terugkeer naar het land van herkomst en anderzijds kinderen toe te rusten tot een gelijkwaardige positie als alle kinderen bij een voortgezet verblijf in ons land.

Van Ooijen

Terecht heeft dan ook de regering gekozen voor een beleid dat ervan uitgaat dat hier verblijvende buitenlanders in beginsel hier zullen blijven, ook waar het het onderwijs betreft. De regering mag dan gekozen hebben voor een beleid, gericht op voortgezet verblijf in ons land, anderen hinken nog op twee gedachten.

Zo wordt in de wervingsovereenkomsten met een aantal landen, die nog steeds van kracht zijn, gewag gemaakt van onderwijs, gericht op terugkeer naar het land van herkomst en koesteren mede ten gevolge daarvan sommige hier verblijvende buitenlandse ouders de wens dat hun kinderen zich hier zo goed mogelijk voorbereiden op terugkeer naar het land van herkomst. De buitenlandse onderwijsgeevenden, die les geven in de eigen taal en cultuur, koesteren niet zelden eveneens de verwachting dat hun leerlingen of een deel daarvan uiteindelijk naar elders zullen vertrekken. Daarom kan wat hen betreft de schooltijd, besteed aan het onderwijs in de eigen taal en cultuur, niet uitgebreid genoeg zijn. Brieven die wij ontvangen, getuigen daarvan.

Dat door méér aandacht voor eigen taal- en cultuuronderwijs buitenlandse kinderen bij definitieve vestiging in ons land benadeeld zouden kunnen worden, blijft in het perspectief van terugkeer begrijpelijkerwijs onderbelicht. Men kan echter – het is vaak genoeg gebleken – niet gelijk twee heren dienen, om het zo te zeggen: de blijvers en de vlieders. Daarom is een keuze noodzakelijk.

Mijn fractie kiest duidelijk voor een beleid dat erop is gericht dat hier verblijvende buitenlandse kinderen uiteindelijk hier zullen blijven. Dat neemt natuurlijk niet weg dat op persoonlijke gronden iemand voor terugkeer kan kiezen, maar het onderwijsbeleid dient ondubbelzinnig gericht te zijn op dat permanent verblijf.

Maar, zo zou men kunnen vragen, is dan het onderwijs in de eigen taal en cultuur nog wel op zijn plaats? Kan men dan niet beter kiezen voor het onderwijs zoals aan autochtone kinderen wordt gegeven? Mijn antwoord daarop luidt ontkennend.

Om te beginnen is het onderwijs aan Nederlandse kinderen niet eenduidig. Zo kent de Lager-onderwijs-wet 1920 sinds de invoering al de bepaling: 'daar waar naast de Nederlandse taal een streektaal in levend gebruik is, kan onder Lezen en Nederlandse Taal enige kennis van

die streektaal begrepen zijn'. Dat is art. 2, lid 3, van de Lager-onderwijswet 1920. Dit artikel sloeg niet uitsluitend op Friesland, waar de Friese taal in levend gebruik is, zoals wij weten. Na de wijziging van de wet enkele jaren terug slaat dit artikel in het geheel niet meer op het Fries omdat hiervoor een apart wetsartikel is opgenomen.

Wie, zoals velen en ook ikzelf, onderwijs heeft gegeven, bij voorbeeld in het Zuiden van het land of in andere streken waar een dialect wordt gesproken, weet dat kinderen die voor het eerst de school bezoeken, vaak het Nederlands alleen in de vorm van een dialect kennen, soms een dialect dat sterk afwijkt van het Algemeen Beschaafd Nederlands, zoals dat in de boeken heet. Deze kinderen beheersen het algemeen gehanteerde Nederlands slechts ten dele of in het geheel niet. Het gebruik, actief of passief, van het dialect in de school kan dan een hulpmiddel zijn om de toegang tot de school te vergemakkelijken en te versnellen.

Deze lang beproefde didactische methode kan ook worden benut ten behoeve van buitenlandse kinderen. Indien zij thuis een andere dan de Nederlandse taal gebruiken, is het van belang dat de school daarop inspeelt en die kinderen in de gelegenheid stelt, ook die thuis gesproken taal in de school te benutten. Dat bevordert niet alleen het zelfbewustzijn, zoals de regering in de nota terecht stelt, maar laat de leerling zich in alle opzichten in de school thuisvoelen en vermindert daardoor de kloof tussen de school, waar het Nederlands voertaal is, en het gezin, waar een andere taal wordt gesproken.

Uit dit gezichtspunt is de fractie van de Partij van de Arbeid dan ook voorstandster van het gebruik van de eigen taal die bij de leerling thuis wordt gesproken, in het onderwijs. Deze uit didactische overwegingen mede ingegeven standpuntbepaling leidt tot enkele kanttekeningen bij het voornemen dat de regering via het onderhavige wetsvoorstel tot uitdrukking brengt.

In de eerste plaats is het uit het gezichtspunt dat de school aandacht dient te besteden aan de bij de leerlingen thuis gesproken taal, niet juist dat het wetsvoorstel ervan uitgaat dat onderwijs in eigen taal en cultuur uitsluitend wordt gegeven in de officiële taal van het land van herkomst. Voor zover daarmee wordt bedoeld dat niet elk dialect uit de taal uitgangspunt van beleid kan zijn, kunnen wij dit standpunt wel billijken,

maar bij voorbeeld in ons land verblijvende Turkse onderdanen spreken niet allen Turks. Er zijn hier Koerdisch, Aramees en Armeens sprekende Turken.

Zij spreken thuis geen Turks, noch een Turks dialect, maar officiële, gecodificeerde talen, die sterk van het Turks afwijken. Aramees is een Semitische taal, Armeens een Indogermaanse; Koerdisch is een taal die verwant is met het Iraans en dus wel te onderscheiden is van het Turks, dat, zoals u wellicht zult weten, aansluit bij de Tartarentalen, die in het verre Azië worden gesproken.

Waar bij voorbeeld Turkse onderdanen thuis geen Turks spreken maar een andere in dat land gesproken taal, gaat het mijns inziens niet aan de kinderen uit die gezinnen op de school alleen de mogelijkheid te bieden Turks als eigen taal en cultuur te leren, aangezien zij aldus een tweede vreemde taal, naast het Nederlands, moeten leren. Dat zelfde geldt trouwens ook voor Britse onderdanen die op grond van de EEG-overeenkomst hier zijn toegelaten en die geen Engels maar bij voorbeeld Chinees spreken, voor zover ze afkomstig zijn uit Hongkong of Singapore, of die Urdu spreken, voor zover zij afkomstig zijn uit India en Pakistan. Daarnaast blijken veel Vietnamese vluchtelingen geen Vietnamees maar Chinees te spreken, terwijl zij toch in voorkomende gevallen door de regering als Vietnamezen behandeld blijken te worden, ook op het vlak van de cultuur.

Om het met andere woorden te zeggen: mijn fractie stelt zich op het standpunt dat als uitgangspunt voor de bepaling van het onderwijs in de eigen taal en cultuur de thuis gesproken taal dient te worden genomen, uiteraard indien deze gecodificeerd is. Dit betekent dat zo'n taal op schrift kan worden gesteld en een zekere eenheid heeft in gehanteerde begrippen. Dat is bij voorbeeld niet het geval met in Marokko gesproken Berberse talen.

Onzes inziens dient daarom onder 'eigen taal en cultuur' niet uitsluitend de officiële taal van het land van herkomst te worden verstaan. Daartoe hebben wij ook een wijzigingsvoorstel ingediend. Daarbij zouden wij willen streven naar objectieve criteria, bij voorbeeld ten minste tien leerlingen – zoals dit nu de bedoeling is – en een bewakende leerkracht.

Een tweede punt waar ik de aandacht voor wil vragen, is dat onzes inziens bepalend voor het aanbod van

Van Ooijen

onderwijs in eigen taal en cultuur is, of er bij de leerling thuis feitelijk een andere taal wordt gesproken dan het Nederlands. Indien derhalve in de toekomst nieuwe generaties van minderheidsgroepen zodanig zouden zijn geïntegreerd in onze samenleving dat het Nederlands thuis de voertaal zou zijn geworden, vervalt daarmee onzes inziens de grond voor het onderwijs in de eigen taal en cultuur zoals wij dit nu bespreken.

Ten derde merk ik op dat aangezien het onderwijs in eigen taal en cultuur mede beoogt de overgang tussen thuis en school te overbruggen, het gewenst kan zijn, in de eerste leerjaren van een leerling meer tijd aan het onderwijs in eigen taal en cultuur te besteden dan in latere leerjaren van diezelfde leerling. Daarom achten wij het gewenst, het wetsontwerp zo te amenderen dat zulks mogelijk wordt, mits het aantal uren onderwijs in de eigen taal, over de totale schoolcarrière gemeten, niet meer bedraagt dan 10% van de lestijd, dan wel gemiddeld maximaal 100 uren per jaar. Dit is hetzelfde aantal uren dat de regering voorstelt; de bedoeling is alleen, dat het anders wordt opgedeeld. Daarmee wordt het ook mogelijk dat kinderen die nu in zogenaamde schakelklassen worden opgevangen – zoals dit op veel scholen gebeurt – en die daar méér aandacht besteden aan de eigen taal en cultuur dan 10% van de totale lestijd, op die voet kunnen voortgaan.

In de vierde plaats merk ik op dat wij het ongewenst achten dat buitenlandse leerlingen, naast de 10% lestijd binnen het lesrooster, nog eens een zelfde aantal lessen eigen-taal-en-cultuur-onderwijs ontvangen buiten het lesrooster om. Wij onderkennen overigens dat het onderhavige wetsontwerp daartoe geen dwingende voorschriften kan bevatten. Niettemin willen wij erop wijzen dat de leerlingen daardoor te veel belast kunnen worden. Hoewel in dezen geen sprake van een verbod kan zijn, is het toch iets dat, naar mijn gevoel, niet te zeer moet worden bevorderd.

Wel achten wij het juist dat een vergoeding aan de scholen die onderwijs in eigen taal en cultuur verstrekken, berekend wordt op basis van 5 uren per week, zoals het de bedoeling is. De leerkracht die dit onderwijs in de eigen taal en cultuur verzorgt, heeft immers een aanzienlijk aantal taken naast die van het feitelijke lesgeven, zoals begeleiding van leerlingen, vertaalwerkzaamheden,

contact met ouders, contact met collega-leerkrachten en dergelijke. Daarvoor moet hij natuurlijk ook de nodige tijd hebben.

Er wordt wel beweerd, dat het afschaffen van onderwijs in de eigen taal en cultuur kinderen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond gelijke kansen zou bieden als Nederlandse kinderen en dat derhalve handhaving de ongelijkheid in stand zou laten. Ik deel dat standpunt niet. Een kind dat thuis Nederlands spreekt en een kind dat thuis een andere taal gebruikt, kan men niet zo maar op één lijn stellen. Het niet bieden van onderwijs in de eigen taal betekent immers niet, dat een leerling met een niet-Nederlandse culturele achtergrond vanaf het begin op school alles zonder meer zal kunnen volgen.

De achterstand die een zodanige leerling oploopt in de periode dat hij in het Nederlands nog niet of niet voldoende aanspreekbaar is, zou wel eens fnuikender kunnen zijn in zijn schoolcarrière dan het feit, dat ten hoogste 10% van de lestijd aan onderwijs in de eigen taal dan in het Nederlands wordt gegeven. Ten slotte leert de leerling ook in die 10% van de lestijd.

Mijnheer de Voorzitter! In de richtlijn van de Raad van Europese Gemeenschappen van 25 juli 1977, welke in 1981 in werking is getreden, wordt het onderwijs in eigen taal gevorderd ten behoeve van alle onderdanen van de lid-staten, die in ons land verblijven. Dat kan nogal wat consequenties met zich brengen. Wat zijn de gevolgen als hier wonende Duitsers, Fransen en Britten hun recht op eigen taal- en cultuuronderwijs opeisen?

Ik vraag mij af of de gevolgen van die richtlijn wel voldoende zijn overdacht. Behalve in de Bondrepubliek en in Nederland is er, blijkens een discussie in het Europees Parlement, nog niet erg veel van terechtgekomen in de lid-staten. Ik wil de staatssecretaris vragen zich nog eens te bezinnen op de uitvoering van de richtlijn en dan in het bijzonder op de gevolgen voor het onderwijs in de eigen taal en cultuur.

Daarnaast is het van belang te bezien welke gevolgen de richtlijn heeft voor de bevordering van het onderwijs in het Nederlands in andere lid-staten van de Europese Gemeenschappen. Zie ik het goed, dan worden via deze EG-richtlijn aan Nederlandse onderdanen bij voorbeeld in Frankrijk rechten op eigen taal- en cultuuronderwijs toegekend

in het basisonderwijs, die tot heden Nederlands sprekende Fransen – zoals men weet zijn er een paar honderdduizend in Frans-Vlaanderen – nog worden onthouden. Wellicht komt hier tot uiting, dat de richtlijn niet in alle opzichten voldoende is doordacht. Als ik het wel heb, heeft zij niettemin tot op zekere hoogte een dwingend karakter voor de lid-staten.

Mijnheer de Voorzitter! Het onderhavige wetsvoorstel heeft slechts een beperkte strekking. Tot de invoering van de Wet op het basisonderwijs wil het in het lagere onderwijs, en nog niet in het kleuteronderwijs, onderwijs in de eigen taal en cultuur een wettelijke grondslag geven. Alles bijeen, zal dit wetsvoorstel ongeveer een jaar lang van kracht kunnen zijn. Daarmee doen wij dan ervaring op, die voor vele jaren van belang kan zijn. In dat licht achten wij het achterwege laten van voorschriften voor het kleuteronderwijs aanvaardbaar.

Tussen nu en 1 augustus 1985 kunnen wij met regelgeving op dit terrein ervaring opdoen, die ons verder te pas kan komen. De in de Wet op het basisonderwijs opgenomen bepalingen gelden vervolgens voor alle vier- tot twaalfjarige leerlingen.

Met betrekking tot het voortgezet onderwijs zijn wetswijzigingen op dit vlak in het vooruitzicht gesteld. Daarnaast zal per 1 augustus 1985 het voorschrift gelden, dat in het basisonderwijs aandacht moet worden gegeven aan het feit, dat ons onderwijs een intercultureel karakter behoort te hebben. Alle leerlingen, ook de autochtone Nederlandse alsmede de officieel Nederlands sprekende leerlingen afkomstig uit Suriname en de Antillen, zullen van dat intercultureel onderwijs gebruik kunnen maken. Hier ligt trouwens naar mijn gevoel nog een fundamentele vraag, namelijk hoe het onderwijs in de eigen taal en cultuur zich verhoudt met dat intercultureel onderwijs. De heer Willems heeft hierover al opmerkingen gemaakt.

Men kan trouwens ook nog de vraag stellen hoe de relatie is tussen deze twee en het godsdienstonderwijs. Dat is daarom relevant, omdat het onderscheid tussen profane activiteiten en religieuze activiteiten in andere dan de christelijke landen op andere wijze wordt ingevuld dan hier het geval is.

Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie acht intercultureel onderwijs van groot belang om leerlingen in staat te stellen zich voor te bereiden op een samenleving in Nederland, waarin

Van Ooijen

mensen met onderscheiden culturele achtergronden één samenleving gaan vormen, een samenleving van gelijkwaardigen. In die samenleving zal plaats moeten zijn voor elke burger, hier geboren of niet, ongeacht zijn of haar culturele achtergrond of taalachtergrond, zonder aanzien van ras, huidskleur of levensovertuiging, groot of klein. Ons wacht hier derhalve een grote taak. Het onderwijs in de eigen taal en cultuur aan kinderen in het lager onderwijs is in die richting een eerste stap. Daaraan een wettelijke grondslag te geven is een goede zaak. Hoewel men meer kan wensen, kan het onderhavige wetsvoorstel uiteraard op onze steun rekenen, zij het dat wij enige wijzigingen voorstellen.

Bij de behandeling van de overgangswet op het basisonderwijs heb ik een tweetal moties ingediend met betrekking tot het opleiden van onderwijsgeevenden ten behoeve van het onderwijs in de eigen taal van cultuur. Deze moties op de nummers 75 en 76 bij het wetsontwerp op stuk nr. 17 628 wil ik graag bij de behandeling van dit wetsontwerp betrekken. Dit is ook de wens van de regering. Deze is bij de stemming over de overgangswet op het basisonderwijs tot uitdrukking gebracht.

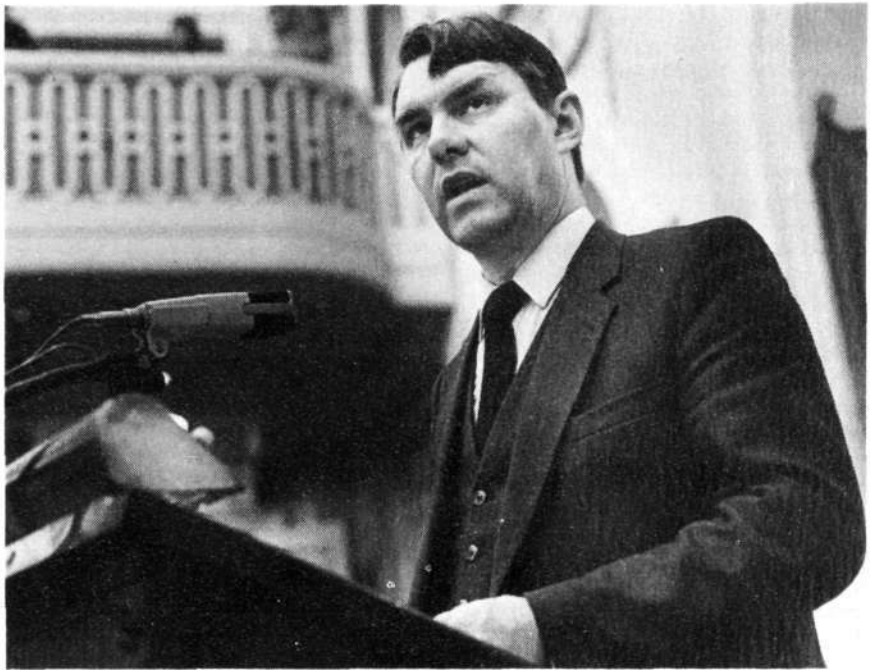
De Voorzitter: Op verzoek van de heer Van Ooijen stel ik voor, de motie-Van Ooijen over het onderwijs aan culturele minderheden (17 628, nr. 75) en de motie-Van Ooijen over leden van etnische minderheden, die een opleiding volgen tot leraar voor het basisonderwijs (17 628, nr. 76), ingediend in de UCV van 9 mei 1983 over de overgangswet Wet op het basisonderwijs, aan de agenda toe te voegen.

Daartoe wordt besloten.

□

De heer **Van der Vlies** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Het minderhedenbeleid kan zich verheugen in een multi-departementale aanpak, hetgeen noodzaakt tot een samenhangend beleid en een integrale visie. De vele beleidsaspecten die daarbij harmonieus aan de orde dienen te komen, werden onlangs uitputtend aan de orde gesteld in een groot aantal uitgebreide commissievergaderingen. Daarbij werden en worden grote woorden gesproken, zoals 'het herinrichten en vernieuwen van onze gehele samenleving'.

Ik geef toe dat de problemen niet gering zijn, vooral gelet op de huidige sociaal-economische problematiek. Ook in dit opzicht dienen wij echter nuchter te blijven en moeten wij ons

De heer Van der Vlies (SGP)

niet al te zeer laten meeslepen door de trend om als bij een wedstrijd koploper te willen zijn in het bepleiten van een multiculturele samenleving.

De problematiek waarover wij thans spreken, is inderdaad van niet geringe importantie. Dit mag ons er echter geenszins toe verleiden om ermee op hol te slaan. Simpele oplossingen in dezen zijn uit den boze en kunnen bepaald niet bogen op onze instemming. Het gaat niet simpel om integreren of remigreren. Het gaat om de zorg voor de vreemdeling binnen onze poorten, die tussen de wal en het schip dreigt te vallen. Wij staan op een kruispunt tussen realisme en idealisme waarop vanuit de levensbeschouwelijke optiek nogal wat varianten mogelijk zijn.

Mijn fractievoorzitter heeft tijdens de door mij al genoemde UCV gezegd:

'Ook in de Bijbel wordt ons op vele plaatsen geleerd dat de zwakke beschermd moet worden. Vandaar ook de zorg voor de vreemdeling die anders gemakkelijk ten prooi zou vallen aan uitbuiting door autochtonen vanwege gebrek aan kennis van het recht of kennis van de taal. In dat licht kunnen wij vele maatregelen van de overheid om achterstand weg te werken, van harte onderschrijven'.

Het is echter ook reëel dat slechts 4% van onze bevolking niet van Nederlandse afkomst is. Zonder af te willen doen aan de gestelde problema-

tiek, moet dit ons toch wel te denken geven. Of is de bewindsman een andere mening toegedaan? Na alles wat er reeds is opgemerkt over het minderhedenbeleid, niet in het minst over de bemoeienis van het departement van Onderwijs en Wetenschappen, staan wij thans voor een beoordeling van het wetsvoorstel Wijziging van de Lager-onderwijswet 1920 met betrekking tot onderwijs aan leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond.

Op zichzelf is de aandachtsgolf een weinig omstreden punt, zij het dat mijn fractie wel haar eigen prioriteiten heeft laten vastleggen in een motie waarin zij samen met de fractie van de RPF de regering verzoekt om bij de uitwerking van haar acculturatiebeleid uitdrukkelijk gestalte te blijven geven aan de vrijheid van richting en inrichting van het onderwijs en daarbij de eigen plaats van het bijzonder onderwijs in acht te nemen.

Wij hebben die wens uitgesproken in het licht van het gegeven dat een levensbeschouwelijke visie op culturen de aanvaarding kan inhouden van een systeem van waarden en normen, met als gevolg dat andere systemen daaraan niet gelijkwaardig worden geacht. Dat heeft, om alle misverstand uit te sluiten, geenszins te maken met discriminatie van mensen in het persoonlijke vlak; het heeft wel alles te maken met het recht op een eigen positie en levensbeschou-

Van der Vlies

welijke verantwoordelijkheid. Mijns inziens is deze afweging vooral zeer belangrijk bij het onderwijs aan onze jeugd. Deelt de bewindsman deze mening?

Niet voor niets wordt gesteld dat het te geven ETC-onderwijs als uiteindelijke beslissing een zaak is van het bevoegd gezag. De regeling geeft de scholen terecht enige vrijheid, wat in overeenstemming is met de aan onze wetgeving ten grondslag liggende vrijheid van onderwijs. Kan worden meegedeeld in hoeverre de regeling aansluit op de al gegroeide, al bestaande en als bevredigend ervaren praktijk?

Wij blijven ons overigens zorgen maken over de mogelijkheid dat kinderen en ouders in twee totaal verschillende werelden komen te leven. De gezagscrisis die daardoor kan ontstaan werkt mettertijd door in de samenleving. Daarom leggen wij nog eens de nadruk op extra aandacht die nodig is voor de volwasseneneducatie, juist aan de ouderen in de minderheidsgroepen. In dat geval kunnen ouders hun verantwoordelijkheid voor het onderwijs aan hun kinderen beter waar maken. Deze twee zaken zouden gelijk op moeten gaan.

Dit wetsvoorstel van wat meer technische aard beoogt slechts de formele grondslag te leggen voor het onderwijs in eigen taal en cultuur aan kinderen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond en de rechtspositie van de met dit onderwijs belaste onderwijsgeevenden. Als zodanig hebben wij er weinig moeite mee. Organisatorische vragen blijven evenwel bestaan, maar wij hebben begrepen dat ook de staatssecretaris van mening is dat die met name op het vlak van de scholen moeten worden beantwoord.

De vraag is bij voorbeeld of het gewenst is, concentraties van bepaalde nationaliteiten per school te bevorderen zoals in Amsterdam, naar ik heb begrepen, is uitgeprobeerd. In deze Kamer hebben wij al eens gesproken over de voornemens van het gemeentebestuur van Huizen. Wellicht kan de staatssecretaris hierbij enige kanttekeningen plaatsen. Verder is het de vraag of het ETC-onderwijs binnen of buiten het lesrooster moet worden gegeven. Deze vraag houdt vooral verband met de werklast voor kinderen.

Met de beleidsintenties in de notities 'Onderwijs in eigen taal en cultuur' en 'Buitenlandse leerkrachten

in het basisonderwijs' kan mijn fractie zich, wat de praktische consequenties betreft, in grote lijnen verenigen. Zij onderschrijft ook het uitgangspunt dat een permanent verblijf in Nederland één van de belangrijkste voorwaarden dient te zijn om aan het huidige en toekomstige beleid daadwerkelijk vorm te geven. De getalsnormen die daarbij worden gehanteerd kunnen eveneens na afweging onze goedkeuring wel wegdragen.

Ik signaleer hierbij wel een probleem, dat ook door de staatssecretaris naar voren is gebracht. Hij merkt namelijk op dat het uitgangspunt van een permanent verblijf in Nederland door de betrokkene bepaald niet altijd wordt gedeeld, omdat ouders zich vaak richten op immigratie op termijn. Welke gevolgen heeft dit voor ons onderwijs? Worden hogere eisen gesteld aan het niveau van het onderwijs en dus ook aan dat van de leerkrachten?

De argumentatie om vast te houden aan de keuze voor de officiële landstaal kwam bij mijn fractie op zichzelf wel overtuigend over, omdat op die manier het beste een relatie met het land van oorsprong kan worden gelegd, ook op grond van bi- en multilaterale verdragen. Toch vraag ik mij af, of hiermee alles is gezegd, zeker als wij letten op de positie van de Koerden in Turkije en de hier aanwezige christen-vluchtelingen ten opzichte van het Armeens. Welke normen zullen worden gehanteerd bij een flexibele toepassing in dezen?

Ik heb wel begrip voor de financiële en praktische problemen die kunnen ontstaan, maar dat ontslaat ons niet van de plicht, als wij ons van overheidswege officieel en indringend met deze problematiek bezighouden, hiervoor een genormeerde oplossing te zoeken, die functioneel is en zo dicht mogelijk aansluit bij het eehte thuismilieu. Wil de staatssecretaris hierop uitdrukkelijk ingaan?

Het intercultureel onderwijs is bedoeld om ook Nederlandse kinderen te confronteren met vreemde culturen. Op zichzelf is daar niets tegen. Welke randvoorwaarden zullen daarbij echter worden gesteld? Het ligt toch niet de bedoeling om geheel en al over te gaan tot uitlevering van eigen waarden en normen in plaats van tot uitwisseling van gedachten over eigen waarden en normen geënt op eigen cultuur?

Mijn fractie is van mening dat het onderwijs in de gewenste richting, ook in de confrontatie met andere culturen waarvan de taal een essentieel

bestanddeel uitmaakt, zeer zeker niet opgeofferd mag worden aan wensen en eisen die de duur van een verblijf niet kunnen doorstaan. Zuiver informatief vragen wij daarom waarop de uitsluitende verwachtingen zijn gebaseerd dat alleen maar rekening gehouden mag worden met alloctonen met een permanent verblijf in Nederland. De cijfers zijn bekend, maar waarop worden zij uiteindelijk gebaseerd?

Van belang lijkt mij ook de vraag bij welke leden van minderheidsgroepen de wens leeft tot terugkeer naar het land van oorsprong. Waarom verdraagt zich dit niet met het uitgangspunt van het overheidsbeleid dat ervan uitgaat dat deze minderheidsgroepen zich blijvend, althans voor langere tijd in Nederland hebben gevestigd?

Uitbouw van ETC-onderwijs moet geschieden waar dat nodig is. Het moet verdiept worden waar dat noodzakelijk is. Afgrenzing moet gebeuren waa. dat begrijpelijk is als het gaat om onze pluriforme samenleving. Dat moet echter wel gebeuren naar ons ideaal, dat tegelijk een eis is, namelijk een samenleving die de wet van Christus niet schuwt, maar veeleer tot leidraad van haar optreden maakt. Pas dan kan in waarachtige zin ernst worden gemaakt met minderheden die vanuit onze nationale doelstellingen inzake het algemeen vormend onderwijs hun daadwerkelijk gemis als een rijkelijke zorg door ons gehonoreerd zien.

Mijn interventie was betrekkelijk kort, maar ik hoop dat er in het totaal van het regeringsbeleid voldoende rekening mee wordt gehouden.

□

De heer **Dijkman** (groep Scholten/Dijkman): Mijnheer de Voorzitter! Het verschaffen van een wettelijke basis voor het onderwijs in eigen taal en cultuur van in Nederland verblijvende etnische minderheidsgroepen juichen wij van harte toe. Dit is zowel in het belang van dit onderwijs als voor de rechtspositie van de ten behoeve van het onderwijs aangetrokken buitenlandse leerkrachten.

Volstrekt juist wordt in de memorie van toelichting opgemerkt dat onderwijs in eigen taal en cultuur belemmeringen wegneemt voor het realiseren van intercultureel onderwijs. Voor de leerlingen op de basisschool zal het de kloof tussen thuis en school verminderen. Dat zal een positieve invloed hebben op het functioneren in de Nederlandse samenleving en de

Dijkman

kans van slagen in het Nederlandse onderwijs doen toenemen.

Niet uit het oog mag verloren worden dat etnische groepen vaak in een specifieke achterstandssituatie verkeren. Dit rechtvaardigt speciale aandacht die er onder andere op is gericht om de leden, de kinderen uit deze groeperingen te helpen bij het ontwikkelen van een gezond gevoel van eigen waarde en zelfrespect.

Uitgangspunt zal moeten zijn, vertrekkend vanuit het gelijkheidsprincipe, dat de verschillende talen en culturen van de etnische groepen binnen de multiculturele Nederlandse samenleving gelijkwaardig gewaardeerd worden. Tevens dient voorop te staan dat in het onderwijs voor culturele etnische minderheidsgroepen het gebruik van de eigen talen en culturen niet beperkt dient te worden tot het verwerven van de Nederlandse taal, maar ook dient als volwaardig ontplooiingsmiddel voor de eigen culturele beleving. Dit uitgangspunt hebben wij bij gelegenheid van de behandeling van de Minderhedennota naar voren gebracht. Het leek ons juist, dat hier te herhalen.

In het kader van het aan de orde zijnde wetsvoorstel, lijkt het mij van belang om erop te wijzen dat, zoals het Katholiek Schoolblad in januari 1983 opmerkt:

'onze scholen veelal onvoldoende rekening houden met de beginsituatie van buitenlandse leerlingen en de consequenties van hun permanent verblijf in Nederland'.

Het blad constateert vervolgens: 'dat nog steeds in ons onderwijs wordt uitgegaan van de waarde en normen van één bepaalde groepering, de Nederlandse sociaal-economische middenklasse. Die gerichtheid op de waarden en normen van één bepaalde klasse komt tot uiting in de leerinhouden, werkvormen, beoordelingscriteria, de wijze van met elkaar omgaan en het schoolklimaat. Het zijn juist de buitenlandse leerlingen die, meer dan wie ook, worden geconfronteerd met onderwijshouden die slaan op een situatie die zij niet kennen, met werkvormen en criteria die uitgaan van kennis en vaardigheden die zij niet bezitten, terwijl de kennis en vaardigheden die zij wel bezitten, worden genegeerd of erger, als achterstand worden geïnterpreteerd.

Die laatste opvatting vloeit voort uit een onjuiste vergelijking van culturen in termen van voorlijk of achterlijk. Maatgevend is dan de stand van de in technisch opzicht hoog ontwikkelde Westeuropese samenleving.

De heer Dijkman (groep Scholten/Dijkman)

Met 'aanpassing' bedoelen velen, ook in het onderwijs, dat de taalkloof tussen Nederlanders en anderstaligen gedicht wordt. Zodra het anderstalige kind aanspreekbaar is, is dat probleem opgelost en krijgt de school minder of geen faciliteiten. De inpassingsproblematiek van buitenlandse leerlingen wordt zo gereduceerd tot slechts een taalprobleem. Niet voor niets spreekt men van anderstalige leerlingen! Hoe belangrijk die taal ook is, een cultuur behelst meer. Het zijn alle vormen van aangeleerd gedrag als: religie, kunst, wetenschap, mythologieën, eet- en drinkgewoonten en omgangs- en opvoedingsvormen. Er is dus een culturele kloof en niet slechts een taalkloof'.

Ik heb dit citaat willen geven, omdat het naar mijn oordeel een prima kader schept voor de aan de orde zijnde problematiek. Zo bleek ook uit een onderzoek onder Surinaamse kinderen in het Nederlandse basisonderwijs door Willem Koot en nog iemand, blijkens een publikatie in *Intermediair* van 12 augustus 1983, dat Surinaamse kinderen in het Nederlandse onderwijs een negatief zelfbeeld ontwikkelen. Het onderzoek draagt dan ook de titel 'Een slecht rapport voor de overheid'. Hier moet natuurlijk verandering in komen. Voor Surinaamse kinderen zal daarbij op het onderdeel cultuur de nadruk mogen liggen.

Jacq Levij somt in een artikel onder de titel 'Onderwijs minderheden niet rooskleurig' de dato januari 1982 een aantal problemen op. 'Uit onderzoek is naar voren gekomen', aldus de schrijver, 'dat

er een fundamenteel tekort aan leer- en hulpmiddelen is voor het onderwijs in eigen taal en cultuur voor kinderen;

er voornamelijk leermiddelen worden gebruikt die in het land van herkomst gangbaar zijn;

er praktisch geen onderwijsprogramma's zijn afgestemd op de actuele situatie en ervaringswereld van het kind;

er voornamelijk onderwijsprogramma's worden gevolgd die mikken op re-integratie in het onderwijs van het land van herkomst;

het algemene Nederlandse onderwijs en dat in de eigen taal en cultuur elkaar als beconcurrerend en elkaar als belemmerend ervaren;

de ouders van die kinderen als groep geen duidelijke eigen mening hebben over de aard en de omvang van dat onderwijs in eigen taal en cultuur;

de medeleerlingen geen kennis en waardering hebben voor de andere culturele achtergrond van die anderstalige leerlingen;

de leerkrachten eigen taal en cultuur in het onderwijs een onvolwaardige en ondergeschikte rol spelen en niet bij de school worden betrokken'.

Dijkman

Gelet op het feit dat hier zulke fundamentele zaken aan de orde worden gesteld, die rechtstreeks te maken hebben met de aan de orde zijnde materie, nodig ik de bewindsman uit op deze punten in te gaan.

Het veertiendaagse tijdschrift van het ministerie zelf, 'Uitleg' genaamd, spaart de roede trouwens niet, waar d.d. 8 mei 1982 uit een bijdrage blijkt dat de inspectie voor het onderwijs een vrijwel volledig gebrek aan visie bij veel schoolteams heeft moeten constateren. De scholen blijken in het algemeen als onuitgesproken doel te kiezen voor assimilatie. Goed afgestemde onderwijsprogramma's zijn niet beschikbaar. Hoe staan de zaken er anno 1984 voor?

Ik kom nu te spreken over een aantal onderwerpen, zoals die in de memorie van antwoord zijn gerubriceerd. De regering houdt vast aan het begrip 'officiële landstaal'. Wij betreuren dat ten zeerste. Ons bereiken zeer indringende verzoeken, onder andere met het oog op de positie van de Sysisch orthodoxe gemeenschap in Nederland, onder meer blijkens een brief van vier hoogleraren aan Nederlandse universiteiten d.d. 4 februari 1984, en met het oog op de culturele achtergrond van bij voorbeeld Koerden, onderwijs in de eigen taal toe te staan.

Ook voor de keuze tussen officiële taal en de eigen taal dient het uitgangspunt te zijn de ontwikkeling van een positief zelfconcept en zelfbewustzijn. Is het, om een voorbeeld te noemen, wel verantwoord op grond van deze criteria, die de regering zelf hanteert, redenerend, aan Marokkaanse kinderen onderwijs in de Berbertalen te onthouden?

Het merendeel van de in Nederland wonende Marokkaanse gezinnen spreekt thuis Berbers. Dit is dan wel geen gecodificeerde taal, zoals ik van collega Van Ooijen heb gehoord, maar verwijzing naar de officiële landstaal, in dit geval het Marokkaans betekent wel verwijzing naar een voor deze kinderen totaal vreemde taal. Dat is dan toch weer een punt dat de heer Van Ooijen zelf als probleem naar voren heeft gebracht.

Wij denken daarbij ook aan Surinamers, Antillianen, Chinezen en Pakistani. Voor Antillianen geldt nog, dat, naar wij menen te weten, per 1 januari 1985 het Papiament als officiële taal zal worden ingevoerd. Dit punt afsluitend, wil ik mijn instemming betuigen met het amendement van de heer Van Ooijen, voorkomend op stuk

nr. 9. Ondanks het feit dat de heer Van Ooijen een en ander wil beperken tot gecodificeerde talen – ik heb daarbij een probleempje geschetst – ben ik het wel met de strekking van zijn amendement eens.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Kunt u ook de vraag beantwoorden hoe je niet-gecodificeerde talen kan onderwijzen?

De heer **Dijkman** (groep Scholten/Dijkman): Het is mij bekend dat er in Marokko veel leerkrachten aanwezig zijn die in staat zijn om in de Berberse talen kinderen onderwijs te geven. Deze mensen zouden aangetrokken kunnen worden om dat ook in Nederland te doen. Mij is iemand bekend die dat in Marokko ook heeft gedaan en thans in Nederland woonachtig is.

Ik kom nu te spreken over werving en bevoegdheden van buitenlandse onderwijsgeveden. Met genoegen hebben wij kunnen constateren dat de eis van een minimumverblijfsduur in Nederland niet gesteld wordt. Dat is *prima*. Het blijkt al moeilijk genoeg te zijn om alle toegekende arbeidsplaatsen ingevuld te krijgen. Dat is ook daarom ook zo te betreuren omdat de ETC-leerkrachten een belangrijke rol hebben te vervullen binnen het schoolteam en in de contacten tussen school en ouders. Kan de staatssecretaris een verklaring geven voor het feit, dat het deelnamepercentage zo laag is en wat gaat hij daaraan doen?

Uit de ETC-nota blijkt, dat er per 1 augustus 1985 extra faciliteiten worden opgenomen in de formatieregeling. Geldt dat nog steeds? Is de werving reeds gestart? Wij wijzen met name op de behoefte aan Spaanse, Marokkaanse en Turkse onderwijsgeveden.

Alom wordt geconstateerd, dat er een groot gebrek is aan leermiddelen. De ETC-nota merkt op, dat een grondige programmatische voorbereiding vereist is. Hoe staat het daarmee? Is de per ultimo 1983 aangekondigde inventarisatie klaar gekomen? In ieder geval zal een gestructureerd overleg nodig zijn waarbinnen allochtonen worden betrokken bij alle commissies en instellingen die zich bezighouden met minderheden in het onderwijs.

Vervolgens sta ik stil bij het toezicht op het ETC-onderwijs. Nederland is een multicultureel land maar in een officiële regeringsnota moet de regering constateren, dat de rijksonderwijsinspectie veelal niet in staat is, de gang van zaken in dit onderwijs te beoordelen. Dit is wel erg eerlijk maar niettemin niet acceptabel. Waarom

wordt niet meer gebruik gemaakt van de diensten van de organisaties van de culturele groepen zelf?

Aangekondigd is een gerichte voorlichting. Is daaromtrent een concrete activiteit te melden? Zo is er sprake per 1 oktober 1983 van applicatiecursussen voor respectievelijk een en twee jaar. Hoe staat het daarmee?

Het is een goede zaak dat thans de formele voorwaarden zijn geschapen voor onderwijs aan leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond. Wij staan daar positief tegenover. Dit wetsontwerp is een stap in de goede richting. Aan de materiële invulling daarvan zal nog veel moeten gebeuren. Wij hebben in dat verband aan de regering vele vragen voorgelegd. Wij vinden dat onze plicht en onze verantwoordelijkheid tegenover vaak achtergestelde groeperingen.

Wij willen op het einde van onze bijdrage in eerste termijn aan dit debat de regering nog eens dringend wijzen op het belang van intens overleg met de vertegenwoordigende organisaties van de diverse etnische en culturele groepen waarom het hier gaat.

□

De heer **Dijkstal** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De afgelopen tien, vijftien jaar is het onderwijs in eigen taal en cultuur, veelal ontstaan door initiatieven uit de samenleving zelf, dikwijls positief opgenomen door de opeenvolgende bewindslieden en de ambtenaren op het ministerie. Vandaag praten wij over OETC, dat toch nog niet voldoende gestructureerd en geregeld is.

Ik spreek mijn waardering uit voor de staatssecretaris, die de lijn van zijn voorgangers heeft opgepakt en duidelijk de intentie heeft om, daar waar het niet voldoende geregeld is, het wel te regelen.

De doelstelling van de VVD bij dit onderwerp is de volgende. Wij zijn van oordeel dat, uitgaande van het integratiebeleid voor etnische minderheden – ik verwijs naar de minderhedennota en de discussie daarover – leerlingen uit etnische minderheidsgroepen, die vaak al een grote achterstand hebben, in het basisonderwijs dusdanig moeten worden voorbereid dat zij op gelijke wijze als Nederlandse kinderen aan het vervolgonderwijs kunnen deelnemen. Dat is voor ons de eerste prioriteit.

Conform het standpunt, dat de VVD bij de discussies over de Minderheden-

Dijkstal

nota heeft ingenomen staat daarbij het beleven van de eigen cultuur en de eigen identiteit niet op gespannen voet met het integratiebeleid. Daaraan dient dan ook in het basisonderwijs waar mogelijk aandacht te worden besteed.

Het gaat naar ons oordeel om drie hoofdpunten. Het eerste punt is de beheersing van de Nederlandse taal. Zowel voor de integratie als voor de mogelijkheid om met succes deel te nemen aan die vorm van het vervolgonderwijs waarvoor het kind in principe geschikt is is met name het beheersen van de Nederlandse taal een absolute voorwaarde. De heer Willems heeft de VVD hierover een klein verwijt gemaakt en de heer Van Ooijen van de Partij van de Arbeid heeft hierover ook gesproken.

Ik wil in dit verband de heer Wallage citeren: Ik vind het verbijsterend dat de heer Van Ooijen volstrekt voorbijgaat aan de achterstandssituatie, die ontstaat doordat de kinderen te weinig deelnemen aan het regulier onderwijs en te slecht de Nederlandse taal beheersen. Als de heer Van Ooijen van mening is dat de oorzaak daarvan niet ligt in het beheersen van de Nederlandse taal, dan was het verstandig geweest als hij had aangegeven waar die oorzaak dan wel ligt. Nu heb ik het gevoel dat hij voorbijgaat aan de harde feiten, zoals die er liggen.

Veel te veel van deze kinderen, veel meer dan de Nederlandse kinderen, stromen door naar het lager-beroeps-onderwijs en in het beste geval naar de MAVO, maar nauwelijks naar HAVO en VWO. Wij geloven niet dat dat te maken heeft met de intelligentie van deze kinderen.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Ik begrijp de verbijstering van de heer Dijkstal helemaal niet. Ik heb juist, onder erkenning dat er een achterstand zou kunnen ontstaan, aangegeven dat de beste weg om die op te vangen is de kinderen vanaf het begin in het onderwijs de kans te geven op te pikken wat er wordt gezegd. Dat kan niet anders dan in de eigen taal, die zij thuis hebben geleerd, aangezien zij geen Nederlands kennen. Als je ervan uitgaat dat zij wel in het Nederlands kunnen worden aangesproken, dan zul je voor de banken praten.

De heer **Dijkstal** (VVD): Als ik het goed begrijp zegt de heer Van Ooijen dat in dat onderwijs een plaats gegeven moet worden aan het onderwijs in de eigen taal en cultuur.

Het beleid moet er echter zeer nadrukkelijk op gericht zijn dat de kindertjes aan het eind van de basisschool – laten wij het gemakshalve maar over dat moment hebben – de Nederlandse taal even goed beheersen als de Nederlandse kinderen en ook de andere vakken uit het regulier onderwijs op dezelfde wijze beheersen, want dan zijn hun kansen gelijk aan die van Nederlandse kinderen. Dat bedoelt de heer Van Ooijen?

Ik heb zowel in het mondeling overleg als tijdens de UCV over de Minderhedennota de cijfers van het Sociaal en Cultureel Planbureau genoemd. Die cijfers, en de signalen die wij uit allerlei scholen krijgen, geven aan dat je die twee dingen niet, althans niet in de omvang zoals de heer Van Ooijen dat voorstelt, tegelijkertijd in die lagere school kunt doen. Er is nu eenmaal een beperkt aantal uren.

Met andere woorden, men zal een keuze moeten maken. Als men die keuze maakt ten faveure van het onderwijs in de eigen taal en cultuur, acht jaar lang van het vierde tot en met het twaalfde jaar, honderd uur per jaar, dan heeft dat consequenties voor het overige onderwijs. Als men die keuze maakt, dan neemt men daarmee die achterstand impliciet mee.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): De heer Dijkstal maakt een zeer fundamentele fout. Hij stelt een kind dat thuis een volstrekt andere taal dan het Nederlands spreekt ten principale gelijk met een kind dat thuis uitsluitend Nederlands spreekt. Hij zegt: wij bieden die twee kinderen hetzelfde onderwijs en dan moeten zij op het eind ook hetzelfde niveau bereiken. Dat is een onmogelijke opgave. De enige manier om dat te doen is het onderwijs gevarieerd te maken, rekening houdend met het feit dat die kinderen nu eenmaal verschillende talen spreken. Dan is het mogelijk die kinderen zo veel mogelijk op een gelijk niveau te brengen.

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik zal straks een voorstel doen waarin, naar het oordeel van de VVD, aan de ene kant de aandacht voor het OETC en aan de andere kant het belang van het regulier onderwijs, met name het onderwijs in de Nederlandse taal, beter worden gediend dan in de amendering van de heer Van Ooijen.

De heer **Willems** (PSP): Misschien neemt de heer Dijkstal daarin dan ook de suggestie mee het hele ETC-onder-

wijs buiten schooltijd te doen, terwijl juist van allerlei kanten wordt gewaarschuwd dat dit voor de kinderen zo'n belasting is, naast het regulier onderwijs, dat dit ook niet wenselijk is.

Daarom moet er wel degelijk gezocht worden naar een inbouwen van die ETC-uren in het onderwijs. Bovendien vraag ik mij af waar de heer Dijkstal het idee vandaan haalt dat juist die tweeënhalf uur zo doorslaggevend zouden zijn voor de leerachterstand die de leerlingen uit de culturele minderheidsgroepen in het onderwijs oplopen.

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik beloof de heer Willems dat ik straks, als ik over mijn voorstel spreek, op zijn opmerkingen terugkom. Hij vraagt mij waar ik die cijfers vandaan haal. Ik raad hem dan toch aan het verslag van het Sociaal en Cultureel Planbureau er eens op na te slaan. Daar worden cijfers in genoemd die, al zouden zij voor de helft overdreven zijn, nog schrikbarend zijn.

De heer **Willems** (PSP): Nee, Voorzitter. Ik bestrijd de taal- en leerachterstand van die kinderen helemaal niet. Ik vraag alleen hoe een oorzakelijk verband is te leggen tussen die 2,5 uur die men aan het ETC-onderwijs besteedt en die achterstand. Ik zeg: het feit dat men zo weinig ruimte heeft om het zelfbewustzijn te ontplooien, zou best eens een heel belangrijke oorzaak van die achterstand kunnen zijn.

De heer **Dijkstal** (VVD): Dat zou het kunnen zijn. De heer Willems vergeet dat wij het, wat het lager onderwijs betreft, hebben over 600 uur, die afgaan van het reguliere onderwijs. Als gezegd wordt dat in die 600 uur een deel zit – ik kom straks terug op welk deel – dat functioneel is om de Nederlandse taal te kunnen leren, ben ik het daarmee eens. De vraag is alleen of het aantal van 600 uur niet te veel is. Ik vrees dat het veel te veel is. Ik beloof, dat ik er straks nog op terugkom.

Mijnheer de Voorzitter! Het tweede hoofdpunt is de functie, die het onderwijs in eigen taal en cultuur zou kunnen vervullen. De VVD-fractie acht onderwijs in eigen taal en cultuur om twee redenen wenselijk; deze redenen staan ook in de notitie. De eerste betreft het vraagstuk van de verkleining van de kloof tussen het milieu thuis en op de school. De tweede is het ontwikkelen van het eigen taalgevoel teneinde beter in staat te zijn een vreemde – in dit geval de Nederlandse – taal te leren.

Dijkstal

Ik wijs erop, dat de andere twee overwegingen, die in de OETC-notitie staan, door de VVD.....

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik daarover een vraag stellen? Waar haalt u vandaan dat het onderwijs in de eigen taal het begrip van de Nederlandse taal zou bevorderen?

De heer **Dijkstal** (VVD): Dat heb ik van deskundigen. Er is onderzoek naar gedaan en het....

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): In Nederland?

De heer **Dijkstal** (VVD): In Nederland, ja.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Dat is niet waar.

De heer **Dijkstal** (VVD): Het blijkt – en ik vind dat dit ook voor de hand ligt – dat een kind dat zijn eigen taalgevoel iets ontwikkeld heeft – ik kom straks te spreken over de leeftijd tot welke dit door moet gaan – beter in staat is een andere taal te leren. Ik begrijp dat de heer Janmaat het niet gelooft.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Nee, ik constateer, dat u zo maar afgaat op de mening van een ander zonder dat er enige bewijsgrond voor is.

De heer **Dijkstal** (VVD): In ieder geval hecht ik meer waarde aan de mening van anderen, die ik erover heb gehoord, dan aan de mening van de heer Janmaat.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Het zou aardig zijn als dit soort meningen bevestigd werd door uitkomsten van wetenschappelijke onderzoeken en die zijn er niet. De regering wijst wel op het buitenland, maar ook daar zijn die onderzoeken niet gehouden. Ik zal daarop straks terugkomen.

De heer **Dijkstal** (VVD): Dan wacht ik dat met belangstelling af.

Mijnheer de Voorzitter! De twee andere in de notitie genoemde overwegingen, die wij niet, althans niet geheel, delen wil ik vervolgens behandelen. Er wordt gesproken over de ontwikkeling van een positief zelfconcept en zelfbewustzijn. Ik wil niet ontkennen dat het OETC daaraan een bijdrage kan leveren, maar ik moet zeggen dat wij vrezen dat dit de integratie op de school zelf te veel in de weg kan staan en daardoor een negatief effect kan hebben op het zelfbewustzijn en het zelfconcept. Naar ons oordeel dient een en ander veeleer te gebeuren via het reguliere

onderwijs en daaraan gekoppeld – ik kom daarop ook nog even terug – het intercultureel onderwijs.

In de OETC-notitie wordt ook gesproken over het legitieme verlangen van vele ouders om de kinderen een band te laten houden met de eigen taal en cultuur. Wij hebben daar begrip voor. De mogelijkheden binnen het onderwijs zijn echter beperkt, gegeven andere prioriteiten, die daar gelegd moeten worden. Bovendien menen wij dat primair de verantwoordelijkheid hiervoor en dus ook de zorg, bij de ouders dient te liggen. Daarom heeft de VVD bij de behandeling van de Minderhedennota ook gesproken over het belang van zelfredzaamheid en zelforganisatie.

Het vierde punt dat in de notitie staat, betreft de vraag of het OETC een bijdrage kan leveren aan het intercultureel onderwijs. Wij sluiten dit niet uit. Vooral nog is het echter voor ons de vraag. Er zijn weinig gegevens over beschikbaar. Dit kan derhalve niet het motief zijn om onderwijs in eigen taal en cultuur te geven.

Het bovenstaande geldt wat ons betreft met name voor het eigen taalonderwijs. Ten aanzien van het onderwijs in de eigen cultuur hebben wij nog grote twijfels, zolang er nog geen inhoud aan is gegeven en zolang niet duidelijk is wat de relatie is met het intercultureel onderwijs. Bovendien – de heer Van Ooijen heeft er ook op gewezen – moet er de zekerheid zijn dat het niet in dienst van de godsdienstige vorming staat en dat is niet zo'n eenvoudig vraagstuk.

Wat betreft het intercultureel onderwijs, het derde hoofdpunt van mijn betoog, moet ik constateren dat het een vaag begrip blijft. Pas wanneer daarover duidelijkheid en overeenstemming bestaan, kan men zinvol gaan spreken over doelstelling en inhoud over het OETC. In het algemeen kan ik zeggen dat voor het intercultureel onderwijs de VVD een functie ziet mits daaronder wordt verstaan het aansluiten van het onderwijs op de eigen leefwereld van het kind en het voorbereiden op deelname aan een multiraciale pluriforme samenleving. Daarbij dient een en ander geïntegreerd te worden in de normale lesstof, die voor alle kinderen geldt.

Tot nu toe heeft het interculturele onderwijs zich beperkt tot wat folklore, uitheems voedsel, volksdansen en hoofddoeken. Er zal waarschijnlijk toch wat méér moeten gebeuren. Een notitie ter zake is dringend gewenst. Ik verwijs in dit verband naar de motie van mevrouw Andela-

Baur, door mij mede-ondertekend, die tijdens de UCV over het minderhedenbeleid werd ingediend. Hierin wordt gevraagd naar een afzonderlijke notitie, hetgeen van belang is omdat de staatssecretaris de intentie had, een en ander te koppelen aan het onderwijsvoorrangsbeleid. Naar ons oordeel heeft het daarmee niets te maken. Integendeel, ben ik geneigd te zeggen. Extra faciliteiten voor Nederlands taalonderwijs en eventueel OETC passen eerder in het onderwijsvoorrangsbeleid dan het intercultureel onderwijs.

De VVD heeft kritiek op inhoud en uitwerking van het OETC-beleid. Zij geeft prioriteit aan het onderwijs in de Nederlandse taal en op grond daarvan stelt zij een verschuiving voor van OETC-gelden naar het beschikbaar stellen van extra faciliteiten voor het Nederlandse taalonderwijs, juist voor deze kinderen. Over de eventuele financiële consequenties van het intercultureel onderwijs kan pas geoordeeld worden als de notitie op tafel is gebracht.

Wat betreft de doelstelling van het OETC heb ik al aangegeven, dat wij twijfels kennen waar het gaat om het eigen cultuuronderwijs, in relatie met het intercultureel onderwijs. Wij kennen ook twijfels over intensiteit en duur van het onderwijs in eigen taal en cultuur. De regering stelt voor, 100 uren per jaar binnen schooltijd plus 100 uren buiten schooltijd in te zetten over de gehele schoolperiode. Dit houdt in het kader van de basisschool in: van 4-jarige tot en met 12-jarige leeftijd. Gelet op de andere prioriteiten, die ik heb genoemd, stellen wij globaal voor: 100 uren per jaar OETC binnen schooltijd voor vierjarigen tot en met achtjarigen – op die leeftijd is het eigen taalgevoel zodanig ontwikkeld dat men veel kan verwachten van het aanleren van de Nederlandse taal – terwijl vanaf het negende jaar het OETC binnen schooltijd minimaal of nihil zal moeten zijn ten gunste van het reguliere onderwijs en met name het extra onderwijs in de Nederlandse taal.

Met betrekking tot de 100 uren buiten schooltijd zouden wij eerst wat meer inzicht willen hebben in de extra belasting van het kind met alle gevolgen van dien. Ik denk hierbij ook aan de verplichtingen, die een aantal kinderen kent wat betreft de Kuran-school. Ook de heer Van Ooijen sprak hierover. Verder herinner ik eraan, dat de grote steden ons hebben geschreven dat zij organisatorisch onmogelijk voor tweeënhalf uur OETC buiten schooltijd kunnen zorgen. Wat is de

Dijkstal

reactie van de staatssecretaris daarop?

Ik heb het gemakkelijkste voorbeeld genomen, gericht op een instroom van kinderen op vierjarige leeftijd. Het probleem wordt lastiger als kinderen op een latere leeftijd in het basisonderwijs komen. Ik vraag mij af, hoe de staatssecretaris daar tegenaan kijkt.

De formulering van artikel 3 van de wetswijziging, lid 2bis, roept bij ons enkele vragen op. Kan de bewindsman aangeven wat nu precies met de opvang in het Nederlandse onderwijs wordt bedoeld? Wat is hiervan de inhoud en hoe wordt het georganiseerd? Wat wordt bedoeld met de aansluiting bij het Nederlandse onderwijs?

Waar het gaat om de doelgroepen betreuen wij het dat in de notitie criteria ontbreken, aan de hand waarvan men tot de vaststelling van de doelgroepen kan komen. In de notitie wordt er gesproken over vier groepen: de leerlingen waarvan één van de ouders een Molukse oorsprong kent, kinderen van buitenlandse werknemers afkomstig uit een aantal met name genoemde landen, de niet-Nederlandse leerplichtige kinderen uit lid-staten van de EG en kinderen van politieke vluchtelingen.

Zit hier niet de inconsequentie in, dat wij Turken wel en Chinezen niet voor het onderwijs in eigen taal en cultuur in aanmerking laten komen? Tijdens de UCV heb ik al gevraagd welke verdragsverplichtingen er nu precies zijn. Die vraag is toen niet erg duidelijk beantwoord. De staatssecretaris heeft mij geholpen door mij te verwijzen naar bijlage 3, die ik toen nog niet gezien had. Daar ben ik hem nog steeds dankbaar voor. Ik heb die bijlage natuurlijk met grote belangstelling gelezen, maar ik zie niet dat uit die verdragen allerlei verplichtingen voortvloeien.

In de meeste verdragen staan geen verplichtingen; de wel genoemde verplichtingen zijn bovendien niet gekwalificeerd of gekwantificeerd. Het eerder door mij gedane voorstel zou in het laatste geval best toepasbaar zijn. Ik verzoek de staatssecretaris daarom, precies aan te geven welk verdrag met welk land ons waartoe verplicht.

Ik vraag hem ook een reactie te geven op de richtlijn van de EG van 25 juli 1977. Daarin wordt gesproken over 'passende maatregelen voor het onderwijs in eigen taal en cultuur, met name in verband met remigratie'. Dat kan echter in Nederland niet

meer, want ons beleid is niet gericht op remigratie maar op integratie.

Artikel 2 van die richtlijn spreekt over 'aan de specifieke behoeften van deze kinderen aangepast onderricht in de officiële taal van de ontvangende staat'. Ik neem aan, dat met ontvangende staat Nederland wordt bedoeld. Dat betekent dus dat hier wordt bedoeld op het leren van de Nederlandse taal. Graag verkrijg ik wat meer duidelijkheid op dit punt.

Mijnheer de Voorzitter! Als wij in Nederland kinderen van een bepaalde nationaliteit onderwijs in eigen taal en cultuur geven, hoe ligt dat dan in andere landen? Ik doel hier op de reciprociteit. Met name denk ik aan de lid-staten Duitsland, Engeland en Frankrijk. Als dat beginsel in die landen niet wordt gehonoreerd, vraag ik mij af of wij dat ten aanzien van Franse en Duitse kinderen wél moeten doen. Ik begrijp, dat ook de heer Van Ooijen daarop doelt.

Ik stel voor, de doelgroepen langs een andere weg vast te stellen en wel aan de hand van de drie volgende criteria.

1. De betreffende etnische minderheidsgroep bevindt zich in een zwakke sociaal-economische positie. Ik hoop hiermee de groepen te 'vangen' die de staatssecretaris onder punt b. zelf ook al noemt.

2. Er zijn verdragen met verplichtingen en dat staat onomstotelijk vast.

3. Het reciprociteitsbeginsel.

Ook stel ik voor de doelgroepen limitatief in de algemene maatregel van bestuur te noemen. Er mag van mij best nog een ontsnapingsclausule voor de staatssecretaris in zitten om in te kunnen spelen op actuele ontwikkelingen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik was het eens met de staatssecretaris toen hij tijdens het vorige overleg sprak over praktische beperkingen. Allereerst zal een bepaald minimum-aantal kinderen van ongeveer dezelfde leeftijd in een vrij beperkt gebied aanwezig moeten zijn, wil er sprake kunnen zijn van onderwijs in eigen taal en cultuur. Bovendien is het zeer wenselijk dat leerkrachten, leerplannen en leermiddelen voorhanden zijn. Tenslotte moet een en ander binnen zekere budgettaire grenzen worden gerealiseerd; met dat probleem heeft de staatssecretaris natuurlijk ook te maken.

Wij zijn het vooralsnog eens met de regering dat onderwijs in eigen taal en cultuur voor Surinamers en Antillianen niet gewenst is. Natuurlijk zal straks wel uitdrukkelijk aandacht

aan deze groepen moeten worden besteed in het intercultureel onderwijs.

In de notitie wordt gesproken over kinderen van buitenlandse werknemers uit een aantal met name genoemde landen. Ik neem aan, dat het een slordigheidje is dat alleen wordt gesproken over 'werknemers'. In ieder zal ook worden bedoeld op kinderen van buitenlandse zelfstandigen, die in Nederland werkzaam zijn.

Een andere vraag betreft de officiële landstaal. Gezien het regeringsstandpunt in de notitie over het onderwijs in eigen taal en cultuur had de VVD begrip voor de praktische argumenten van de staatssecretaris om het taalonderwijs te beperken tot de officiële landstaal. Hij heeft toegezegd de positie van de Armeniërs en de Syrisch-orthodoxen te bekijken met betrekking tot het Aramees.

Kan hij daarover vandaag of morgen al iets meer zeggen? Overigens wijs ik erop dat in de suggestie van de VVD-fractie met betrekking tot de vaststelling van de doelgroepen best enige ruimte zit om voor dit soort bijzondere situaties toch oplossingen te vinden.

Ik zou de staatssecretaris, nu wij het over taal hebben, ook willen vragen wat nu precies bedoeld wordt met de 'voertaal', zoals in artikel 2, lid 2bis, staat.

Ook de deelname aan het onderwijs in eigen taal en cultuur is gebaseerd op vrijwilligheid, aan de ene kant bij de ouders. Kinderen krijgen het alleen als de ouders het wensen. Hier ligt een dilemma; dat ontkennen wij niet. Enerzijds is er de maatschappelijke wenselijkheid dat deze kinderen zo snel mogelijk geïntegreerd raken in de Nederlandse samenleving. Het onderwijs in eigen taal en cultuur met de doelstellingen en de inhoud zoals ik ze net geschetst heb, kan een middel zijn om tot die integratie te komen. Net zoals het reguliere onderwijs een verplicht karakter heeft, zou dan ook, logisch doorgeredeneerd, het onderwijs in eigen taal en cultuur een verplicht karakter moeten hebben.

Aan de andere kant staat de vrijheid van de ouders om zelf te bepalen of zij onderwijs in eigen taal en cultuur wenselijk achten. Er zijn ouders die het integratiebelemmerend vinden. Ik wijs daar met nadruk op; wij hebben daarover ook brieven gekregen. Bovendien is het begrip 'kloof tussen school- en thuismilieu' nauwelijks te kwantificeren en te kwalificeren. Dit afwegende kiest de VVD-fractie voor de tweede visie, ook met een principiële achtergrond, en is zij het eens

Dijkstal

met die vrijwilligheid. Goede voorlichting is daarbij van groot belang; die heeft de staatssecretaris trouwens al toegezegd.

Ik wijs erop dat wat ons betreft een consequentie van dit standpunt over de vrijwilligheid ook is dat het accent op het onderwijs in de Nederlandse taal gelegd wordt.

De andere kant van de zaak is de vrijwilligheid bij het bevoegd gezag. Dat is een ander dilemma. Er bestaat vrijwilligheid van het bevoegd gezag om het onderwijs in eigen taal en cultuur in het leerplan op te nemen. Ook hier kan men het verhaal over de maatschappelijke wenselijkheid houden. Aan de andere kant staat de vrijheid van inrichting van het onderwijs. Zeker in relatie tot wat ik net heb gezegd over de vrijwilligheid bij de ouders, kiest de VVD-fractie ook hier voor vrijwilligheid bij het bevoegd gezag. Ik heb overigens de indruk dat dit in de praktijk geen problemen oplevert, maar het zou mij zeer veel waard zijn als de staatssecretaris dit inderdaad zou kunnen bevestigen.

Enkele punten uit de notitie over het onderwijs in eigen taal en cultuur wil ik nog kort herhalen, gezien het belang ervan. In de eerste plaats zal de staatssecretaris er nadrukkelijk op moeten toezien dat het onderwijs in eigen taal en cultuur voldoet aan de Nederlandse onderwijsnormen onder toezicht van de inspectie. Van groot belang achten wij de ontwikkeling van de leerplannen via de leerplancommissie onder leiding van de SLO.

Dat geldt ook voor leermiddelen en -methoden. Daarover heeft de staatssecretaris overigens al een toezegging gedaan. In de voorlichting – dit wil ik nog eens zeer nadrukkelijk zeggen – moet onmiskenbaar duidelijk gemaakt worden aan de ouders dat dit onderwijs in eigen taal en cultuur niet op immigratie gericht is.

Zeer onlangs heeft mij bereikt het proces-verbaal van het cultureel verdrag met Marokko. Ik kan op dit moment niet geheel overzien wat de status van dit proces-verbaal is, dat ons op een zo vreemd tijdstip heeft bereikt. Kan de staatssecretaris daarover iets zeggen?

Wat de wetswijziging zelf betreft leven bij mij ook nog enkele problemen. Enerzijds erken ik dat er dringende behoefte aan bestaat de rechtspositie van de leerkrachten te regelen. Anderzijds – anderen hebben hierop al gewezen – is het nog maar voor één jaar. Bovendien is het beleid van de regering inzake het onderwijs in

eigen taal en cultuur op een aantal punten nog onduidelijk, zoals ik zojuist heb aangegeven.

De VVD-fractie is het met een aantal onderdelen ook niet eens. Bovendien is de wetstekst op een aantal punten naar ons oordeel niet duidelijk genoeg geformuleerd of zelfs in tegenspraak met het beleid zoals het in de notitie is geformuleerd. Ik noem hiervan enkele voorbeelden. In het nieuwe artikel 3, lid 2bis, wordt gesproken over leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond.

Die omschrijving is onduidelijk; het begrip 'culturele achtergrond' kan ik zelf niet precies invullen. Ik hoop dat de staatssecretaris het kan. Of worden hier in principe gewoon bedoeld alle buitenlandse kinderen? Immers, alle buitenlandse kinderen hebben een niet-Nederlandse culturele achtergrond.

Daar waar gesproken wordt over onderwijs in taal en cultuur maak ik vooralsnog bezwaar tegen het onderwijs in cultuur, omdat ik daar een relatie wil leggen met het intercultureel onderwijs. Daar waar gesproken wordt over taal en cultuur van het land van oorsprong, is naar mijn gevoel dat begrip niet duidelijk, zeker niet als men dit betreft in de discussie over officiële landstaal of moedertaal. En wat betekent 'opvang in' en 'aansluiting bij' het Nederlandse onderwijs? Ik wees daar al eerder op.

De VVD-fractie is bereid het wetsontwerp te steunen, maar stelt daaraan zeer nadrukkelijke voorwaarden. Wij denken dat over een heleboel zaken nog duidelijkheid moet komen, zaken ook waarover wij onze nadere mening nog willen geven. Dit kan alleen maar, indien de algemene maatregelen van bestuur, genoemd in artikel 3, lid 2bis, en in artikel 28, lid 7, eerst aan de Kamer worden voorgelegd.

Voor alle duidelijkheid merk ik hierbij op dat ik niet voorstel om in de Lager-onderwijswet 1920 of straks in de Wet op het basisonderwijs neer te leggen, dat deze algemene maatregelen van bestuur elke keer aan de Kamer worden voorgelegd, zoals we dit ten aanzien van andere artikelen wel hebben gedaan. De eerste keer dient de Kamer in elk geval de mogelijkheid te krijgen om daarover nadrukkelijk met de regering te praten.

Als de staatssecretaris die toezegging kan en wil doen, behoeft hij wat mij betreft niet nu te antwoorden op een aantal vragen en suggesties die ik

hier naar voren heb gebracht: dat komt dan vanzelf wel, binnen die algemene maatregelen van bestuur.

Na de bespreking van de algemene maatregelen van bestuur – u ziet, Voorzitter, dat ik ervan uitga dat wij die hier in de Kamer nog mogen bespreken – en nadat we de notitie Intercultureel onderwijs, zoals toegezegd, hebben gekregen en besproken, zal toch – tijdig vóór de ingangsdatum van de basisschool, 1 augustus 1985 – ook de Wet op het basisonderwijs hier in de Kamer moeten worden besproken.

Die wet moet naar mijn oordeel immers worden gewijzigd, in de eerste plaats daar waar de wetstekst op zich zelf niet nauwkeurig genoeg is geformuleerd – ik noemde te dien aanzien zoëven al wat punten – en voorts als de Kamer tot andere conclusies komt over wat nu precies onderwijs in de eigen taal en cultuur moet zijn. Ik denk dat dit niet veel extra werk zal vergen, want de staatssecretaris zal toch een keer met de Wet op het basisonderwijs bij de Kamer moeten terugkomen, namelijk ten aanzien van die onderdelen waar verwijzingen naar de Kaderwet Specifiek Welzijn zijn opgenomen. Ik wacht dat moment met enige spanning af!

Ik wil voorts nog enige opmerkingen maken ten aanzien van de buitenlandse leerkrachten. Wij zijn het eens met de voorwaarde dat een bewijs van bekwaamheid uit eigen land vereist is. Wij vinden dat de staatssecretaris inderdaad, via een ontsappingsartikel, mogelijkheden moet hebben om in zeer bijzondere gevallen daarvan af te wijken, mits hij hiervan met grote terughoudendheid gebruik maakt.

Dit laatste heeft de staatssecretaris al toegezegd. Wel moet, naar ons oordeel, de cursus Nederlandse taal en cultuur – in een wat uitgebreidere vorm – verplicht zijn. Wij zijn voorts vooralsnog van mening dat een minimumverblijfsduur in Nederland vereist is, conform het advies van de Raad van State. Wij zijn het in dezen eens met hetgeen de heer Schutte hierover heeft gezegd. Ik vraag nadrukkelijk, of de regering dit punt alsnog wil overwegen.

Over de inzet van de leerkrachten hoor je in de praktijk nogal wat klachten: leerkrachten die van hot naar haar moeten rennen doordat zij aan zoveel scholen zijn verbonden en overal een uurtje onderwijs in de eigen taal en cultuur moeten geven. Daarvoor zal zeker een oplossing moeten komen, zeker als je vindt dat

Dijkstal

er aansluiting moet komen bij het schoolteam.

Een probleem waarvan ik heb gehoord dat het zou bestaan, leg ik hierbij als vraag aan de staatssecretaris voor. In de praktijk schijnen er wel eens moeilijkheden te zijn met de eisen van benoeming in het bijzonder onderwijs, daar waar het gaat om het onderschrijven van de identiteit, van de richting van de school. Is de staatssecretaris op de hoogte van dat soort moeilijkheden en, zo ja, hoe komen we daar uit?

Concluderend merk ik het volgende op, mijnheer de Voorzitter. Over te veel facetten van het onderwijs in de eigen taal en cultuur bestaan nog onduidelijkheden; over een aantal onderdelen verschillen wij vooralsnog van mening met de regering. Wij hechten er zeer sterk aan, dat de genoemde algemene maatregelen van bestuur hier nog een keer in de Kamer op tafel komen.

□

Mevrouw **Andela-Baur** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Vandaag wordt een belangrijke stap gezet in de richting van het omzetten van het beleid op het gebied van het onderwijs in de eigen taal en cultuur, dat zou kunnen worden gekenschetst als het verlenen van gunsten aan bepaalde etnische minderheidsgroeperingen. Het wetsvoorstel dat wij thans behandelen, beoogt een omzetting van dat gunstenbeleid in het scheppen van rechten door een wettelijke basis te verlenen aan de in de praktijk gegroeide situaties betreffende het onderwijs in de eigen taal en cultuur in het lager onderwijs en aan de rechtspositie van buitenlandse leerkrachten in de eigen taal en cultuur.

Hoe belangrijk dit wetsontwerp op zichzelf ook moge zijn, dit belang moet ook weer niet overschat, gezien de beperkte werkingsduur van het eenmaal tot wet verheven ontwerp, namelijk ten hoogste één jaar. Uiteindelijk gaat het erom hoe een en ander gestalte krijgt onder de werking van de wet op het basisonderwijs. Ik kom hierop straks terug.

De OETC-praktijk geeft een grote verscheidenheid aan activiteiten te zien met vele onvolkomenheden. Het inspectierapport, dat als bijlage bij de OETC-notitie was gevoegd, spreekt daarover boekdelen. Zo bestaan er grote verschillen in leermiddelen en leermethoden. Het OETC hinkt vaak op twee gedachten: vaak krijgt het de

invulling van terugkeeronderwijs in plaats van gericht te zijn op permanent verblijf in Nederland en op integratie in de Nederlandse samenleving. Onvoldoende afstemming op het Nederlandse onderwijs vindt plaats.

De OETC-leerkrachten moeten vaak onder moeilijke omstandigheden werken, waarbij integratie in het schoolteam wordt bemoeilijkt door taalproblemen en geringe contacten met Nederlandse collega's. Er is nog geen effectiviteitsmeting mogelijk geweest en de inspectie heeft nauwelijks zicht op het OETC. Kortom: er moet nog veel worden verbeterd en gestructureerd.

Daar wordt hard aan gewerkt. Ik wijs in dit verband op het voorliggende wetsvoorstel en op de overeenstemming die aan het einde van de vorige week in de ministerraad is bereikt over voorstellen tot wijziging van de Wet op het voortgezet onderwijs en het Besluit dagscholen VWO-HAVO-MAVO, ten einde OETC in het voortgezet onderwijs mogelijk te maken. Ik wijs bovendien op de instelling van leerplancommissies, op de oprichting van het leermiddelenplatform waarin SLO, de educatieve uitgever, LPC en het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen samenwerken.

Eveneens wordt aanstelling van speciale inspecteurs beoogd – de procedure is inmiddels begonnen – en wordt aandacht besteed aan opleiding en nascholing van onderwijsgevendenden, zowel de buitenlandse als de Nederlandse. Ten slotte noem ik het onderzoek, dat moet leiden tot mogelijkheden om de effectiviteit van het OETC te meten.

Mijnheer de Voorzitter! Ik noem al deze activiteiten om aan te geven, dat Nederland op het gebied van het OETC ondanks de problemen – ik heb er een paar genoemd – wel degelijk vooroploopt in Europa en wellicht ook in de wereld. Informatie over OETC in het buitenland, met name in Frankrijk, België, West-Duitsland en Engeland, wijst namelijk uit dat OETC daar niet of nauwelijks is geïntegreerd in het normale lesprogramma. Met andere woorden: het vindt voornamelijk buiten de school plaats.

De aanstelling en betaling van buitenlandse leerkrachten en de inrichting van het lesprogramma geschieden voornamelijk door de desbetreffende consulaten. Er zijn nauwelijks of geen opleidings- en nascholingsmogelijkheden voor buitenlandse leerkrachten. Als wij daarnaast het OETC onder de toekomstige werking van de Wet op het

basisonderwijs bezien, kunnen wij constateren, dat de Wet op het basisonderwijs de voor Europa unieke bepaling bevat – artikel 11 – dat voor leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond OETC in het schoolwerkplan kan worden opgenomen.

De conclusie is, dat de vergelijking met het buitenland duidelijk in het voordeel van Nederland uitvalt. Daar mag ook best eens bij worden stilgestaan. Een woord van waardering daarvoor is dan ook op zijn plaats. Met deze achtergrond in gedachten, wil ik toch enkele kritische opmerkingen maken, gelardeerd met positieve punten.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Mijnheer de Voorzitter! Mevrouw Andela komt toch vrij vlot met deze conclusie. Denkt zij dat de ons omringende landen zo gemakkelijk over hun eigen taal en cultuur denken als wij, vooral door het invoegen van die vreemde elementen in het onderwijs?

Mevrouw **Andela-Baur** (CDA): Het is beter, dat mijn collega die informatie haalt bij de buurlanden waarover hij nu spreekt. Ik heb deze uitspraak gedaan na het lezen van geschriften, die mijn collega ook bereikt zullen hebben.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Maar u trekt daaruit de conclusie dat wij verder zijn. Dat is nog maar de vraag!

Mevrouw **Andela-Baur** (CDA): Ik ben daar blij mee, dat wij verder zijn. Wij zullen straks zien hoe het uitwerkt.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Ja precies! Daar zijn wij allemaal erg benieuwd naar! Dan is het nog maar de vraag of wij verder zijn.

Mevrouw **Andela-Baur** (CDA): Ik zal het voor u herhalen. De vergelijking met het buitenland valt duidelijk uit in het voordeel van Nederland wat betreft de voorwaardenscheppende activiteiten.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Ja, maar in welk opzicht?

Mevrouw **Andela-Baur** (CDA): U hoort mij straks. U heeft het wetsontwerp ook gelezen. U heeft de beide notities over de culturele minderheden en hun onderwijs kunnen lezen. U heeft de Minderhedennota kunnen lezen. U bent zelfs mede bij de behandeling daarvan betrokken geweest. Ik geef nu een korte schets van al deze activiteiten. Ik concludeer daaruit dat

Andela-Baur

wij in ieder geval in vergelijking met andere landen ...

De heer **Janmaat** (Centrumpartij):
Verder zijn!

Mevrouw **Andela-Baur** (CDA): Ik wil graag mijn zin afmaken. ... voor kinderen uit culturele minderheden in het onderwijs heel wat voorwaarden-scheppende maatregelen geboden hebben.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij):
Verder zijn met het verwateren van de eigen cultuur!

Mevrouw **Andela-Baur** (CDA): Dat is uw conclusie, niet de mijne.

Mijnheer de Voorzitter! In de CCOO is ter zake van het OETC gesproken van spanning tussen het wenselijke en het haalbare. Daarmee werd aangegeven dat de mogelijkheden op het gebied van het OETC sterk afhankelijk zijn van de helaas beperkte financiële middelen. Wij moeten ons dit goed voor ogen houden, als wij praten over mogelijkheden om bij voorbeeld de doelgroepen van het OETC uit te breiden en andere dan de officiële landstalen te hanteren.

Hiermee wil ik ingaan op de mijns inziens principiële kant van het wetsontwerp. De argumenten vóór onderwijs in eigen taal en cultuur, de doelstellingen, de functies van OETC, de vermindering van de kloof school- en thuismilieu, ontwikkeling zelfconcept, bevordering van het functioneren in de Nederlandse samenleving en het Nederlandse onderwijs, zijn van toepassing op leerlingen uit alle etnische minderheidsgroepen in ons land. Gezien het door de Kamer onderschreven beleidsuitgangspunt van de regering, namelijk het permanent verblijf van etnische minderheidsgroepen in Nederland, is in het kader van de genoemde OETC-doelstelling het hanteren van andere dan de officiële landstalen ons inziens heel goed te verdedigen.

In verband met de beperkte budgettaire mogelijkheden is echter gekozen voor een aantal criteria voor het in aanmerking kunnen komen voor OETC. Je zou hier minder gelukkig mee kunnen zijn. In de politiek is het haalbare echter vaak de werkelijkheid. De criteria houden in dat het moet gaan om met name genoemde doelgroepen, de officiële landstaal die een andere dan de Nederlandse taal moet zijn en een minimum aantal leerlingen van tien per groep. De toekenning van faciliteiten moet binnen de beschikbare financiën mogelijk zijn.

Op grond van die criteria is er een aantal categorieën die buiten de OETC-boot vallen, zoals kinderen uit gemengde huwelijken, behalve de Molukse kinderen, kinderen van tot Nederlanders genaturaliseerde buitenlanders, Surinaamse en Antiliaanse kinderen, Chinese kinderen en kinderen afkomstig uit de Syrische orthodoxe gemeenschap. Ik kom straks nog even apart terug op de laatste groep.

Deze binnen het OETC niet aan bod komende groepen worden door de staatssecretaris verwezen naar het intercultureel onderwijs. Zo lang dit echter nog niet is ontwikkeld – dit zal echt nog wel even duren – blijven deze groepen wel wat in de kou staan. In de UCV van 13 februari jongstleden is door mijn fractie al aangedrongen op voortvarendheid bij het van de grond brengen van het intercultureel onderwijs. De scholen hebben dringend behoefte aan beleidslijnen. Ik herhaal dan ook mijn verzoek om spoedig een aparte notitie over intercultureel onderwijs te mogen ontvangen, zoals gevraagd in de in die UCV ingediende motie.

De staatssecretaris heeft gevraagd zich te mogen beraden over de vorm waarin hij de gevraagde informatie zal verstrekken. Hij zei toen dat hij een aparte notitie niet zo zag zitten. Zijn bedoeling is om in het kader van het onderwijsvoorrangsplan op deze materie in te gaan in de vorm van een bijlage of iets dergelijks. Met anderen vragen wij ons af wat de logica daarvan is. Het intercultureel onderwijs heeft namelijk betrekking op alle leerlingen en niet op achterstanden. Wij hebben daar nooit een antwoord van de staatssecretaris op gehoord. Wij houden daarom vast aan de motie.

Terugkomend op de vraag of niet meer groepen voor OETC in aanmerking kunnen komen en of niet andere dan de officiële landstalen gehanteerd zouden kunnen worden, wijs ik in eerste instantie op de openingen die de minister van Binnenlandse Zaken en de staatssecretaris daarvoor in de UCV van 13 februari jongstleden hebben geboden. Wij zijn hen daar erkentelijk voor. De minister van Binnenlandse Zaken sprak van een mogelijke uitbreiding van het beleid naar andere minderheidsgroepen dan de huidige, bij voorbeeld Chinezen en Pakistani. Hij plaatste daarbij de kanttekening dat het dan moet gaan om groepen die in vergelijkbare achterstandssituaties verkeren als de huidige bij het beleid betrokken groepen en dat het consequenties zal hebben voor het minderhedenbudget.

De minister zegde toe, zodra hij over de benodigde gegevens beschikt, de Kamer nader te informeren. Wij wachten hier in spanning op.

De staatssecretaris verwees naar deze beantwoording toen hem werd gevraagd naar mogelijkheden tot uitbreiding van de OETC-doelgroepen. Wij zijn er echter niet geheel zeker van dat minister en staatssecretaris hetzelfde voor ogen hadden. Achterstandssituaties zijn immers wat anders dan taal- en cultuuronderwijs. Wellicht kan de staatssecretaris ons van deze onzekerheid verlossen.

Ook zegde de staatssecretaris toe, te bezien welke bijdrage hij zou kunnen leveren aan het oplossen van knelpunten bij groepen die thans OETC in andere dan de officiële landstalen krijgen en straks buiten de werking van de wet vallen, gezien de gehanteerde criteria. Wij zijn hem dankbaar voor die toezegging, maar vragen hem wel of hij toe kan en wat dit inhoudt.

De staatssecretaris heeft een aantal argumenten naar voren gebracht voor het hanteren van de officiële landstaal of officiële landstalen. Als eerste argument noemde hij de toegankelijkheid tot het culturele en maatschappelijke leven die door het hanteren van de officiële landstaal wordt verzekerd. Ook het onderwijs in het land van herkomst profiteert ervan in verband met contacten met en eventuele terugkeer naar dat land. Als tweede argument noemt de staatssecretaris de internationale overeenkomsten met de landen van herkomst, waarin is afgesproken dat in de officiële landstaal wordt onderwezen.

Ik wacht in dezen het antwoord van de staatssecretaris op door twee collega's gestelde vragen af. Als derde argument noemt de staatssecretaris organisatorische problemen, zoals versplintering en onoverzichtelijkheid bij de uitwerking van het OETC. In de CCOO is overigens naar voren gebracht dat ervaringen in Zweden hebben aangetoond dat de praktische bezwaren kunnen worden overwonnen, wat veel te maken heeft met organisatorische kwaliteiten binnen de scholen waar OETC-onderwijs wordt gegeven. Wij horen graag de reactie van de staatssecretaris op dit punt.

Afgezien van deze argumenten hebben ons geluiden uit het veld bereikt dat ook daar overwegend wordt gekozen voor de officiële landstaal, onder andere in verband met de remigratiegedachte die toch nog steeds leeft bij veel ouders en misschien zelfs meer zou kunnen

Andela-Baur

gaan leven in verband met de economische situatie. Wij tekenen hierbij aan dat deze gedachte strijdig is met het beleidsuitgangspunt van het permanente verblijf van de etnische minderheidsgroepen in Nederland.

Gelet op de doelstellingen van het OETC kan met recht worden gepleit voor andere talen naast de officiële landstaal. Mede op grond van de geluiden uit het veld kunnen wij instemmen met het criterium van de officiële landstaal, met de kanttekening dat wij de staatssecretaris gaarne houden aan zijn toezegging met betrekking tot het oplossen van knelpunten. Overigens vragen wij ons af of, als de staatssecretaris het begrip 'officiële landstaal' introduceert en hanteert, dit begrip niet in de wet zelf dan wel in de uitvoerings-AMvB ex artikel 2, lid 2bis zou moeten worden opgenomen.

Ook in de WBO c.q. de concept-algemene maatregel van bestuur ex artikel 11 zijn wij het begrip 'officiële landstaal' niet tegengekomen. Wij vragen ons af of dit wellicht verband houdt met de ruimte die aldus open zou kunnen blijven voor uitzonderingen op die regel, bij voorbeeld voor het Armeens, dus de taal die de Syrisch-orthodoxe kerkgenootschappen als hun taal gebruiken. Ik hoor hierop graag een reactie van de staatssecretaris, terwijl wij hem uitdrukkelijk vragen, zijn toezegging gestand te doen ten aanzien van de Syrisch-orthodoxe groeperingen.

Uit principiële overwegingen zouden leerlingen uit alle allochtone groeperingen voor OETC in aanmerking moeten komen. Immers, de functies van het OETC gelden voor al die groeperingen. De minister van Binnenlandse Zaken heeft in de UCV van 13 februari jongstleden gezegd dat bij het minderhedenbeleid als invalshoek wordt gekozen voor een meer directe betrokkenheid van de Nederlandse overheid bij het aanwezig zijn van minderheidsgroepen in Nederland. Deze betrokkenheid berust op wervingsovereenkomsten, het EG-verdrag of koloniale banden. Deze beperkte invalshoek hangt samen met het beperkte budget voor de minderheden, hetgeen om pragmatische redenen best te verdedigen is.

Ik heb al gewezen op de toezegging van de coördinerend bewindsman dat hij zal bezien, of meer groepen bij het beleid kunnen worden betrokken. Wij wachten een en ander dus af.

In de nota naar aanleiding van het eindverslag van dit wetsvoorstel

staan enkele cijfers over de budgettaire consequenties van het OETC. Deze cijfers staan trouwens ook in de beide notities. Ik noem ze volledigheidshalve nog even.

De huidige doelgroepen van het OETC kostten in het schooljaar 1982-1983 30 miljoen gulden. Dat was exclusief lokaalkosten. Dit betekende een aantal arbeidsplaatsen voor leerkrachten van 624. Zouden alle groepen bij het OETC-beleid worden betrokken, dan bedragen deze kosten 42,5 miljoen gulden bij een aantal arbeidsplaatsen van 874. Dat is een toename van respectievelijk 12,5 miljoen gulden en 250 arbeidsplaatsen. Dat zijn niet weg te poetsen cijfers.

In verband hiermee wil ik enkele vragen stellen. Zijn dit de gegevens waarover de minister van Binnenlandse Zaken sprak? Wij gaan ervan uit dat in deze opstelling geen rekening is gehouden met Surinaamse en Antilliaanse kinderen. Wat zou het kosten als zij er wel bij worden betrokken? Ik pleit overigens niet voor het erbij betrekken van Surinaamse kinderen en voor het opvangen van deze kinderen in de eigen taal, omdat de praktijk geleerd heeft dat het Papiamento nog volop in ontwikkeling is. Is bij de uitbreiding de groep Chinezen betrokken?

In het begin van mijn betoog heb ik al gewezen op het feit dat het wetsvoorstel verheven tot wet slechts een werkingsduur van ten hoogste één jaar zal hebben. Vandaar dat wij het belangrijker achten ons meer te richten op het functioneren van het OETC onder de Wet op het basisonderwijs. Uiteindelijk zal het OETC onder deze wet definitief gestalte moeten krijgen, onder meer via het formatiebesluit en het rechtspositiebesluit. Ik wil hierover enkele vragen stellen en opmerkingen maken.

Wij gaan ervan uit dat in de financiële meeriarenramingen rekening gehouden is of wordt met toename van het aantal leerlingen dat voor OETC in aanmerking komt ten gevolge van toevoeging van kleuters aan de basisschool. De staatssecretaris heeft in de UCV van 13 februari jongstleden gezegd dat hij tot 1986 geen problemen ziet met de financiën.

Hoe zit het dan met de periode daarna? Over deze periode heeft hij opgemerkt dat hij zijn uiterste best zal doen om de motie-Andela-Baur en de passage in het regeerakkoord over het gelijke tred houden van financiële middelen en over de groei van het leerlingenaantal, te effectueren. Wij wensen de staatssecretaris uitdrukke-

lijk succes met dit streven. Wij rekenen erop dat hij erin zal slagen.

Belangrijk voor de mogelijkheden voor het OETC zijn de formatieregeling-Algemene maatregel van bestuur en de Algemene maatregel van bestuur ex artikel 11 van de WBO. Voor de rechtspositie van de buitenlandse onderwijsgeevenden is van belang het rechtspositiebesluit WBO. Daarover zal ik straks enkele opmerkingen maken. Daarmee werken wij aan structurele uitvoeringsmaatregelen, die behoren bij structurele wetgeving, namelijk de wetgeving inzake de WBO. Bij een structurele wetgeving behoort een structurele financiering.

In de aanbiedingsbrief over de hoofdlijnen van de diverse WBO-besluiten lezen wij de volgende veelbetekende zinsnede:

Ten aanzien van de financiële aspecten van de verschillende regelingen dient opgemerkt te worden dat beslissingen over bezuinigingen die nog genomen zullen worden, alsnog in de betrokken regelingen verwerkt worden. Voorzieningen die regelingen inhouden die op vergelijkbare wijze nu in het kleuter- en lager onderwijs niet voorkomen, zullen alleen geregeld kunnen worden binnen de beschikbare gelden voor het basisonderwijs.

In de hoofdlijnen van de formatieregeling wordt met betrekking tot de OETC-formatie slechts opgemerkt dat toewijzing van de formatie voor OETC geschiedt in klokuren. Voorts wordt met betrekking tot de budgetten voor faciliteiten voor scholen met leerlingen uit bijzondere groepen, waaronder etnische minderheden, opgemerkt dat de budgetten voor faciliteiten voor OETC en voor faciliteiten in verband met bijzondere omstandigheden, onder meer de opvang van buitenlandse leerlingen, niet exogeen worden bijgesteld. Daarnaast wordt opgemerkt dat onderdelen van de formatieregeling eventueel jaarlijks moeten worden aangepast. Komende beleidswijzigingen zullen ook consequenties hebben voor de formatieregeling, aldus de tekst van de hoofdlijnen van de formatieregeling.

Ook bij de behandeling van het wetsontwerp tot wijziging van de Kleuteronderwijswet en de Lageronderwijswet 1920 met betrekking tot nadere bepaling van het aantal onderwijsgeevenden, heeft de staatssecretaris in relatie tot het door de Kamer aanvaarde amendement op artikel 16 van de WBO, dat behandeld is bij de overgangswet op de WBO,

opgemerkt dat bij de opstelling van de formatieregeling voor het basisonderwijs met de ten gevolge van dit amendement verminderde opbrengst van artikel 16 rekening kan worden gehouden. Met deze opstelling waren wij het toen overigens niet eens.

Ik geef nu even een indicatie van de zorg die wij hieromtrent hebben. In de memorie van antwoord van dit wetsvoorstel staat, dat het de bedoeling is voor het OETC de formatieregeling te hanteren die thans ook geldt, namelijk vanaf tien leerlingen 1 schooltijd en vervolgens per 6 leerlingen telkens 1 extra schooltijd, ofte wel één achtste formatieplaats.

Informatie betreffende de OETC-formatie – die is uit weekbladen tot ons gekomen – die onder de WBO zal worden gehanteerd, geeft aan dat hierbij ééntiende formatieplaats geldt per 8 leerlingen. Als dit inderdaad het geval is, betekent dit een aanzienlijke verslechtering naar ons oordeel. Graag het commentaar van de staatssecretaris hierop. Ik wil met dit alles maar aangeven, dat er zeker nog problemen zijn op te lossen om de genoemde motie en de passage uit het regeerakkoord uit te voeren.

Wij kunnen ons eveneens voorstellen, dat er problemen kunnen optreden in verband met de algemene maatregel van bestuur ex artikel 11 van de WBO. Dat artikel biedt immers de mogelijkheid in bijzondere gevallen andere dan met name genoemde doelgroepen aan te wijzen die voor bekostiging van het OETC in aanmerking komen. In de concept-algemene maatregel van bestuur worden enkele bijzondere gevallen genoemd, zoals Nederlandse leerlingen afkomstig uit staten genoemd onder artikel 1b van de criteria – het betreft hier kinderen van genaturaliseerde ouders – en leerlingen uit nieuwe wervinglanden, dus toegelaten vluchtelingen.

De Onderwijsraad merkt in verband daarmee op dat hij ervan uitgaat, dat een zodanig beleid zal worden gevoerd, dat in die gevallen waarin dat aangewezen is, ook werkelijk de mogelijkheid wordt geschapen tot het geven van onderwijs in taal en cultuur van het land van oorsprong. Hij ziet hierin een goede waarborg voor bestaande situaties, waarvan de ontwikkeling op langere termijn nog niet is te overzien, en voor toekomstige situaties die nog niet zijn te voorzien.

Daarnaast pleit de Onderwijsraad voor het opnemen van Surinamers in de opsomming van niet-Nederlandse leerlingen die voor het OETC in

aanmerking komen. Zou juist heb ik mijn mening daarover al gegeven.

Ik ben nu terug bij mijn opmerking, dat eigenlijk alle leerlingen uit alle etnische minderheidsgroepen voor het OETC in aanmerking moeten kunnen komen. Uiteraard kost dit geld. In de nota naar aanleiding van het eindverslag is een indicatie hieromtrent gegeven. Daarop ben ik al ingegaan.

Wanneer je praat over een mogelijke uitbreiding van doelgroepen, ga je wel eens filosoferen. Tijdens de UCV van 13 februari jongstleden was de vraag aan de orde, hoe lang leerlingen het OETC volgen. De heer Dijkstal heeft er ook een paar opmerkingen over gemaakt. Tegelijkertijd kan men zich afvragen, hoe lang die leerlingen het OETC zouden moeten volgen om de doelstellingen te bereiken. Ik realiseer mij dat er op deze vragen geen antwoorden zijn te geven, gezien de ontbrekende effectiviteitsmeting van het OETC. Wij hebben er gewoon nog te weinig inzicht in.

Wanneer je het inspectierapport leest – hierin worden over deze kwestie ook opmerkingen gemaakt – vraag je je af, of de huidige OETC-middelen wel effectief besteed worden. Ik wil die vraag direct relativeren, omdat ik van mening ben dat wij met recht en rede het toch hebben geprobeerd. Wij hebben de mogelijkheid daartoe gegeven.

Zoekende naar mogelijkheden om OETC-doelgroepen meer mogelijkheden te bieden naar andere groepen, heb ik wel eens gespeeld met de gedachte om de tijd waarin het OETC wordt gegeven, te beperken, dus vier, vijf jaar in plaats van acht jaar. Het is nu zes jaar. Ik ben ook direct bereid om deze filosofie weer te laten vallen, als je bedenkt dat in het land van herkomst die kinderen ook onderwijs krijgen in hun eigen taal. Binnen het OETC worden hier tegelijkertijd achtergronden ten aanzien van culturen gegeven. Ik noem in dit verband praktisch onderwijs, aardrijkskunde en geschiedenis.

Ik heb al gezegd dat wij op dat punt geen ervaring en geen ervaringsgegevens hebben om die gedachte meteen weer in te slikken. Ervan uitgaande dat OETC straks veel beter gestructureerd gegeven zal worden, het OETC wordt gegeven door goed opgeleide mensen en het OETC onderwijsbegeleiding krijgt vanuit de normale kaders, zoals dat in de onderwijsbegeleiding in Nederland gebruikelijk is, mag men die vraag daarbij wel betrekken. Nogmaals, ik geef deze

gedachte de staatssecretaris mee om daaraan bij het evalueren aandacht te schenken.

De heer **Dijkstal** (VVD): Uit uw woorden begrijp ik dat er volgens u nog argumenten pro en argumenten contra bestaan ten aanzien van de vraag of je het OETC beperkt moet houden of dat je het vanaf het vierde tot en met het twaalfde jaar moet geven. Bij u bestaan nog twijfels, waarbij uw argument is dat er daarover nog onvoldoende bekend is. Zou het dan niet logischer zijn om vooralsnog uit te gaan van een beperkte vorm? Naarmate wij meer betrouwbaar materiaal hebben, zodat wij er wel meer aandacht aan kunnen besteden, kunnen wij een verdere stap zetten.

Mevrouw **Andela-Baur** (CDA): Ik heb de staatssecretaris juist gevraagd of hij die gedachte wellicht kan betrekken bij de evaluatie. Ik zeg dus niet dat het zo moet; ik vind echter wel dat wij met elkaar de realiteit moeten bezien. De praktijk zal misschien wel uitwijzen dat er minder vraag is. Wij weten dat met z'n allen niet en wij doen ons best daarvoor iets goeds te realiseren. Daar zijn wij met z'n allen druk mee bezig. Ik sta daar volledig achter.

Collega Dijkstal heeft in voornoemde UCV een motie ingediend waarmee een verschuiving binnen het budget mogelijk wordt gemaakt ten voordele van het onderwijs in de Nederlandse taal. Op zichzelf is dat een sympathieke en constructieve gedachte. Ik vraag mij echter af of dat aspect niet in het kader van het onderwijsvoorrangsbeleid bezien moet worden. Het gaat ons, wanneer dat mogelijk is, dus met behoud van een goed, deugdelijk OETC, om het zoeken naar ruimte in financiële zin. Ik denk daarbij aan de mogelijkheid dat er nieuwe groepen Nederland binnenkomen. Als het OETC inhoudelijk goed en goed gestructureerd en begeleid wordt opgezet zou dat misschien in een wat kortere tijd kunnen.

Ik ben nogal uitvoerig ingegaan op de situatie ten aanzien van de WBO, omdat wij die van groot belang achten voor de toekomstige mogelijkheden van het OETC. In dat verband vraag ik de staatssecretaris de door mij genoemde uitvoerings-algemene maatregel van bestuur te zijner tijd aan de Kamer te doen 'voorhangen', alsmede de daarbij behorende adviezen van de Raad van State en de Onderwijsraad.

Ik praat niet over andere wensen die er ten aanzien van OETC bestaan.

Ik denk aan de wensen ten aanzien van het criterium van minimaal tien leerlingen. De verlaging van dat aantal kost zeker geld. Ook de vraag of OETC volledig binnen schooltijd zou kunnen of moeten worden gegeven, laat ik buiten beschouwing. Ik denk dat deze verdeling van fifty-fifty goed is. Binnen enkele jaren wordt die fifty-fifty-verdeling van die tweeënhalve uur binnen en buiten schooltijd geëvalueerd. Ook de vraag of OETC verplicht door de scholen zou moeten worden gegeven en verplicht in het schoolwerkplan zou moeten worden opgenomen, beantwoord ik summier. Die gedachte is ook naar voren gebracht.

Wij zijn van mening dat bevoegde gezagen in deze een zekere mate van vrijheid moeten hebben en dat via de medezeggenschapsraad, de ouderraad en dergelijke eventuele invloed op de besluitvorming ter zake moet kunnen worden uitgeoefend. Ook willen wij zeker de ouders de vrijheid laten ten aanzien van de beslissing of zij hun kinderen al dan niet OETC willen laten volgen in plaats van hen daartoe te verplichten. Zijn de ouders overigens volkomen vrij om hun kinderen naar elke willekeurige school waarop het op hen van toepassing zijnde PETC wordt gegeven, te sturen of moet er toch sprake zijn van een zekere band met zo'n school?

Het inspectierapport spreekt van de zeer heterogene samenstelling van OETC-groepen qua moedertaalbeheersing en qua leeftijdspreiding. Dat hangt mede samen met het feit dat om tot een genoegzaam aantal schooltijden OETC te komen vaak buitenlandse leerlingen van verschillende scholen en leeftijden bijeengebracht moeten worden.

Betekent het inderdaad dat bij voorbeeld binnen een groep waaraan gelijktijdig wordt lesgegeven een leeftijdsspreiding als in dat rapport bedoeld kan voorkomen, namelijk van 6 tot 12 jaar? Zullen dergelijke situaties ook in de nabije toekomst kunnen blijven bestaan? De heer Dijkstal heeft er ook al op geduid. Levert een en ander geen didactische en pedagogische problemen op, die wellicht straks nog groter worden als op de basisscholen ook nog moet worden les gegeven aan kleuters, die dan ook het OETC volgen? Zijn die leerkrachten daartoe in staat? In de toekomst zal dit wellicht beter het geval zijn. Ik vraag mij af, of het in 1985 al het geval is.

Voor alle duidelijkheid wil ik in verband met het voorgaande nog een vraag stellen. Zij betreft een hypothetisch geval maar het is mogelijk. Ik noem het geval van twee scholen met elk 8 Turkse leerlingen. Afzonderlijk komen zij niet in aanmerking voor OETC-faciliteiten. Zij werken daarom samen. Zouden zij, of een van hen, op grond van het gezamenlijke totaal van 16 leerlingen wel in aanmerking komen voor 3 schooltijden, of moet in ieder geval ten minste een van de scholen aan de norm voldoen, waarna leerlingen van andere scholen kunnen worden toegevoegd?

Voor welk OETC-organisatiemodel zal worden gekozen, voor centrale lespunten of voor situaties waarbij de OETC-leerkracht de scholen bezoekt? Of wordt het aan de scholen zelf overgelaten?

Hoe staat het met de continuïteit van het OETC? Wat gebeurt er met toegekende faciliteiten als tussentijds leerlingen wegvallen? Worden teldata gehanteerd? Wat gebeurt er als leerkrachten tussentijds wegvallen?

Het zijn allemaal wat praktische vragen. Ik ben van mening dat in de algemene maatregel van bestuur de duidelijkheid moet komen waarnaar ik heb gevraagd.

In de concept-beleidsnotitie, derde serie, projecten Acculturatie, wordt gesproken over de bijdrage die het OETC kan leveren aan intercultureel onderwijs. Die bijdrage zal volgens de notitie voornamelijk bestaan uit de bijdragen van OETC-leerkrachten aan 'de formulering van het schoolwerkplan en de vormgeving en de organisatie van het onderwijs terzake.' Voorts wordt gesteld dat de inpassing van OETC-elementen in het intercultureel onderwijs zal dienen te geschieden op basis van een voortdurende dialoog tussen de buitenlandse en de Nederlandse leerkrachten en dat naarmate de buitenlandse leerkracht meer vertrouwd is met het schoolteam zijn bijdrage aan de vormgeving van het intercultureel onderwijs zal groeien.

Mijnheer de Voorzitter! Ik onderschrijf die mooie zinnen maar de werkelijkheid staat in schril contrast met dat ideaal. Ik verwijs wederom naar het inspectierapport, waaruit heel wat valt te leren en waaruit de zware taak blijkt die OETC-leerkrachten hebben te vervullen. Ook blijken daaruit de moeilijke en gebrekkige omstandigheden waaronder zij hun werk moeten doen en de overbelasting waaronder zij hier en daar gebukt gaan.

Wil het OETC daadwerkelijk een bijdrage kunnen leveren aan intercultureel onderwijs, dan zal er nog veel moeten veranderen in en rond het OETC. In de huidige situatie zal het beslist niet lukken. Wij hebben er echter vertrouwen in. Daarom wijden wij er een uitgebreide behandeling aan.

Er zal verbetering moeten komen ten aanzien van de achtergestelde positie van buitenlandse onderwijsgeven waar het gaat om lokalen, leermiddelen, begeleiding enzovoorts, en de toch nog bestaande geïsoleerde positie van de buitenlandse leerkrachten waardoor, ook ten gevolge van taalbarrières, er nauwelijks contacten met Nederlandse collega's bestaan. Van de laatste gaat ook weinig belangstelling naar hun buitenlandse collega's uit. Ik generaliseer misschien wat maar het komt in ieder geval voor.

Dat het ook anders kan bewijst hij voorbeeld het samenwerkingsexperiment tussen een aantal scholen in Rotterdam, waar Nederlandse en Turkse onderwijsgeven bezig zijn met integratie van het Turkse OETC in het reguliere onderwijs. Daar schijnt het prima te functioneren. Ik ga ervan uit, dat de staatssecretaris dergelijke voorbeelden bekend zijn en dat hij er in zijn beleidsvorming ook rekening mee zal houden.

Gezien de omvangrijke taak en de moeilijke omstandigheden waaronder zij moeten werken vragen wij de staatssecretaris om zorgvuldigheid bij de nadere uitwerking van de rechtspositie van de buitenlandse onderwijsgeven.

Mijn fractie zal verheugd zijn als dit wetsontwerp in de Staatscourant staat. Al heeft de wet slechts een beperkte duur, toch wordt in dit debat het kader uitgezet waarin straks de WBO zal worden uitgevoerd. De kinderen van de groepen die in onze samenleving gaan wonen en die in ons land hun nieuwe thuisland willen vinden, willen wij een behoorlijke kans bieden.

□

De heer **Ernsting** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Dit wetsvoorstel is, ons inziens, een belangrijke stap vooruit op de weg naar de gelijkstelling van de rechtspositie van buitenlandse leerkrachten en naar een wettelijke regeling van het onderwijs in eigen taal en cultuur. Hoewel het een overgangsmaatregel is tot de invoering van de Wet op het basisonderwijs en als zodanig maar kort van kracht

zal zijn, is het toch niet van belang ontbloeit.

Wij willen de invoering van het ETC-onderwijs niet als een geïsoleerde zaak zien, iets dat alleen de etnische minderheidsgroepen in het onderwijs en de buitenlandse leerkrachten aangaat. Wij menen dat invoering van het ETC-onderwijs moet samengaan met methodische en inhoudelijke vernieuwing van het onderwijs, uitgaande van de specifieke wensen van de leerlingen en de buitenlandse leerkrachten en uitgaande van de noodzaak ook de andere leerkrachten en leerlingen bij dit onderwijs te betrekken.

Als zodanig kan het een stimulans vormen voor het denken over de vormgeving en ontwikkeling van het huidige begrip 'intercultureel onderwijs'. Te veel nog wordt dit begrip gehanteerd als een soort wensdroom om allerlei onvervulde verlangens en wensen vooruit te schuiven, bij voorbeeld met betrekking tot de positie van Surinamers en Antillianen.

Onze benadering richt zich ook tegen het heilloos tegenover elkaar plaatsen van ETC-onderwijs en de rest van het onderwijs. Daarmee wordt ons inziens de uitdaging genegeerd die het bestaan van grote groepen kinderen met een andere taal en cultuur aan het onderwijs stelt.

Zowel in het wetsvoorstel als in de notitie wordt erkend dat het karakter van onderwijs in eigen taal en cultuur als terugkeer-onderwijs achterhaald is. In plaats daarvan moet dit onderwijs gericht zijn op de maatschappelijke positie, de cultuur van de migranten in ons land. Wij zijn het daar hartgrondig mee eens. Overigens zal dat nog wel de nodige voeten in de aarde hebben, zowel ten aanzien van de ontwikkeling van de leermiddelen als ten aanzien van de opleiding van de onderwijsgeevenden.

Als men werkelijk stappen in de richting van integratie van het ETC-onderwijs in het reguliere onderwijsprogramma en van realisering van intercultureel onderwijs wil zetten, lijkt het ons noodzakelijk niet alleen de lacunes te zien in de kennis van de buitenlandse leerkrachten. Dan moet ook onder ogen worden gezien dat bij de Nederlandse leerkrachten nauwelijks inzicht bestaat in de positie en achtergrond van kinderen van migranten. Ook daaraan zal gewerkt moeten worden.

Ondanks de korte werkingsduur bevat dit wetsvoorstel, ons inziens, een aantal tekortkomingen. Wij

betreuen dat omdat wij menen dat de staatssecretaris daarmee niet consequent het goede spoor volgt. Het feit dat in de overgangswet geen ETC-onderwijs in het kleuteronderwijs wordt gerealiseerd vinden wij een misser. Worden er nu al nascholingscursussen opgezet om buitenlandse leerkrachten te leren omgaan met vier- tot zesjarigen op het moment dat de Wet op het basisonderwijs van kracht wordt?

Hoe gaat de norm van tweeënhalf uur in schooltijd gehanteerd worden? Het is ons bekend dat in de grote steden Rotterdam en Amsterdam vaak meer dan tweeënhalf uur wordt gegeven.

Wij ondersteunen het betoog en het voorstel van de heer Van Ooijen in zijn amendement, op stuk nr. 9, over het onderwijs in de officiële landstaal dan wel in de voertaal. Wij dringen er bij de staatssecretaris op aan reeds bestaande initiatieven in dit opzicht een basis te geven.

Speciale aandacht vragen wij voor de positie van Surinamers en Antillianen. Juist als ex-koloniale mogendheid moet onze regering ervoor waken in het voetspoor te treden van de koloniale praktijk van het negeren van de cultuur en de taal van deze volken. Het is, ons inziens, niet aanvaardbaar dat de staatssecretaris nu de behoefte van Surinamers en Antillianen om hun eigen taal en cultuur te ontwikkelen dan wel opnieuw te ontdekken in feite niet honoreert.

Er zijn, als wij het goed zien, door de staatssecretaris twee argumenten aangevoerd. In de eerste plaats zijn het budgettaire argumenten. Juist omdat het tot nog toe om relatief kleine groepen gaat, lijkt ons dat niet zo'n sterk argument. Verder is er de verwijzing naar het intercultureel onderwijs. Dat lijkt op dit moment een doodoener, want niemand weet op dit moment hoe dit intercultureel onderwijs eruit zal zien.

Er draaien in verschillende plaatsen een aantal cursussen Hindi en Urdu, die doordat zij buiten de wettelijke kaders vallen een langzame dood dreigen te sterven. Er zijn immers geen geschoolde docenten, geen goed lesmateriaal etc.. Tegen die achtergrond bepleiten wij een kans voor Surinamers en Antillianen op onderwijs in eigen taal en cultuur, ook gelet op het feit dat het Papiament steeds meer het Nederlands als voertaal verdringt.

Onbegrijpelijk is voor ons de beperking van ETC-onderwijs tot de zogenaamde migratielanden, waarbij

bij voorbeeld Chinezen en Pakistani uit de boot zouden vallen. Wij menen dat principieel voor elke nationaliteit, die blijvend deel uitmaakt van de Nederlandse samenleving, een recht op ETC-onderwijs zou moeten bestaan. Dat een dergelijk recht voor Chinezen en Pakistani, grote groepen ingezetenen met een vrij sterke culturele band, niet zou gelden is ons inziens niet te verdedigen.

Zoals tijdens de schriftelijke voorbereiding is gesteld, menen wij dat het onderwijs in eigen taal en cultuur een vanzelfsprekend recht dient te zijn, waarvan alleen wordt afgezien, als de ouders er bezwaar tegen hebben. De huidige tekst is ons te vrijblijvend en verplicht de bevoegde gezagen te weinig. Hoe denkt de staatssecretaris dat de ouders, om wie het hierbij gaat, hun wensen kenbaar kunnen maken? Is het de bewindsman bekend dat deze ouders slechts in uitzonderlijke gevallen aan medezeggenschapsraden deelnemen?

Ten aanzien van de bevoegdheid inzake het geven van onderwijs in eigen taal en cultuur merk ik het volgende op. Het is ons bekend dat de beleidsmaatregelen, die door de regering zijn voorgesteld, veel kritiek ontmoeten, met name bij de vier grote gemeenten en bij de buitenlandse leerkrachten zelf. Het gaat hierbij vooral om het niet verlenen van permanente ontheffingen, de applicatiecursus ETC en de applicatiecursus volledige bevoegdheid.

Tegen de achtergrond van de wens om op korte termijn tot een gelijke rechtspositie van buitenlandse en Nederlandse leerkrachten te komen en te voorzien in het tekort aan vooral Marokkaanse leerkrachten ETC-onderwijs schieten deze maatregelen ons inziens te kort. De buitenlandse leerkrachten zijn hier naartoe gehaald. Er is lange tijd te weinig gedaan van de kant van de overheid om het taalniveau van deze buitenlandse leerkrachten te verbeteren. Nu worden de hoge eisen, die gesteld worden, als onrechtvaardig ervaren.

De applicatiecursus ETC is voornamelijk gericht op verwerving van de Nederlandse taal door buitenlandse leerkrachten, niet op het geven van onderwijs in eigen taal en cultuur als zodanig. Bovendien leidt de cursus niet tot een verbetering van de rechtspositie noch van de salarispositie. In de praktijk betekent het dat er van de kant van de buitenlandse leerkrachten nauwelijks belangstelling voor bestaat. De ABOP heeft zelfs opgeroepen tot een boycot van deze

Ernsting

applicatiecursus. Deze cursus zou slechts zinvol zijn als de buitenlandse leerkrachten die deze cursus volgen, vervolgens als ETC-leerkrachten volledig bevoegd worden verklaard en dezelfde rechts- en salarispositie verkrijgen als de vakleerkrachten.

Daarnaast is er ons inziens behoefte aan een nieuwe spoedcursus, gericht op het geven van onderwijs in eigen taal en cultuur ten behoeve van de in ons land verblijvende mensen, die daarvoor belangstelling hebben. Op dit moment bestaat er een applicatiecursus, die opleidt tot volledig bevoegd onderwijzer, dus niet specifiek tot ETC-onderwijzer. Deze cursus heeft een hoge drempel, namelijk het niveau HAVO-5. In de praktijk is dat een veel te hoge drempel, die slechts door enkelen wordt genomen. Wij pleiten voor een specifieke opleiding, een applicatiecursus voor het krijgen van de bevoegdheid vakonderwijzer ETC-onderwijs, welke leidt tot een zelfde rechtspositie als die van de vakonderwijzers. Wij menen dat dit mede op korte termijn kan voorzien in het wegnemen van de tekorten aan Marokkaanse leerkrachten ETC-onderwijs.

Voor een dergelijke specialisatie, bij voorbeeld verbonden aan een PABO, is veel te zeggen. Een PABO-opleiding of een applicatiecursus volledig bevoegd onderwijzer is voor Marokkaanse studenten nauwelijks met succes af te ronden.

Zo wordt in de notitie gesteld dat in 1982 en 1983 slechts vijf Marokkaanse studenten waren ingeschreven aan PABO's. Het is de vraag, of een onderwijzer, die OETC wil geven, de gehele PABO-opleiding moet hebben afgerond. Wij menen dat het bewijs van bekwaamheid voor dit onderwijs althans tijdelijk niet moet worden gekoppeld aan het bezitten van bekwaamheid voor het reguliere basisonderwijs, mede om een werkelijk alternatief te creëren voor de werving in Marokko. Wij hebben de eer, wat dit betreft de Kamer om een uitspraak te vragen.

Motie

De **Voorzitter**: Door de leden Ernsting en Willems wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

constaterende, dat er een groeiende behoefte is aan onderwijsgevend in het onderwijs in eigen taal en cultuur;

constaterende, dat in Nederland geen opleiding bestaat, die specifiek gericht is op het geven van onderwijs in eigen taal en cultuur;

van mening, dat het bestaande aanbod aan cursussen onvoldoende tegemoet komt aan de behoeften, terwijl toelatingseisen gesteld worden die een te hoge drempel betekenen;

acht het wenselijk op korte termijn een spoedcursus in eigen taal en cultuur tot stand te brengen, die opleidt tot de bevoegdheid tot het geven van onderwijs in eigen taal en cultuur, met als toelatingsvereiste een voor de uitoefening van het beroep voldoende beheersing van het Nederlands,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 12 (17 659).

De heer **Ernsting** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Vervolgens wil ik enkele opmerkingen maken over.....

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Dát is nog eens geluid, dat de heer Ernsting laat horen. Ik doel hier op het 'tekort aan werkrachten in Nederland'. Dat komt niet zoveel voor!

De heer **Ernsting** (CPN): Het is wel duidelijk, Voorzitter, dat de heer Janmaat en ik een volstrekt andere visie hebben op dit onderwerp. Dit is al eerder gebleken bij interventies van deze afgevaardigde.

Wat betreft het leermiddelenplatform wijs ik erop, dat in het mondeling overleg van 22 december 1983 werd gevraagd naar de betrokkenheid van organisaties van culturele minderheden bij dat platform. De bewindsman heeft toen toegezegd, dat hij dit nader zou bezien. Mogelijk zou die betrokkenheid door middel van overleg worden bevorderd. Wij vernemen nu graag van de staatssecretaris hoe het hiermee is gesteld.

□

De heer **Tommel** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Het wetsvoorstel, waarover wij nu spreken, is blijkbaar voor de fractie van D'66 onder een weinig gelukkig gesternte tot stand gekomen. Door een ongelukkige samenloop van omstandigheden konden wij niet aan de schriftelijke voorbereiding deelnemen terwijl thans mijn collega Mik, tot wiens werkterrein dit voorstel behoort, wegens ziekte verhinderd is, het woord te voeren. Dit houdt natuurlijk geenszins in dat wij dit onderwerp niet belangrijk zouden vinden. Mijn

aanwezigheid op deze plaats duidt nadrukkelijk op het tegendeel.

In een beleid, waarbij men er terecht van uitgaat, dat het overgrote gedeelte van de in ons land wonende kinderen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond permanent in ons land zal blijven, is onderwijs in de eigen taal en cultuur – ook ik zal in het vervolg over ETC-onderwijs of over OETC spreken – voor die kinderen van het grootste belang. Ik voeg hieraan toe dat dit niet alleen voor deze groep van betekenis is maar óók voor de velen, met wie zij direct of indirect in aanraking komen.

Ik zal op dit belang niet uitvoerig ingaan omdat hierover zowel bij de schriftelijke voorbereiding als bij het op 22 december 1983 gehouden mondeling overleg over de notities 'Onderwijs in eigen taal en cultuur' en 'Buitenlandse leerkrachten in het basisonderwijs' voldoende duidelijkheid is verkregen. Dit geldt zowel voor het standpunt van het kabinet als voor dat van de overgrote meerderheid van deze Kamer, inclusief mijn fractie.

Bij het OETC ligt de nadruk op het bevorderen van een zo succesvol mogelijke deelname aan het reguliere onderwijs. Met die keuze stemt mijn fractie volledig in. Wij onderkennen het belang van het OETC voor de ontwikkeling van een positief zelfconcept en het zelfbewustzijn van het buitenlandse kind in de Nederlandse samenleving. De principiële vraag, of er sprake moet zijn van een OETC wanneer de praktijk leert dat het grootste gedeelte van de buitenlandse kinderen zich hier permanent vestigt, beantwoord ik dus met een volmondig 'ja'.

Het onderhavige wetsontwerp brengt de regeling van het ETC-onderwijs weer een stap dichterbij. Ik juich dat toe. Een volgende stap wordt gezet op 1 augustus 1985 wanneer de Wet op het basisonderwijs van kracht wordt. Daarmee worden de mogelijkheden voor 4- en 5-jarigen om effectief aan het ETC-onderwijs deel te nemen aanzienlijk vergroot. Mijn fractie vindt dat van zeer groot belang. Hoe jonger men begint met het proces van taalverwerving, des te beter blijkt het resultaat te zijn.

Wij zouden er zelfs voorstander van zijn dat de kinderen, die nu de 'kleuterschoolleeftijd' hebben, in het onderwijs een veel intensievere opvang en begeleiding zouden krijgen in eigen taal en cultuur. Wij denken aan 50% van de tijd onderwijs in de eigen taal en 50% van de tijd in de Nederlandse taal. Die verhouding zou dan in de loop van het schooltraject

zodanig kunnen veranderen dat aan het einde van de basisschoolperiode men wel uitkomt op een gemiddelde van 100 uur per schooljaar. De heer Van Ooijen sprak hier ook al over.

Ik ben dan ook van mening dat het aantal ETC-lessen flexibel moet kunnen zijn, al naar gelang daaraan behoefte bestaat. Uiteraard moet de keuze voor het te geven aantal uren in het schoolwerkplan worden vastgelegd. Omdat wij het ETC-onderwijs op jonge leeftijd zo belangrijk vinden, komt bij ons de vraag op welke mogelijkheden de staatssecretaris ziet, het huidige instrumentarium voor de participatie van 4- en 5-jarigen alsnog te verbeteren.

De beperkte toepassing van de Verruimingswet in slechts enkele gemeenten stelt mij teleur, ondanks een aan de schoolbesturen gezonden circulaire. Wat is de oorzaak van het blijkbaar geringe enthousiasme bij het kleuteronderwijs? Wacht men de datum van 1 augustus 1985 af of spelen andere factoren hierbij een rol?

Een regeling van het ETC-onderwijs voor het voortgezet onderwijs is ons toegezegd. Graag word ik geïnformeerd over de stand van zaken bij het tot stand komen van de regeling en over het tijdstip waarop deze de Kamer zal bereiken. Invoering van het ETC-onderwijs in het buitengewoon onderwijs – in het bijzonder op LOM- en MLK-scholen – stuit op meer problemen. Een onderzoek naar de oplossing daarvan is gaande. Toch maak ik van de gelegenheid gebruik het belang daarvan nog eens te onderstrepen.

Mijnheer de Voorzitter! Het wetsontwerp beoogt het bieden van mogelijkheden tot het volgen van lager onderwijs in de eigen taal en cultuur aan kinderen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond. In het ideale geval zou ieder kind dat tot deze categorie behoort van deze mogelijkheden gebruik moeten kunnen maken. Er zijn echter beperkingen ingebouwd, waarmee mijn fractie voor een deel wél en voor een deel niet gelukkig is.

Tot de eerste categorie moet de bepaling worden gerekend dat niet het kind zelf maar de ouders of de voogd beslissen of het kind aan het ETC-onderwijs deelneemt. Deze regeling geeft de overheid indirect een taak, namelijk het geven van goede voorlichting aan de ouders over de wenselijkheid en de mogelijkheden van het ETC-onderwijs. Op dat laatste kom ik nog terug.

Met andere beperkingen ben ik echter minder ingenomen. In de eerste plaats betreft dit de bepaling dat ETC-onderwijs kan worden gegeven als tenminste 10 leerlingen, die dezelfde taal spreken, zich melden voor dat onderwijs. Om budgettaire redenen is een minimum aantal belangstellenden niet te vermijden. Ik beschouw de drempel van 10 leerlingen dan ook als een noodzakelijk kwaad. Maar dit roept wel de vraag op of hiermee niet veel kinderen, die leven in gebieden waar relatief weinig kinderen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond wonen, in feite worden uitgesloten van ETC-onderwijs.

Deze vraag klemmt des te meer nu het kabinet voor deze kinderen geen reiskostenvergoeding wil geven. Ik acht dit niet zonder meer redelijk. Wil de staatssecretaris een raming geven van het aantal kinderen in kwestie? Welke bedragen aan reiskostenvergoeding zouden daarmee zijn gemoed?

Een tweede beperking is, dat een bevoegd gezag niet verplicht is ETC-onderwijs op een lagere school te laten geven. Uit de stukken kan worden afgeleid dat het kabinet op dit punt optimistisch is, gesteund door in de praktijk opgedane ervaringen. Ik hoop oprecht dat de situatie in dezen zich niet in ongunstige zin zal wijzigen, maar het kan wél. De ouders van de betreffende kinderen lopen dan het risico van het kastje naar de muur te worden gestuurd, ofwel van de school die niet wil naar de school die niet mag omdat het minimale aantal noodzakelijke leerlingen zich niet heeft gemeld.

Het komt mij daarom zeer gewenst voor dat elke school informatie kan verschaffen over de vraag welke scholen onderwijs in eigen taal en cultuur in de verschillende talen geven. Is de staatssecretaris het hiermee eens en, zo ja, hoe denkt hij dit te organiseren?

Een derde beperking is aangebracht door het niet geven van onderwijs in de door de desbetreffende kinderen gesproken dialecten. Het kabinet voert hiervoor drie argumenten aan. Het eerste is dat niet alle dialecten voldoende beschreven en bekend zijn. Dat is een technisch argument dat soms wel maar lang niet altijd opgaat.

Het tweede argument is dat het toestaan van het geven van onderwijs in dialect zal leiden tot versplintering en de scholen in problemen zal brengen. Mijns inziens valt dit wel mee, maar wellicht kan de staatssecretaris zijn mening onderbouwen met cijfers. Hoeveel dialecten zijn in dit

opzicht van belang? Hoeveel kinderen spreken deze dialecten? Wonen deze kinderen geconcentreerd dan wel verspreid? Enzovoorts.

Het derde argument vind ik op blz. 5 van de memorie van antwoord. Ik lees daar: 'Hierbij dient niet uit het oog te worden verloren dat, indien thuis de voertaal een andere taal is dan de officiële taal, de daaruit voortvloeiende problemen eveneens in het land van oorsprong bestaan'.

Ofte wel: omdat het Koerdische kind ook in Turkije op school taalproblemen zou hebben gekregen, mag het deze in Nederland ook wel krijgen. Ik verwerp deze redenering volstrekt en ik hoop dat ook de staatssecretaris er zich bij nader inzien een beetje voor schaamt. Het gaat om onderwijs in de eigen taal en cultuur. Voor een aantal kinderen is die eigen taal een dialect of een andere dan de officiële landstaal. Ik bepleit daarom dat het mogelijk wordt gemaakt dat het onderwijs ook wordt gegeven in andere talen dan de officiële landstaal. Uiteraard behoren die talen in dat geval voldoende gecodificeerd te zijn.

De vierde beperking bestaat daarin dat Surinaamse en Antilliaanse kinderen worden uitgesloten van onderwijs in eigen taal en cultuur. Het daarvoor in de schriftelijke voorbereiding door het kabinet aangevoerde argument, namelijk dat de officiële taal in Suriname en op de Antillen het Nederlands is, spreekt mij niet erg aan. Het gaat immers niet alleen om de taal, maar ook om de cultuur. Er zal toch niemand van mening zijn dat er geen duidelijke culturele verschillen bestaan tussen Suriname, de Nederlandse Antillen en Nederland? Waarom dan geen onderwijs in eigen taal en cultuur voor de kinderen met die niet-Nederlandse culturele achtergrond?

Ik herinner de staatssecretaris aan de nota naar aanleiding van het eindverslag waarin juist dit als criterium wordt genoemd, namelijk het hebben van een niet-Nederlandse culturele achtergrond. Als het hier louter gaat om de budgettaire gevolgen, wil de staatssecretaris dan nog eens uiteenzetten hoe groot en hoe onoverkomelijk deze zijn?

Wellicht is er nog een vijfde beperking. Voor het volgen van onderwijs in eigen taal en cultuur komen in aanmerking leerlingen van wie ten minste één van de ouders of voogden van Molukse oorsprong is, niet-Nederlandse leerlingen die hun oorsprong in Griekenland, Italië, Joegoslavië, Kaap Verdië, Marokko, Portugal, Spanje, Tunesië of Turkije hebben,

Tommel

dan wel ten laste komen van een onderdaan van een lidstaat van de Europese Gemeenschap. Met die opsomming heb ik geen problemen, maar er is wel onduidelijkheid over de andere groepen leerlingen. Ik citeer de nota naar aanleiding van het eindverslag: 'In bijzondere gevallen kan ook voor andere groepen leerlingen met een niet Nederlandse culturele achtergrond onderwijs in eigen taal en cultuur worden gegeven. Voorwaarde is wel dat de officiële taal van het land van oorsprong niet het Nederlands is.'

Deze formulering kan zo worden geïnterpreteerd dat bij voorbeeld kinderen met een Chinese culturele achtergrond minder rechten op onderwijs in eigen taal en cultuur krijgen dan Italiaanse of Franse kinderen. Dat mag niet de bedoeling zijn. Het is in elk geval niet de bedoeling van de D'66-fractie. Wil de staatssecretaris zijn intenties op dit punt duidelijk uiteenzetten?

Het laatste onderwerp waarover van mijn kant zal worden gesproken, is de ouderparticipatie. Het onderwijs in eigen taal en cultuur geeft een uitstekende mogelijkheid, de ouders van de desbetreffende kinderen bij het onderwijs te betrekken. Daarbij denk ik in het bijzonder aan de moeders. Het is in mijn ogen van groot belang dat de moeders de mogelijkheid krijgen de lessen bij te wonen.

Zo'n ontwikkeling is zowel voor de kinderen als voor de moeders uitermate gunstig. Hoe staat de staatssecretaris hier tegenover? Als zijn antwoord positief is, wat ik van harte hoop, wil hij dan uiteenzetten op welke wijze hij de participatie niet alleen mogelijk zal maken maar ook actief zal bevorderen?

□

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Mijnheer de Voorzitter! De multi- of interculturele samenleving kent vele beleidsaspecten. We praten er hier in de Kamer dus vele malen over en ditmaal in verband met het onderwijs. Het onderwijs moet volgens de grote fracties – dat is toch een eensgezinde mening die hier naar voren is gebracht – gebeuren in eigen taal en cultuur van de minderheden. Daarvan vindt mevrouw Andela van het CDA dat Nederland daarin verder is dan de ons omringende landen. De vraag is alleen: verder waarheen? Op welke weg? Naar het zoek raken van de identiteit van zowel minderheden als van de eigen bevolking!

Maar behalve dat onderwijs in eigen taal en cultuur, staat in de memorie van toelichting en in het wetsvoorstel ook dat er een ander principe aan het onderwijs ten grondslag ligt: namelijk het functioneren in de Nederlandse samenleving. Nu weten wij nauwelijks meer, wat het kabinet daar nog mee bedoelt. Die Nederlandse samenleving kent intussen immers vele gezichten, verschillend van wijk tot wijk en van stad tot stad. Die twee principes – het onderwijzen in eigen taal en cultuur en het functioneren in de Nederlandse samenleving – botsen.

Maar niet alleen de principes die hier zijn neergelegd botsen: de praktische situatie in onze samenleving is dat er steeds meer conflicten komen, steeds meer botsingen in het kader van de multiculturele-samenlevingsstructuur, zoals de regering die in Nederland wenst. Dat kan ook niet anders. Die botsingen komen nu ook in het onderwijs, want men haalt verschillende principes door elkaar.

Het Nederlandse, het Westeuropese onderwijs is geschoeid op de idee dat onderwijs moet leiden tot de individuele ontwikkeling en ontplooiing van de leerlingen. Dat kan nooit in stand worden gehouden, als er leerkrachten komen die totaal andere ideeën hebben, te weten ideeën betreffende groepsontwikkeling en groepsafhankelijkheid. Die groepsafhankelijkheid remt de individuele ontwikkeling af.

Bij sommige minderheden in Nederland kan men dit duidelijk zien: waar die groepsbanden zo sterk zijn, wordt het onderwijs in een achtergestelde positie gedrukt. Die kinderen worden gemakkelijk weggehouden; de absentie van kinderen uit die minderheidsgroepen ligt ver boven de absentie die in het algemeen voorkomt onder de schooljeugd.

Het onderwijzen in eigen taal en cultuur leidt ook nergens toe. De VVD zegt dat zij meer waarde hecht aan de uitspraken van anderen dan aan die van de heer Janmaat of van de Centrumpartij. Ik vind het schitterend, maar het geeft tegelijkertijd aan hoe weinig argumenten die zelfde VVD heeft voor de stellingen die zij hier verkondigt. Nergens is immers aangetoond dat het onderwijzen in eigen taal en cultuur een wetenschappelijk gefundeerde basis legt bij jonge mensen voor het beter begrijpen van de andere taal. Deze regering heeft dit onderzoek nagelaten.

In de memorie van toelichting wordt verwezen naar onderzoeken die in Amerika zouden zijn uitgevoerd. En wat is de conclusie dan? In de memorie

van toelichting staat terecht dat dit kan leiden tot verhoging van het zelfbewustzijn. Nu, mijnheer de Voorzitter, als u iemand honderdduizend gulden geeft, kan dat ook leiden tot verhoging van het zelfbewustzijn. Ik meen zelfs, dat men daar zeker van kan zijn!

Wat hier aan de orde wordt gesteld, is opnieuw een – verdere – ondergraving van het Nederlandse onderwijs. Het onderwijzen in vreemde culturen waar wij weinig of niets mee van doen hebben en wat de leefsituatie in Nederland niet verbetert, vraagt intellectuele energie van jonge, opgroeiende mensen, waardoor zij alleen maar worden afgehouden van het opnemen van kennis waaraan zij werkelijk iets hebben.

In dat opzicht moet u eens opnieuw naar de Verenigde Staten kijken in andere onderzoeken, maar dan komt er hier een heel ander wetsvoorstel uit de bus! U heeft die wetenschappelijke fundering niet! Ik vraag mij eigenlijk af waarom de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid er is.

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik begrijp uit de woorden van de heer Janmaat, dat hij tegen onderwijs in eigen taal en cultuur voor deze kinderen in Nederland is. Is dat juist?

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Ja, dat zijn wij al lang, hoor!

De heer **Dijkstal** (VVD): Is het de heer Janmaat bekend, dat Nederlandse gemeenschappen in Canada, Australië en de Verenigde Staten uitdrukkelijk aandacht besteden aan hun eigen Nederlandse taal en cultuur?

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Ja.

De heer **Dijkstal** (VVD): Kan de heer Janmaat zich voorstellen, dat het dus een nuttige functie kan vervullen voor mensen die in een vreemd land wonen?

De heer **Jammaat** (Centrumpartij): Neen.

De heer **Dijkstal** (VVD): U vindt het dus onverstandig?

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Ik zal het u even uitleggen. Als u emigreert, mijnheer Dijkstal – u zult dat niet doen, omdat u hier een goede positie heeft – zijn de toelatingseisen van Canada en de Verenigde Staten echt wat anders. Als u daar binnenkomt, moet u reeds de Engelse taal spreken dan wel u gaat die op de kortste termijn leren. Als u in die samenleving op eigen kosten nog wat wilt doen aan het hooghouden van

Janmaat

een land als Nederland met zijn gewoonten, is dat niet zo slecht. Dat betaalt de Canadese noch de Amerikaanse regering.

De heer **Dijkstal** (VVD): Ah, maar nu begrijp ik het! U bent in principe niet tegen onderwijs in eigen taal en cultuur – bij voorbeeld voor Nederlanders in de Verenigde Staten en dus ook hier voor Turkse kinderen – maar u heeft er problemen mee, dat de overheid zich daarmee op de een of andere manier bemoeit of dat onderwijs subsidieert!

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Neen, hoor! Wij hebben problemen met het feit, dat het tot niets leidt. Als u wat verder kijkt dan de Verenigde Staten en Canada – waar het niet van overheidswege gebeurt – en de moeite zou nemen om een studie te verrichten naar het onderwijs in de Sovjet-Unie waar 169 talen worden gesproken, merkt u dat men daar inziet dat het onderwijs in eigen taal en cultuur niet lukt. Men gaat steeds meer over naar het groot-Russisch. Anders dreigt het rijk uiteen te vallen, niet door een atoombom maar door verschillende culturen!

De heer **Dijkstal** (VVD): Maar ik vroeg u niet voor niets naar de Verenigde Staten en Canada. Het gaat erom of u een nuttige functie ziet in onderwijs in eigen taal en cultuur.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Neen! Dat heb ik u toch gezegd! Dat zien wij niet en ook daarom niet, omdat die mensen daardoor niet worden gedwongen zich in te leven in de Nederlandse samenleving, zich hier in het Nederlands verstaanbaar te maken en omdat wij de aanpassing afremmen op het moment dat wij stimuleren dat je hier Turks, Marokkaans, Koerdisch en Armeens kan leren. Misschien lopen wij nog ver boven de Sovjet-Unie uit met 169 talen, want wij hebben hier ook meer nationaliteiten in Nederland. Wij zien dat dus niet als een bevordering van de Nederlandse samenleving. Dat zien wij niet.

Mevrouw **Andela-Baur** (CDA): Jammer!

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Dat is jammer? Dat is het nog meer als u dat niet zo vindt! U heeft wel gezegd, dat wij verder op weg zijn dan de ons omringende landen, maar wij worden niet voor niets de Chinezen van Europa genoemd, om maar eens in minderheden te spreken! Ik kan u wel

duidelijk maken aan de hand van praktische voorbeelden, dat de spanningen in Nederland toenemen!

U kunt mij geen seconde duidelijk maken – ook niet in interruptiedebatten – dat u een spoor van gelijk zou kunnen krijgen, zolang mevrouw Andela, uw eigen fractiegenoot Krajenbrink staat te vertellen, dat de problemen met de etnische minderheden de grootste zijn van de eerstkomende tientallen jaren! Dat is leuk! U vroeg toch om een leuk antwoord? Daar is de Nederlandse samenleving blij mee!

Mevrouw **Andela-Baur** (CDA): Ik vroeg u helemaal niets!

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Neen, maar dat mag, hoor! U gaf toch uit de zaal een reactie? Ik geef het u terug. De aandacht voor de Centrapartij is niet vanwege de Centrapartij, maar vanwege het falende beleid in dit opzicht van alle drie grote partijen; niet alleen de VVD, niet alleen het CDA en niet alleen de PvdA maar alle drie zijn verantwoordelijk voor de gigantische problemen die komen, ook in het onderwijs. Want u redt het niet, ook niet met dit voorstel!

Met aantrekken van buitenlandse leerkrachten redt u het niet! De heer Ernsting is het niet met mij eens! Dat zal me een zorg zijn dat de CPN het niet met mij eens is! Wat hier gebeurt: het aantrekken van buitenlandse leerkrachten terwijl Nederlanders bij massa's werkloos zijn en worden! Wat zijn de mogelijke consequenties als de Marokkaanse of andere regeringen een inspraak hebben op het benoemingsbeleid, dus mogelijk politieke invloed krijgen? Hoe wil mevrouw Andela dit in ons land voorkomen? Hoe wil zij de mogelijke tegenstellingen wegwerken?

De heer **Dijkstal** (VVD): Wat wilt u nu eigenlijk? U stelt wat wij willen. Wat wilt u echter zelf?

De **Voorzitter**: Ik wil de leden aanbevelen zich via de Voorzitter tot anderen te richten.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Mijnheer de Voorzitter! Wat wij willen is toch duidelijk. Die mijnheer lacht vast, maar dat is dus als een boer die kiespijn heeft. Als de heer Dijkstal niet twee jaar was weggelopen en hier continu was geweest, had hij geweten wat wij willen. Ik zal het echter in de notedop herhalen. Wij willen zoveel mogelijk remigratie bevorderen, maar niet door middel van gouden handdrukken. De illegalen moeten vast naar huis. De mensen die het recht

hebben om hier te blijven, willen wij instellen op en aanpassen aan de Nederlandse samenleving. Dat zijn de hoofdlijnen. Daar hoort zeker niet bij het onderwijzen in eigen taal en cultuur.

Ik noch de heer Dijkstal zie dat die mensen hier bij voorbeeld met regendansen hun brood kunnen verdienen. Het regent hier namelijk genoeg.

Mijnheer de Voorzitter! Ik hoop dat de heer Dijkstal mijn antwoord heeft begrepen. Ik hoop dat de VVD-fractie langzamerhand eens een ander geluid gaat laten horen. Mij valt namelijk op dat de VVD naar buiten toe wel zegt dat zij zich wat behoedzamer zal opstellen en dat wij een restrictief en beperkend toelatingsbeleid krijgen. Voor wie geldt dit echter? Geldt dat voor de velen die nog komen? Geldt dat voor het open stellen van de grenzen door West-Duitsland? De mensen die daar met remigratiesteun vertrekken, kunnen hier dan gemakkelijker binnenkomen.

Is dat het behoedzame beleid van deze regering? Wij krijgen dan nog meer mensen in onderwijssituaties, die het niet aankunnen. Bestaat de verrijking van onze cultuur uit het verschijnen dat wij ouders van dagen met alfabetiseringscursussen moeten gaan helpen? Is dat de verrijking van de cultuur waarover hier zo dikwijls gesproken wordt?

Er komt nauwelijks iets nieuws, ook van mij niet. Wij hebben echter gezegd dat de kinderen van de minderheden die hier willen blijven, hun ouders zo snel mogelijk Nederlands moeten bijbrengen. Dit systeem is elders ook met succes toegepast. Wij schijnen echter alles op zijn kop te moeten zetten en de Nederlandse kinderen in contact te moeten brengen met vreemde culturen. Dit leidt, zoals ik gezegd heb, de aandacht en de energie af van de werkelijke ontwikkelingen in West-Europa, zowel technologisch als cultureel. Om die reden zijn wij het niet met dit wetsvoorstel eens. Het kost de Nederlandse samenleving tientallen miljoenen. Deze kunnen naar ons idee veel beter in hetzelfde onderwijs worden besteed.

De **Voorzitter**: De staatssecretaris zal morgen antwoorden.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 18.00 uur tot 19.30 uur geschorst.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van de voorstellen van rijkswet:

Goedkeuring van:

1. het op 30 augustus 1961 te New York tot stand gekomen verdrag tot beperking der staatloosheid (Trb. 1967, 124);
2. het op 6 mei 1963 te Straatsburg tot stand gekomen Verdrag betreffende beperking van gevallen van meervoudige nationaliteit en betreffende de militaire verplichtingen in geval van meervoudige nationaliteit, met Bijlage (Trb. 1964, 4), alsmede het Aanvullend Protocol en Protocol tot wijziging van 24 november 1977 (Trb. 1981, 45 en 46);
3. de op 13 september 1973 te Bern tot stand gekomen Overeenkomst inzake beperking van het aantal gevallen van staatloosheid (Trb. 1974, 32) (16946, R 1180);

Vaststelling van nieuwe, algemene bepalingen omtrent het Nederlanderschap ter vervanging van de Wet van 12 december 1892, Stb. 268 op het Nederlanderschap en het ingezetenschap (Wet op het Nederlanderschap) (16947, R 1181)

en van:

– de motie-Van den Toorn over de advisering omtrent naturalisatieverzoeken door de Vreemdelingenpolitie (16947, R 1181, nr. 51).

De algemene beraadslaging wordt hervat.

De **Voorzitter**: Mevrouw Wessel-Tuinstra deelt mij mee, dat zij haar amendement op stuk nr. 16, I (16947, R 1181) heeft ingetrokken. Het maakt derhalve geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

□

Staatssecretaris Korte-van Hemel: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben verheugd hier te staan, omdat ik van mening ben dat ik twee goede wetsontwerpen verdedig. Het gaat om het wetsontwerp ter goedkeuring van drie verdragen en om het wetsontwerp voor een nieuwe Wet op het Nederlanderschap.

Het laatste wetsontwerp heeft een lange geschiedenis. Wij zijn vrij zuinig met wetten op het Nederlanderschap. De huidige wet, waarvan ik hoop dat zij per 1 januari aanstaande zal expireren, is van 1892. De daaraan voorafgaande Wet op het Nederlanderschap was van 1850. Ik hoop dat wij de grondslag leggen voor een wet die vele jaren mee zal kunnen.

De basis van dit wetsontwerp is vooral gelegd door drie verdragen, waarvan de goedkeuring wordt gevraagd. Deze verdragen houden de beperking van de staatloosheid en dubbele nationaliteit in. Vooral deze drie verdragen waren de aanleiding voor het wetsontwerp voor een nieuwe Wet op het Nederlanderschap, maar ook om andere redenen was een algehele herziening nodig. Mevrouw Haas wees al op de grondwetswijziging van 1922 inzake de positie van de vrouw.

Dit wetsontwerp is terdege voorbereid. In 1977 werd een voorontwerp van rijkswet gepubliceerd en aan het oordeel van enige adviescommissies onderworpen.

In 1981 is het wetsontwerp door mijn voorvoorganger ingediend. In de zomer van 1982 is het voorlopig verslag van de zijde van de Kamer uitgebracht. Zelf heb ik de memorie van antwoord en de nota naar aanleiding van het eindverslag mogen indienen. Ook toen was het wetsontwerp niet gereed voor behandeling in dit plenaire debat.

Er zijn nog twee UCV's gehouden, één in december en één in januari. In totaal veertien uur is toen gewijd aan de behandeling van zo'n 35 amendementen. Ik vind het daarom des te plezieriger dat wij vanavond bezig zijn met een verdere, onvermijdelijke stap op weg naar de invoering van deze wet.

Zoals ik al zei ben ik van mening dat het gaat om een goed wetsontwerp. De hoofdlijnen zijn: de gelijkheid van de rechtspositie van de vrouw, de uitbreiding van het 'jus soli', de vaststelling van een eenduidige procedure voor het Nederlanderschap, de procedure om via koninklijk besluit Nederlander te worden en – ik vind dit vooral erg belangrijk – de voor dit wetsontwerp geldende grens van meerderjarigheid van achttien jaar.

Vorige week dinsdag heb ik met bijzondere belangstelling geluisterd naar de inbreng van de zijde van de Kamer. Het trof mij hoe objectiviteit, zakelijkheid en abstractie soms werden afgewisseld door gevoelens van emotionaliteit die varieerden van het 'stoepje vegen' tot het 'rood-witblauw, met oranje omfloerst'. Kortom, de gevoelens van emotionaliteit die onverwacht opdoken gaven mede de intentie van dit wetsontwerp aan, namelijk de behandeling van de vraag of iemand Nederlander is.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil mijn beantwoording als volgt indelen. Ik begin met een paar algemene be-

schouwingen over de waarde van het Nederlanderschap, waarover een aantal leden indringende beschouwingen hebben gehouden, voorts ga ik in op de relatie van dit wetsontwerp met het minderhedenbeleid en het vreemdelingenbeleid; de opzet van het wetsontwerp als zodanig en een aantal clusters van onderwerpen die vooral in de verschillende amendementen tot uitdrukking zijn gekomen. Bij dat laatste denk ik aan de toekenning, de optie of de van rechtswege verlening, het probleem van de inburgering, de dubbele nationaliteit en de feitelijke procedure op dit moment en na de inwerkingtreding van de wet.

Alle leden hebben beschouwingen gehouden over de waarde van het Nederlanderschap. Terecht is opgemerkt dat nog nooit eerder door de Kamer op zo'n indringende wijze op dit onderwerp is ingegaan. De heer Schutte heeft in de loop van zijn zeer gedegen beschouwing gezegd dat nationaliteit geen doel op zichzelf is. Ik ben dat met hem eens. De uiteindelijke strekking van dit wetsontwerp is namelijk het juridisch inhoud geven aan de waarde en de betekenis die wij aan het Nederlanderschap toekennen.

In de stukken heb ik al opgemerkt dat voor mij de waarde van het Nederlanderschap meer is dan een optelsom van de daaraan verbonden rechten. Het is meer dan de som van de delen. Het Nederlanderschap houdt een wezenlijke verbondenheid in met de Nederlandse samenleving. Het geeft een reële band met het land en zijn bevolking. Juist omdat van deze verbondenheid sprake is, brengt het Nederlanderschap naast publieke rechten ook gemeenschapsplichten mee.

Natuurlijk is deze band niet voor iedere burger dezelfde. De Nederlandse samenleving is altijd al rijk geschaakt geweest. Ik denk in dit verband aan onze geografische ligging. Daardoor staat onze samenleving nadrukkelijk open voor beïnvloeding van buiten, overigens met behoud van de eigen identiteit. Bovendien heeft in het persoonlijke leven van ons allen het bezit van nationaliteit een sterke gevoelswaarde.

Mevrouw Haas en de heer Lankhorst hebben dan ook in verband met de keuze voor het Nederlanderschap, hetzij door naturalisatie, hetzij door optie, terecht het woord 'emotioneel' gebruikt. Ook de heren Van Dis, Leerling en Korthals hebben gewezen op het emotionele aspect dat aan het Nederlanderschap is verbonden.

Korte-van Hemel

Mevrouw Wessel heeft zich eigenlijk in dezelfde zin uitgelaten. Zij heeft nationaliteit een deel van de eigen identiteit genoemd.

De heer Van der Toorn heeft een opmerking gemaakt die op de keerzijde van de groeiende verbondenheid met de Nederlandse samenleving wijst. Hij zei dat de vreemdeling die het proces van vergroeiing met onze samenleving meemaakt, daardoor vervreemdt van zijn land van herkomst.

De wet die wij vandaag behandelen, moet dan ook de gedachte van het Nederlandschap als uitdrukking van verbondenheid met de Nederlandse samenleving vasthouden en aan deze gedachte vormgeven. Als wij dit uitgangspunt verlaten, is het Nederlandschap naar mijn mening niet meer dan een rechtsbegrip zonder duidelijke aansluiting op de werkelijkheid. Anders dan mevrouw Brouwer stelt, is nationaliteit dan ook geen louter technische kwestie.

Aan deze verbondenheid moet overigens geen ruimere betekenis worden toegekend dan het woord aangeeft. Ik wil daarvoor waken. Dit geeft daarom ook geen voedsel aan een opvatting over het Nederlandschap die trekken van een nationaal chauvinisme zou vertonen.

Met dit wetsvoorstel willen wij geen uitdrukking geven aan nationalistisch denken of nationalistische voorrechten. Ik zou dit met name mevrouw Van Es willen voorhouden. Zij stelt ook dat de Nederlandse nationaliteit fel begeerd zou zijn. Dit blijkt in ieder geval niet uit het aantal verzoeken tot naturalisatie dat ons bereikt, zeker niet vanuit de minderheidsgroeperingen.

De gedachte aan een nationaal chauvinisme of, zoals mevrouw Brouwer het uitdrukt, het gevoel van uitverkorenheid heeft bij ons nooit veel weerklank gevonden, in onze geschiedenis niet en ook in onze samenleving niet. Daarom is die gedachte in ons wetsvoorstel ook niet terug te vinden. Zo'n benadering zou zich ook niet verdragen met de steeds sterker wordende internationale oriëntatie van de maatschappij.

De komst van mensen uit niet Europese, of althans niet westerse cultuur heeft tot gevolg dat het beeld van een Nederlandse samenleving met een homogene culturele achtergrond geen realiteit meer is. Dit beeld zou trouwens ook al niet voor het verleden hebben gegolden. Ook het effect van de in ontwikkeling zijnde Europese integratie doet hier zijn

invloed gelden. De strikt juridische betekenis van het Nederlandschap zal door dergelijke veranderingen in de samenleving eerder verminderen dan vermeerderen.

De tendens is dan ook, dat de uitoefening van bepaalde rechten in mindere mate afhankelijk zal worden van het bezit van het Nederlandschap. Toch zal het Nederlandschap naar mijn mening zijn betekenis behouden als uitdrukking van een blijven behoren tot onze samenleving.

De heer Leerling – wegens ziekte kan hij vanavond hier niet zijn – heeft in dit verband nog twee vragen gesteld. Hij heeft gevraagd, hoe de overheid gestalte kan geven aan het collectieve belang, dat het Nederlandse karakter van de samenleving behouden blijft. In het verlengde daarvan heeft hij gevraagd, hoe wij verweer kunnen voeren tegen ongewenste vermenging van culturen. Hij ziet dat in een door hem gesignaleerd perspectief, namelijk dat het christelijk geloof wordt uitgehold en in toeneemende mate wordt bestreden.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij):
Mijnheer de Voorzitter!

De staatssecretaris zei zojuist, dat het Nederlandschap steeds minder verbonden zal worden aan bepaalde rechten. Kan zij voorbeelden geven van rechten die naar haar idee nu nog aan het Nederlandschap toevallen, maar die binnen afzienbare tijd daar los van staan?

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Ik verzoek de heer Janmaat eerst naar het vervolg van mijn betoog te luisteren. In de loop van mijn verhaal kom ik er namelijk op terug.

Op de vragen van de heer Leerling antwoord ik, dat het Nederlandse volk in het verleden een volk was dat in overgrote mate het christendom was toegedaan. Het is een ieder duidelijk, dat de laatste tientallen jaren binnen deze samenleving – ik zie hierbij dus af van de komst van de mensen uit andere culturen – een voortschrijdende ontkerstening is opgetreden. Ik denk dat het niet op de weg van de overheid ligt om dit proces te beïnvloeden, zo zij dat al zou kunnen. Dat zou trouwens ook in strijd zijn met de grondwettelijk gewaarborgde vrijheid van godsdienst en levensovertuiging van een ieder, Nederlander of vreemdeling.

Ter afsluiting van dit onderdeel van mijn betoog, kom ik tot een antwoord op de uiteenzettingen van de heer Janmaat. Hij wijst het wetsvoorstel af. Naar zijn oordeel zou het breken met de tradities van de Nederlandse Staat doen blijken van gebrek aan respect

voor de Nederlandse bevolking, en verdoezelen dat de Nederlandse regering met de gevolgen van de binnenkomst van grote aantallen vreemdelingen in de jaren zeventig uit een andere cultuur geen raad weet.

Deze voorstelling van zaken is onjuist. De diverse aanleidingen om met een nieuwe wet op het Nederlandschap te komen, staan uitvoerig in de stukken. Zojuist heb ik ze nog even genoemd. Al die aanleidingen liggen in de tijd van voor de periode waarin het vraagstuk van de etnische minderheden actueel werd.

Op de relatie tussen dit wetsvoorstel en het minderhedenbeleid kom ik straks nog terug.

Het is ook onjuist, zoals de heer Janmaat stelt, dat deze wet ten opzichte van de etnische minderheden conflicten zou oproepen. Naar mijn oordeel is het tegendeel het geval. Wanneer de tot de minderheden behorende mensen, die naar de maatstaven van het wetsvoorstel ingeburgerd zijn en hier ook zullen blijven, het Nederlandschap zou worden onthouden, dan zou juist dat een bron van conflicten worden. Feitelijk onjuist is de suggestie dat door de verwerving van het Nederlandschap in het algemeen toegang zal worden verkregen tot onze sociale voorzieningen en dat men die toegang als vreemdeling niet zou hebben. Ook anderen hebben daarop gewezen. Ik moet zeggen dat dit een mythe is die ook in de 'witte' stukken al vele malen is gesignaleerd.

Ik wil de heer Janmaat in dit verband een goede raad geven. Hij zou het rapport van het wetenschappelijk onderzoeks- en documentatiecentrum van het ministerie van Justitie eens zeer goed moeten nalezen. Dat rapport is getiteld 'Minderheid, minder recht?'. Ik verwijs dan in het bijzonder naar de pagina's 406 tot 411. Daaruit blijkt dan dat voor de aanspraak op de voorzieningen, waarop de heer Janmaat zo vaak doelt, zeer overwegend de woonplaats en niet de nationaliteit van de betrokkene een rol speelt.

Ik heb al gesteld dat het onze taak is bij dit wetsvoorstel op een evenwichtige wijze uitdrukking te geven aan de verbondenheid. Dat betekent naar mijn gevoel dat voor de bepaling en de betekenis van het Nederlandschap de verschillende wijzen van verkrijging die in het wetsvoorstel zijn opgenomen bij zo'n beschouwing moeten worden betrokken. Het wetsvoorstel kent een drietal grondslagen voor de Nederlandse nationali-

Korte-van Hemel

teit. Deze zijn ook uitvoerig bij de UCV's aan de orde geweest.

Ik noem ze de drie pijlers waarop het Nederlandschap rust ingevolge deze wet. Dat zijn achtereenvolgens de afstamming, dus de geboorte uit een Nederlandse vader of moeder, – de toevoeging 'of moeder' houdt de grote winst van dit wetsvoorstel in – de geboorte op Nederlands grondgebied en de inburgering in de Nederlandse samenleving. Straks kom ik nog terug op de wettelijke uitwerking en de verschillende vormen van nationaliteitsverrijking op die verschillende grondslagen.

In dit geval gaat het erom dat naar mijn opvatting elk van de drie grondslagen een Nederlandschap draagt dat juist een uitdrukking geeft aan de reële band met Nederland, al zal de intensiteit daarvan niet in alle gevallen gelijk zijn. Immers, bij de afstamming van Nederlandse ouders, ook wanneer de geboorte in den vreemde plaatsvindt, is er een verbondenheid met Nederland. Mijns inziens zal die verbondenheid weinig bestrijding ondervinden. Immers, ook de afstamming neemt deel aan de Nederlandse traditie en cultuur. Er dient rekening mee te worden gehouden dat de daaruit ontstane band verloren kan gaan. Ook dit aspect is in dit wetsvoorstel opgenomen.

Met betrekking tot het criterium van de geboorte op het grondgebied, de tweede pijler, is meer behoedzaamheid geboden. Bij de toegenomen mobiliteit van de mensheid is het *jus soli*-beginsel niet langer vanzelfsprekend. In het wetsvoorstel zijn dan ook additionele eisen gesteld aan de verkrijging van het Nederlandschap op deze grondslag.

De derde pijler betreft de inburgering. Dat door inburgering een reële band met Nederland ontstaat spreekt vanzelf. Over de inhoud van de inburgeringseis is het laatste woord echter nog niet gesproken, ook niet vanavond.

Er is voorts gediscussieerd over de vraag of naturalisatie een recht, dan wel een gunst is, met andere woorden: of aan de inburgering al dan niet een recht op de nationaliteit kan worden ontleend. Naar mijn mening – dit heb ik ook in de stukken gesteld – levert inburgering inderdaad in beginsel een aanspraak op het Nederlandschap op. Uit nationaliteitsrechtelijk oogpunt zie ik in dit opzicht geen principieel verschil met de afstamming uit Nederlandse ouders of de geboorte op Nederlands grondgebied.

Ik meen wel dat voor inburgering vereist is, dat degene die naturalisatie wenst een bewuste keuze heeft gedaan voor een blijvende deelname aan de Nederlandse samenleving en dat hij daartoe ook in staat is. Bij het laatste gaat het erom dat hij in onze maatschappij redelijk kan functioneren. Dat houdt meer in dan een zekere vaardigheid in het deelnemen aan het dagelijks leven. Het betekent, denk ik, ook deelhebben aan onze open maatschappij, een maatschappij die altijd al bestond en die nu wat meer dan vroeger bestaat uit burgers met wederzijds aanvaarde en gerespecteerde verschillen, in uiteenlopende gradaties, in hun culturele achtergrond.

Ter verduidelijking van het begrip 'inburgering' – verschillende sprekers hebben mij ernaar gevraagd – kan het voorts nuttig zijn te zeggen wat daar in verband met het nationaliteitsrecht niet onder moet worden verstaan. Naar mijn mening is voor nationaliteitsverrijking in het algemeen en naturalisatie in het bijzonder niet vereist een identificatie met het Nederlandse volk en zijn geschiedenis. De onmiddellijke aanleiding om het Nederlandschap te verwerven hoeft naar mijn oordeel zelfs in het geheel niet ideëel bepaald te zijn, als de eerder genoemde vereisten van inburgering maar vervuld zijn. Zo kunnen materiële belangen zeer wel aan een naturalisatieverzoek ten grondslag liggen. Ik zelf vind het ook legitiem dat als motivering wordt aangevoerd de wens om een bepaalde functie te aanvaarden of over een Nederlands paspoort te beschikken.

Ik vind het voor nationaliteitsverrijking ook niet vereist dat iemand die van elders komt zijn eigen cultuur loslaat of zich niet meer in bijzondere mate betrokken voelt bij het wel en wee van zijn land van oorsprong. Ik vind voorts ook, dat niet mag worden verlangd dat iemand die Nederlander wil worden zich als mens in positieve zin van zijn medemensen onderscheidt, hoe men dit ook zou willen beoordelen.

Ik zou nu graag enkele gedachten naar voren brengen over de verhouding tussen het toekennen van het Nederlandschap en het minderhedenbeleid. Verschillende sprekers hebben het voor ons liggende wetsontwerp juist vanuit het oogpunt van minderhedenbeleid in beschouwing genomen. Ik noem in dit verband de bijdragen van mevrouw Haas, de heer Lankhorst, mevrouw Brouwer en mevrouw Van Es. Voor zover de gemaakte opmerkingen bepaalde

onderdelen van het wetsontwerp betreffen kom ik er dadelijk nog even op terug.

Ik denk bij voorbeeld aan de kwestie van het optierecht van kinderen van migranten en de kwestie van het behoud van de oorspronkelijke nationaliteit. In het algemeen verklaar ik ook heel nadrukkelijk dat voor mij als uitgangspunt geldt de wenselijkheid dat zoveel mogelijk permanente bewoners van Nederland de status van Nederlander hebben. De blijvende aanwezigheid van groepen vreemdelingen in een samenleving is ook voor die samenleving als geheel niet goed. Met hoeveel waarborgen hun rechtspositie als vreemdeling ook moge zijn omkleed, vreemdelingen hebben toch altijd minder rechten dan staatsburgers.

Bijgevolg zijn bepaalde mogelijkheden tot individuele en maatschappelijke ontplooiing voor hen minder toegankelijk. Zo werkt juridische ongelijkheid maatschappelijke achterstand in de hand. Dat kan op den duur tot grote onvrede in de samenleving leiden. Ik schaar mij dus ook van harte aan de zijde van hen die de toekenning van het Nederlandschap een hulpmiddel of een instrument in het minderhedenbeleid zien. Dat wil echter niet zeggen, dat in mijn opvatting dit middel een oplossing zou bieden voor alles. Het heeft ook zijn beperkingen. Ik noem er een aantal.

In de eerste plaats geldt het middel alleen maar voor de vreemdelingen onder de leden van minderheidsgroepen. De minderhedenproblematiek in haar totaliteit vraagt om andere oplossingen die zowel voor vreemdelingen als voor Nederlanders onder de minderheden gelden.

In de tweede plaats mag men ook niet uit het oog verliezen dat het gebruik van het middel, het verkrijgen van het Nederlandschap, niet alleen van de overheid afhankelijk is. De aanvaarding van het Nederlandschap door optie of naturalisatie is een vrijwillige daad van de vreemdeling, die duidelijk van hemzelf moet uitgaan.

In de derde plaats is het middel ook niet exclusief. Er zijn ook andere mogelijkheden om de rechtspositie van minderheden te versterken. Ik denk dan aan de behandeling van de minderhedennota in de Kamer en het feit dat de regering in dat opzicht een planmatige aanpak in het vooruitzicht heeft gesteld.

Het middel is ook niet specifiek. De toekenning van het Nederlandschap

Korte-van Hemel

betreft niet uitsluitend vreemdelingen die tot de minderheidsgroepen behoren. Het wetsontwerp, waarover wij thans spreken – ik heb dit ook enige malen in de UCV's gezegd – behelst een algemene regeling die de gehele bevolking van Nederland en de Nederlandse Antillen aangaat, een regeling die mede bestemd is voor de toekomst waarin de huidige problematiek betreffende de positie van migranten haar actualiteit, naar mijn mening, zal hebben verloren. In het debat mag dan ook niet uitsluitend worden gelet op de positie van die vreemdelingen die tevens tot de minderheden behoren. In sommige interventies stond die minderheden-problematiek zeer centraal.

Men kan mij nu vragen: wat is dan de waarde van het Nederlandschap als instrument in dat minderhedenbeleid? Hier stuiten wij op de vraag of de opname in de samenleving, ook wel het aarden in Nederland genoemd, gemakkelijker verloopt indien het Nederlandschap is verkregen, of juist door het vooruitzicht op het Nederlandschap wordt gestimuleerd. De meest gehoorde antwoorden gaan in de eerstgenoemde richting. Men verwacht dan dat het proces van integratie, als ik dat zo mag noemen, door het bezit van het Nederlandschap wordt bevorderd. Daarvoor worden een aantal argumenten genoemd. Sommige argumenten spreken mij zeer aan, zoals het argument, dat mevrouw Haas noemde, dat het verkrijgen van het Nederlandschap de acceptatie door de overige bevolking kan bevorderen.

Hoe het ook zij, er bestaat weinig verschil van mening over dat het groeiproces duidelijk moet zijn ingezet alvorens het Nederlandschap in beeld komt. Anderzijds is het nauwelijks bestreden dat het verlenen van het Nederlandschap niet is te beschouwen als een bekroning of een eindpunt van het integratieproces. De heer Schutte stemde in met deze door mij geponeerde stelling. De heer Leerling had een daaraan tegenovergestelde opvatting.

Naturalisatie is, naar mijn opvatting, een stap op het integratiepad, niet de eerste, maar ook niet de laatste. In die zin sprak ook mevrouw Haas. Het komt er dus op aan in wetgeving en in beleid het juiste midden te vinden.

Een andere vraag – in zekere zin de keerzijde van de medaille – betreft het behoud van de oorspronkelijke nationaliteit door migranten die, op welke wijze dan ook, het Nederlander-

schap verkrijgen. Vaak wordt gezegd dat dubbele nationaliteit passend is in de overgangsfase, waarin men in twee culturen leeft. De ambivalente culturele situatie vindt dan, als het ware, haar juridische vorm in het dubbele bezit van een nationaliteit, de bipatridie. Die bipatridie is natuurlijk allereerst afhankelijk van de wet van het land van herkomst.

Niet zeldzaam zijn immers de wetgevingen die aan vrijwillige aanvaarding van een andere nationaliteit verlies van het oorspronkelijke staatsburgerschap verbinden. Ook als wij ons beperken tot de gevallen waarin bij het verkrijgen van het Nederlandschap de oude nationaliteit niet automatisch verloren gaat, is het naar mijn mening niet vanzelfsprekend dat in een overgangsfase de dubbele nationaliteit past.

Het is in elk geval niet zo dat iemand zijn culturele identiteit, waaraan hij wil vasthouden, niet zou kunnen beleven indien hij van zijn oorspronkelijke nationaliteit heeft moeten afzien. Binnen één nationale samenleving bestaan vele cultureel te onderscheiden groepen naast elkaar of kunnen deze naast elkaar bestaan.

Mijn uit gesprekken, maar ook wel uit correspondentie verkregen indruk is dat men eerder terugschrikt voor aanvaarding van het Nederlandschap dan voor het verlies van zijn oorspronkelijke nationaliteit. Ik heb dat ook gezegd bij de behandeling van de Minderhedennota, toen de vraag aan de orde was waarom zowel in Marokkaanse als in Turkse kring zo weinig belangstelling voor het Nederlandschap blijkt te bestaan, hoewel van Marokkanen, anders dan van Turken, bij naturalisatie geen afstand van de oorspronkelijke nationaliteit wordt verlangd.

Ik heb kunnen concluderen dat er een beduchtheid bestaat dat men van het eigene vervreemd door een nieuwe nationaliteit aan te vragen, zelfs al gaat de oude niet teloor. Als die indruk van mij juist is, zal het toestaan van de dubbele nationaliteit op zich er niet toe bijdragen naturalisatie te stimuleren. Die emotionele factor kan immers niet door een wettelijke voorziening worden geneutraliseerd.

Mevrouw Wessel-Tuinstra (D'66): Ik geloof dat er sprake is van een tegenstrijdigheid in het betoeg van de staatssecretaris. Zij heeft gezegd: je kunt de culturele identiteit bewaren; je nationaliteit doet daar niet zoveel toe. De staatssecretaris spreekt echter in het laatste deel van haar betoeg

over de beduchtheid, de identiteit te verliezen door het aannemen van een andere nationaliteit.

Staatssecretaris Korte-van Hemel: Mijnheer de Voorzitter! Ik denk dat ik mevrouw Wessel niet goed duidelijk heb kunnen maken wat ik bedoel en wat de ervaring is. Je kunt je culturele identiteit beleven, ook al heb je om welke reden ook een andere nationaliteit gekregen. Verder is gebleken dat de aarzeling om een andere nationaliteit te verkrijgen veeleer zit in het aanvragen van die nationaliteit dan in het verliezen van de eigen nationaliteit. Men denkt aan het achterlaten van de eigen groep door zich op de weg te begeven van de nieuwe nationaliteit, ook al houdt men in sommige gevallen de eigen nationaliteit. Die gedachte ligt ten grondslag aan mijn opvatting ter zake.

Mijnheer de Voorzitter! Vervolgens wil ik enkele opmerkingen maken over de samenhang tussen het vreemdelingenbeleid en het naturalisatiebeleid. Hiernaar is verwezen door de geachte afgevaardigden mevrouw Haas, mevrouw Brouwer en de heren Korthals, Leerling en Lankhorst. Ik heb ook nu weer kunnen constateren, dat de Kamer in het algemeen het standpunt van de regering deelt, dat enerzijds een strikt en restrictief toelatingsbeleid moet worden gevoerd en anderzijds een ruimhartig naturalisatiebeleid. Mevrouw Haas heeft een verband gelegd tussen de twee beleidsterreinen – zij had vooral het oog op de toelating tot Nederland van huwelijks- en niet-huwelijkspartners – en de mogelijkheid voor de vreemdelingen om na drie jaar, in plaats van na vijf jaar normaal, genaturaliseerd te worden.

Bezien vanuit het toelatingsbeleid voor vreemdelingen is er naar mijn gevoelen niet altijd een directe relatie tussen verzoeken om vergunning tot verblijf, in het bijzonder verzoeken om een dergelijke vergunning wegens een huwelijk of een relatie met een Nederlander, en de mogelijkheid tot naturalisatie. Verzoeken om toelating wegens een huwelijk of een relatie met een Nederlander worden getoetst aan het ter zake geldende toelatingsbeleid. Voor toelating van huwelijkspartners enerzijds en niet-huwelijkspartners anderzijds van Nederlanders gelden in grote lijnen dezelfde voorwaarden. De belangrijkste zijn, zoals bekend, dat moet worden beschikt over voldoende huisvesting en voldoende middelen van bestaan.

Op het moment van toelating is er naar mijn opvatting geen reden om

Korte-van Hemel

voort te lopen op een mogelijk later opkomende wens tot naturalisatie. Ik denk dat er in een aantal gevallen wellicht nooit van een dergelijke wens sprake zal zijn.

Ik vind dat een verzoek om toelating van een vreemdeling op zijn eigen merites moet worden beoordeeld en dat die beoordeling dan ook niet voort dient te lopen op een mogelijke naturalisatie. Ik denk wel dat er een retrospectieve relatie is tussen het toelatingsbeleid en het naturalisatiebeleid omdat wordt vereist dat bij het verzoek om naturalisatie geen bezwaar bestaat tegen verblijf van onbepaalde duur hier te lande.

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): Het is niet zozeer de vraag of op het moment van het toelaten vooruitzicht bestaat op naturalisatie. Onder de huidige wetgeving kan bij het huwelijk meteen het Nederlanderschap ontstaan voor de buitenlandse vrouw. Aan dat huwelijk kan wat dat betreft geen beletsel in de weg worden gelegd. Als men in het buitenland trouwt is het heel simpel. Men heeft het recht, een huwelijk te sluiten. Voor een Nederlander geldt dat hij dat hier mag beleven.

Waar het dus om gaat, is dat het toelatingsbeleid niet in de weg mag staan aan het feit dat het huwelijk ook inderdaad wordt 'geconsumeerd'. Het gaat niet om het vooruitzicht op naturalisatie; wat dat betreft zijn wij het volstrekt eens over de inbouw van de periode van drie jaar om schijnhuwelijken te voorkomen. Nogmaals, het toelatingsbeleid mag geen belemmering vormen voor een huwelijk of een andere vorm van samenleving. U stelt, dat het beleid 'in grote lijnen' hetzelfde is bij huwelijk en bij andere samenlevingsvormen. Welnu, die 'grote lijnen' moeten afgelopen zijn. Dat beleid moet volkomen hetzelfde zijn. U hebt zelf bij nota van wijziging die gelijkheid in de wet ondergebracht.

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Te recht spreekt mevrouw Haas hier over een samenhang. Ik ben van oordeel dat het toelatingsbeleid in het algemeen zijn eigen criteria heeft. Ik heb ze zojuist genoemd en ik meen dat zij in het algemeen geen beletsel zullen opwerpen voor een driejarig huwelijk, waarna de mogelijkheid van het aanvragen van naturalisatie aan de orde komt.

Mijnheer de Voorzitter Tegen de heer Leerling zou ik willen zeggen – hij sprak over een specifiek geval –

dat de door hem bedoelde zinsnede in de memorie van toelichting moet worden gelezen in de context, die daar geldt. Ik doel hier op de beperking van de staatloosheid. De verdragsrechtelijke verplichting staatloosheid te voorkomen of te beperken, wordt besproken in verband met een tweetal mogelijkheden om aan die verplichting tegemoet te komen, namelijk het verkrijgen van de Nederlandse nationaliteit van rechtswege dan wel door middel van optie. Het is bekend dat in de memorie van toelichting om de daar vermelde redenen is gekozen voor de optie.

Dient nu in alle gevallen, waarin een kind de Nederlandse nationaliteit heeft verkregen – bij voorbeeld naast de genoemde mogelijkheid van het gebruik maken van het optierecht door erkenning of, zoals in het geval dat de heer Leerling op het oog had, door geboorte – een verblijfsrechtelijke consequentie op te treden voor de niet-Nederlandse moeder? Mijnheer de Voorzitter! De verkrijging van het Nederlanderschap door een kind wordt in gevallen, waarin het verblijf in Nederland van de buitenlandse moeder niet of niet meer rechtmatig is, als een element bij de beschouwingen betrokken wanneer inzake die verblijfsrechtelijke positie van die moeder een beslissing moet worden genomen. Echter, de verkrijging van het Nederlanderschap leidt op zichzelf niet tot een verblijfsaanvaarding van de moeder. Doorslaggevend dienen hier te zijn elementen als de relatie tussen de buitenlandse moeder en de Nederlandse vader, de mate van geworteldheid van de moeder en het kind in Nederland enz.

In het door de heer Leerling bedoelde geval ging het om een huwelijk tussen een Nederlandse man en een vreemdelinge, waarvoor weliswaar aan de vrouw verblijf in Nederland was toegestaan maar dat al na tien maanden door echtscheiding werd ontbonden. Kennelijk heeft de vrouw in dit geval geen gebruik gemaakt van de mogelijkheid om door optie Nederlandse te worden. In een dergelijk geval meen ik dat er redenen kunnen zijn om de toepassing van het vreemdelingenbeleid voorrang te laten hebben boven het Nederlanderschap. Ik voeg eraan toe, dat dit een voorzichtige beoordeling mijnerzijds is. Ik heb de omstandigheden, waaronder een en ander gebeurt, geschetst.

Mevrouw Haas heeft een vraag gesteld over het toelatingsbeleid ten aanzien van ex-Nederlanders. Ik zou

hierop willen antwoorden dat met de bijzondere positie van ex-Nederlanders die in Nederland zijn geboren en getogen en die de wens te kennen hebben gegeven weer naar Nederland terug te keren, in het vreemdelingenbeleid rekening wordt gehouden. Hun wordt slechts verblijf geweigerd als er sprake zou zijn van een ernstig gevaar voor de openbare orde, de openbare rust of de nationale veiligheid of indien zij verwijtbaar niet beschikken over voldoende middelen van bestaan. Ik meen, dat men hier toch kan stellen dat er sprake is van een zeer soepel toelatingsbeleid.

De heer Lankhorst en mevrouw Brouwer hebben mij gevraagd wanneer het regeringsstandpunt over het rapport van de commissie-Boertien kan worden verwacht.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb op 1 maart 1984, tijdens de UCV over de Minderhedennota, op een vraag van de heer Buikema geantwoord dat ik verwachtte, dat het standpunt van de regering nog vóór het zomerreces gegeven zou kunnen worden.

De heren Korthals en Leerling hebben de systematiek van het wetsontwerp in het algemeen 'goed' genoemd; de heer Leerling noemde die opzet zelfs 'prijzenswaardig'.

Mede in verband met de amendementen wil ik in het kort nog even de pijlers van het wetsontwerp schetsen. De eerste pijler is de afstamming, de geboorte uit een Nederlandse vader of moeder; de tweede pijler is de geboorte op Nederlands grondgebied, terwijl de derde pijler de inburgering in de Nederlandse samenleving is.

Het Nederlanderschap, dat berust op afstamming, wordt van rechtswege verkregen. Dan hoeft je alleen maar geboren te zijn uit een Nederlandse vader of moeder. Ik heb al gezegd, dat wat betreft de geboorte uit een Nederlandse moeder sprake is van een vernieuwing. Dit volgt uit de doorwerking van het beginsel van gelijkheid van sexen in het nationaliteitsrecht.

De te verwachten toename van het aantal gevallen van dubbele nationaliteit van kinderen, geboren uit het huwelijk van een Nederlandse vrouw met een buitenlandse man, is daarvan een onontkoombaar gevolg. Ik voeg hier onmiddellijk aan toe, dat ik dat op zichzelf niet toejuich. Ik meen echter dat van die consequentie geen argument mag worden gemaakt om meervoudige nationaliteit in ruimere mate te aanvaarden bij verkrijging van het Nederlanderschap op andere grondslag dan afstamming, waarbij

Korte-van Hemel

naar mijn gevoel een geheel andere afweging geldt. Artikel 5 regelt de relatie tussen adoptie en het verkrijgen van het Nederlanderschap.

De tweede pijler was de geboorte op Nederlands grondgebied. Als daarvan sprake is, wordt het Nederlanderschap niet zonder meer van rechtswege verkregen. Het gaat hier om een drietal categorieën: personen, die behoren tot de eerste generatie hier geboren vreemdelingen; personen, die behoren tot de tweede generatie en volgende generaties hier geboren vreemdelingen en de hier geboren staatlozen.

Volgens het wetsontwerp kan iedere in Nederland geboren vreemdeling het Nederlanderschap verkrijgen na het bereiken van de meerderjarigheid in de zin van het wetsontwerp, dat wil zeggen als hij 18 jaar geworden is en steeds in Nederland heeft gewoond. Bij nota van wijziging zijn al degenen die sinds hun geboorte in Nederland wonen in het wetsontwerp opgenomen. Deze verruiming komt geheel overeen met een onlangs uitgebracht advies van de Raad voor het Jeugdbeleid.

De tweede categorie, omvattende hier geboren kinderen van vreemdelingen die eveneens hier geboren zijn, komt globaal overeen met de personen, bedoeld in artikel 2.a. van de huidige wet. Deze kinderen kunnen in de door mij voorgestane systematiek het Nederlanderschap verkrijgen als zij drie jaar in Nederland hebben gewoond.

Dat geldt ook voor de staatloze kinderen die hier geboren zijn. De termijn van 3 jaar moet een redelijke zekerheid bieden dat het om kinderen gaat die in Nederland zullen blijven. Een onbeperkte toepassing van het jus soli ten opzichte van kinderen van mensen, die in Nederland op doortocht zijn, acht ik niet gewenst.

De heer **Van den Toorn** (CDA): Artikel 2.a. van de huidige wet geeft het Nederlanderschap wel van rechtswege. Waarom vindt u dat het nu een optie-recht moet worden?

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Omdat het Nederlanderschap niet moet worden opgedrongen aan mensen die daar niet om vragen. Het gaat hierbij onder anderen om mensen die tot de Molukse gemeenschap behoren, maar ik kom daar nog op terug. Men kan van het verkrijgen van het Nederlanderschap afzien, als maar geen staatloosheid intreedt.

De derde pijler is naturalisatie op basis van inburgering in de samenleving. Hierbij is sprake van een groeiproces waarbij de verwerving niet het sluitstuk vormt maar waarbij een duidelijke keuze moet worden gemaakt.

Artikel 8 van de huidige wet verschaft de buitenlandse vrouw, die met een Nederlander huwt, de mogelijkheid om door het afleggen van een verklaring terstond het Nederlanderschap te verkrijgen.

Dat is in de afgelopen jaren omstreeks 5000 keer per jaar gebeurd. Het spreekt vanzelf dat deze bepaling, gezien uit het beginsel van de gelijkheid van man en vrouw, de toets der kritiek niet (meer) kan doorstaan. Nu kan men natuurlijk zeggen dat wij het hadden kunnen uitbreiden tot buitenlandse mannen die met een Nederlandse vrouw in het huwelijk treden. Daarvoor heb ik niet gekozen, alleen al vanwege de daaraan verbonden consequenties voor het toelatingsbeleid. Ook zou met die bepaling datgene wat wij nu willen voorkomen, de daarmee samenhangende problematiek van de schijnhuwelijken, alleen maar worden verhevigd.

Afgezien hiervan kan men de vraag stellen of het in het licht van de tegenwoordige opvattingen omtrent het huwelijk eigenlijk wel zo vanzelfsprekend is dat aan het huwelijk gevolgen voor de nationaliteit worden verbonden en of er moet worden gestreefd naar eenheid van nationaliteit binnen het huwelijk. Bij de voorbereiding van dit wetsvoorstel is die vraag ontkennend beantwoord. Ik heb gezien dat dit ook van de zijde van de Kamer bevestigd is. De belangrijkste overweging toch is dat geleidelijk aan over de onderlinge afhankelijkheid in de rechtspositie van echtgenoten een andere opvatting is ontstaan. Voor een tegengestelde beweging op dit terrein is dan ook geen aanleiding.

De keerzijde van de verkrijging van het Nederlanderschap is het verlies ervan. Daarover handelt hoofdstuk 5. In de behandeling van het wetsvoorstel zijn de verschillende verliesartikelen limitatief omschreven. Ik denk niet dat het goed is op dit moment op al die zaken in te gaan. Ik wil nog één zaak noemen. Als belangrijk onderdeel bevat het wetsvoorstel een regeling betreffende de vaststelling van het Nederlanderschap in gevallen waaromtrent daarover twijfel bestaat. Een desbetreffende uniforme regeling ontbreekt op het ogenblik in de bestaande wetgeving. Daarover is ook

gesproken tijdens de UCV; ik meen hierop thans niet verder te behoeven ingaan.

Wat zijn nu de verschillende onderwerpen, clusters zou ik kunnen zeggen, waarop amendementen zijn ingediend en waarover ik graag mijn oordeel zou willen geven? Dit zijn er vier: de toekenning van het Nederlanderschap van rechtswege of door optie, de inburgeringseis, de dubbele nationaliteit en de procedure.

Ik heb in dit wetsvoorstel de wijze van verkrijging van het Nederlanderschap verdedigd via de afstamming, de geboorte uit een Nederlandse vader of moeder of via de geboorte op Nederlands grondgebied. Wie van een Nederlander afstamt, is van rechtswege Nederlander. Wie in het koninkrijk wordt geboren, kan na verloop van kortere of langere tijd voor het Nederlanderschap opteren. Vervolgens is er de mogelijkheid van naturalisatie.

Mevrouw Haas heeft een ander schema opgesteld, waaraan zij de voorkeur geeft en dat heeft zij, evenals trouwens mevrouw Van Es, mevrouw Brouwer en de heer Lankhorst, in een aantal amendementen uitgewerkt. Dit schema verschilt radicaal van het in het ontwerp voorgestelde. Mevrouw Haas gaat uit van drie generaties achtereen in Nederland aanwezige vreemdelingen. Ik zou korthedshalve mijn 'pijler-redenering' willen aanduiden als een horizontale benadering; de 'drie-generaties-redenering' zou ik veeleer als een verticale benadering willen zien.

Mevrouw Haas heeft gezegd: 'Wij staan voor de eerste generatie – de mensen die hier zelf komen – verkrijging van het Nederlanderschap op eigen verzoek voor. De tweede generatie zou het Nederlanderschap via optie moeten verkrijgen en de derde generatie van rechtswege'. Dus heel duidelijk drie generaties achter elkaar. Onder de tweede generatie moeten dan in haar visie niet alleen vallen de kinderen die hier geboren worden, maar ook de kinderen die als gezinslid Nederland zijn binnengekomen.

Ik ben van mening dat wat mevrouw Haas voorstaat – en anderen hebben haar daarin gesteund – verdedigbaar is als men uitsluitend het oog heeft op migranten. Zij heeft daarover in haar rede ook vaak gesproken; dit probleem overheerste haar optiek. Ik citeer nogmaals: 'In verband met het verkrijgen van het Nederlanderschap praten wij niet over mensen die hier kortere of langere tijd werken en die

Korte-van Hemel

altijd van plan zijn geweest, weer naar hun eigen land terug te gaan. Het gaat hier om een grote groep mensen, die hier al lang verblijven, die hier willen blijven wonen en die nooit meer teruggaan naar hun land, en dat ook niet willen.'.

Mijnheer de Voorzitter! Ik vind deze visie toch te beperkt. Het daarop gebouwde schema voor nationaliteitsverwerving leidt, naar mijn gevoel, dan ook tot ongewenste consequenties. In het amendement van mevrouw Haas (stuk nr. 40, II) krijgt het kind dat bij het bereiken van de 18-jarige leeftijd drie jaar in Nederland woont, een optierecht. Ik wil graag aan de hand van een concreet voorbeeld toelichten wat dit betekent.

Overeenkomstig dit amendement zou de zoon of de dochter van een Brit of een Duitser die in dienst van een bedrijf of bij voorbeeld een internationale instelling tijdelijk in Nederland te werk is gesteld, op zijn of haar achttiende verjaardag naar het gemeentehuis kunnen stappen en dan voor het Nederlanderschap kunnen opteren, mits dat kind reeds op veertienjarige leeftijd in Nederland woonde.

Ik kan mij zeer wel voorstellen dat zo'n jongen of meisje drie of vier jaar hier heeft gewoond, zelfs zonder een Nederlandse school van binnen te hebben gezien, doordat hij of zij een internationale school heeft bezocht: zo'n jongen of meisje zal dan nauwelijks in de Nederlandse samenleving zijn geïntegreerd. Ik vraag me dan ook af, of het inderdaad de bedoeling is van mevrouw Haas dat zo iemand kan opteren voor het Nederlanderschap. Dit vloeit echter wel uit haar schema voort.

Voor mij toont dit voorbeeld toch aan dat het op generaties gebouwde schema, waarbij het dan voor de tweede generatie onverschillig is of men al of niet in Nederland is geboren, niet past in een nationaliteitswet met algemene strekking, zoals wij die tot stand beogen te brengen.

Ook de benadering ten aanzien van de derde generatie, te weten toekenning van het Nederlanderschap van rechtswege aan hier geboren kinderen van eveneens hier geboren ouders, past niet in het door mij voorgestane stelsel van het wetsontwerp; de heer Van den Toorn ging er zojuist even op in. Met de voorstellen om het toch te doen, heb ik geen grote moeite. Afgezien van het wetsystematische bezwaar, legt voor mij het meeste gewicht in de schaal de overweging

dat daardoor het Nederlanderschap wordt opgedrongen aan kinderen behorende tot de minderheidsgroep die, althans ten dele, de Nederlandse nationaliteit afwijst.

Mevrouw Haas en ook mevrouw Van Es hebben gevraagd, of het dan niet mogelijk is om Molukkers die, anders dan door afstamming, buiten hun wil het Nederlanderschap hebben verkregen, toe te staan om het Nederlanderschap te verwerpen (artikel 15, onder b) en hun dan, onmiddellijk na dat verlies van het Nederlanderschap, de behandeling als Nederlander te hergeven op basis van de Faciliteitenwet. Dit kan natuurlijk; je zou dan eerst artikel 14, lid 2, moeten wijzigen en vervolgens zou je ook de genoemde wet van 9 september 1976 moeten wijzigen.

Je kunt het derhalve doen, maar er zijn ingewikkelde wetswijzigingen nodig. Zulk een regeling zou evenwel in strijd zijn met het Verdrag van New York tot bepaling van staatloosheid. Het zou erop neerkomen, dat wij de bepaling van het New Yorkse verdrag ontduiken door aan het begrip 'staatloosheid' een engere betekenis te geven dan internationaal gebruikelijk is.

Een 'behandelings-Nederlander' – dat is de situatie die zou ontstaan – is geen Nederlander in de zin van de Wet op het Nederlanderschap en is dus, tenzij hij of zij de Indonesische nationaliteit bezit, zonder nationaliteit. Ik laat evenwel het oordeel over de ingediende amendementen die tot strekking hebben om de derde generatie het Nederlanderschap van rechtswege toe te kennen, aan de Kamer over, mits het duidelijk is dat het hierbij alleen gaat over in het Koninkrijk geboren kinderen van eveneens in het Koninkrijk geboren ouders.

Dit is wat ik van de Kamer vraag; ik denk dat dit een goede oplossing is. De tekst van het amendement zou dan ook beter kunnen luiden: 'Nederlander is het in Nederland, onderscheidenlijk in de Nederlandse Antillen, geboren kind, waarvan de vader of moeder eveneens aldaar is geboren'.

De heer **Van den Toorn** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Het is het huidige systeem – de staatssecretaris gaat daar steeds niet op in – dat de derde generatie van rechtswege Nederlander is. Zij zegt dan dat er misschien problemen zijn met de Molukkers. Dit is het enige voorbeeld dat zij geeft. Overigens zijn deze problemen kennelijk langs technisch-juridische weg te omzeilen.

Ik wil de staatssecretaris vragen of nu in de praktijk zulke grote problemen zijn gerezen met iets wat kennelijk technisch omzeild kan worden. Zij geeft nog steeds geen antwoord op het punt dat wij in de uitgebreide commissievergadering en in de plenaire behandeling naar voren hebben gebracht, namelijk dat getracht moet worden om in de wet de generale lijn zo zuiver mogelijk te houden. Ik denk, eerlijk gezegd, dat met het voorstel van de staatssecretaris de uitzondering tot regel wordt verheven.

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb het uitgangspunt verdedigd, dat niet de nationaliteit moet worden opgedrongen maar dat wel een stevig optierecht daartegenover moet worden gesteld, zoals ook in het ontwerp gebeurt. Ik heb de reden daarvan ook aangegeven maar gezegd, het oordeel over de amendementen aan de Kamer over te laten.

De heer **Van den Toorn** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Kent de staatssecretaris behalve de Molukkers nog andere voorbeelden waarbij dit probleem speelt?

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Mijnheer de Voorzitter! Het komt een enkele keer voor, maar dat geldt voornamelijk voor mensen die al een eigen nationaliteit hebben – bipatrieden – en die naderhand te kennen geven geen behoefte eraan te hebben en op achttienjarige leeftijd of later daarvan afstand doen.

De heer **Van den Toorn** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Het gaat dus kennelijk om een zeer beperkt aantal gevallen.

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Zeker!

De heer **Van den Toorn** (CDA): Dan blijft mijn stelling overeind, dat een generale wet de voorkeur verdient boven een wet die tegemoet komt aan een zeer beperkt aantal uitzonderingen.

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Mijnheer de Voorzitter! Juist ter wille van een kleine groep uitzonderingen heb ik gemeend te moeten vasthouden aan de mogelijkheid van het optierecht. Anderzijds zal ik geen bezwaar maken tegen de amendementen. Ik laat het oordeel daarover gaarne aan de Kamer over.

Mevrouw **Van Es** (PSP): Als er nu een andere mogelijkheid is om voor deze groep die uitzondering te maken, geef

Korte-van Hemel

ik toch grote voorkeur voor de lijn van de heer Van den Toorn.

Staatssecretaris Korte-van Hemel: Mijnheer de Voorzitter! Als de amendementen van de heer Van den Toorn een kamermeerderheid krijgen, zal ik mij daartegen niet verzetten. Ik heb echter gemeend, dat ik het Nederlandschap de desbetreffende groep – ook al is het maar een kleine groep – niet van rechtswege mag opdringen als men dat niet wil. De mogelijkheid is er om dit met zeer ingewikkelde wetswijzigingen te vermijden, maar daarmee geven wij aan het begrip staatsloosheid van het Verdrag van New York een beperktere uitleg dan het verdrag toelaat.

De heer Van den Toorn (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben dat altijd gedaan. De staatssecretaris moet dus sterke argumenten hebben om deze lijn te wijzigen. Het gaat om een beperkt aantal uitzonderingen, waarvoor de staatssecretaris door de knieën gaat.

Staatssecretaris Korte-van Hemel: Neen, mijnheer de Voorzitter! In 1953 is dit element vrij plotseling in de wet ingebracht. Er bleken echter bezwaren tegen te bestaan en ik vond dit een goede gelegenheid om het element er nu weer uit te verwijderen.

Mevrouw Haas-Berger (PvdA): 31 jaar later!

Staatssecretaris Korte-van Hemel: Het is een wet van 1892!

Mijnheer de Voorzitter! Wat betreft artikel 6, eerste lid moet in aanhef en onder b een wijziging worden aangebracht als het amendement van mevrouw Haas-Berger wordt aangenomen en wel in die zin, dat in plaats van 'degene' wordt gelezen 'de vreemdeling'. Over deze technische zaak kunnen wij wellicht contact hebben.

Mijnheer de Voorzitter! Mevrouw Haas heeft nog een ander voorstel gedaan. Dat strekt ertoe om het Nederlandschap ook toe te kennen aan iemand die hier zelf wel is geboren maar wiens vader en moeder hier niet zijn geboren doch hier wel geruime tijd hebben gewoond. Dit amendement gaat mij te ver. In de UCV heb ik al duidelijk laten blijken ernstige bezwaren te hebben tegen voorstellen...

Mevrouw Haas-Berger (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De voorstelling van zaken is niet helemaal correct. Het gaat hier dan wel om de derde

generatie die hier woont. De staatssecretaris suggereert alsof de ouders hier niet zijn geboren en het kind wel, maar wat betreft de woonplaats is het de derde generatie. De ouders van de kinderen zijn hier op jonge leeftijd in het kader van gezinshereniging gekomen.

Staatssecretaris Korte-van Hemel: Exact! Die ouders zijn hier gekomen en zijn hier getogen. Het gaat dus niet om: de eerste generatie gekomen, de tweede generatie hier geboren en de derde generatie hier geboren. Dat is namelijk in mijn optiek de 'juiste' derde generatie. Het amendement van mevrouw Haas gaat in op de tussenliggende generatie, die zelf in het kader van gezinshereniging naar Nederland is gekomen. Over die groep spreken wij nu.

Ik heb al gezegd dat ik er ernstige bezwaren tegen heb om het begrip 'getogen zijn' van vreemdelingen in de wet op te nemen en om aan het getogen zijn in deze optiek een juridisch effect te verbinden. Ik geef mevrouw Haas toe dat die situaties soms weinig verschillen. Ik voel mij echter thuis bij het advies van de Raad voor het Jeugdbeleid. De raad zegt dat de keuze voor de generatie die hier geboren is en de volgende generatie die hier geboren is, juridische helderheid verschaft en dat daardoor de kans op rechtsongelijkheid tussen verschillende groeperingen wegvalt.

Mevrouw Van Es (PSP): De staatssecretaris heeft gezegd dat aan het jus soli niet meer een absolute betekenis gehecht moet worden, net zomin als aan andere criteria, zoals het hier een aantal jaren verblijven. Nu zegt zij eigenlijk het omgekeerde. Ik begrijp dit echt niet. Ik vind dit tegenstrijdig. Hoe kan nu in het ene geval, als men hier geboren is, toch nog een extra criterium als het hier een aantal jaren verblijven, gelden – de staatssecretaris heeft toch gezegd dat het duidelijk moet zijn dat kinderen hier wonen en blijven wonen, met andere woorden het getogen zijn – terwijl de staatssecretaris, als door middel van een wijzigingsvoorstel getracht wordt dit in het wetsvoorstel te brengen, opeens wel vasthoudt aan het hier geboren zijn als criterium?

Staatssecretaris Korte-van Hemel: Het amendement van mevrouw Haas beoogt het van rechtswege verkrijgen van het Nederlandschap. Zij beoogt geen optierecht voor de kinderen. Zij wil ook proberen, de kinderen die hier geboren zijn en waarvan de ouders

hier in het kader van de gezinshereniging gekomen zijn, bij hun geboorte van rechtswege het Nederlandschap telaten verkrijgen. Ik denk dat het onjuist is om in een wet die vele jaren mee moet gaan, een juridisch begrip in te voeren als 'getogen zijn'. 'Getogen zijn' is in mijn optiek een begrip dat een 'mer à boire' van mogelijkheden in zich draagt. Er zijn problemen met de woonplaats, ook als de ouders hier als minderjarige kinderen gekomen zijn. Betekent 'wonen' dan de verblijfplaats van de ouders? Ik hecht eraan om niet in de wet de mogelijkheid op te nemen dat aan het getogen zijn op enigerlei wijze rechtsgevolgen kunnen worden verbonden.

Mevrouw Haas-Berger (PvdA): Ik heb in het amendement uiteraard niet het criterium 'getogen zijn' gehanteerd. Daarin is gewoon met de tijden dat men hier gewoond heeft, gewerkt. De staatssecretaris doet dit net zo goed in haar wetsvoorstel in artikel 6. Ik wil zo'n onduidelijk criterium niet graag in de wet opnemen. Ik heb dit ook niet gedaan. Ik heb alleen maar uitgedrukt wat daarmee bedoeld wordt, gezien het feit dat het begrip 'geboren en getogen' in Nederland bekend is. Met één gedeelte kun je best aanduiden wat daar exact de bedoeling van is. Dit moet echter niet in de wet gebeuren.

Staatssecretaris Korte-van Hemel: Mijnheer de Voorzitter! Het begrip 'geboren en getogen' komt in ons spraakgebruik voor. Nergens in de Nederlandse wet kennen wij dit begrip echter.

Mevrouw Van Es (PSP): Dat bedoelt mevrouw Haas ook niet.

Mevrouw Haas-Berger (PvdA): In mijn voorstel staan duidelijke termijnen. Deze vormen een vrij exact criterium. De staatssecretaris werkt namelijk ook met termijnen van drie jaar en langer.

Staatssecretaris Korte-van Hemel: Die termijnen van drie jaar zijn echter steeds gebonden aan een rechtsfeit van geboorte. Drie jaar na geboorte komt er een optie. Tussen de 18 en 25 jaar is er de mogelijkheid tot optierecht. Het rechtsfeit van het hier geboren zijn is de basis van waaruit de termijn van drie jaar gaat gelden.

Mevrouw Haas-Berger (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik waag nog één poging. Ik ben het eens met het feit van het geboren zijn. In het wetsvoorstel van de staatssecretaris staat eerst 'geboren' en vervolgens 'drie jaar een woonplaats in Nederland'.

Korte-van Hemel

Het criterium van drie jaar hier gewoond hebben is in de ogen van de staatssecretaris kennelijk goed te gebruiken.

In mijn amendement spreek ik over het drie jaar hier onafgebroken gewoond hebben vanaf het achttiende jaar. Waarom is het criterium van de staatssecretaris in het wetsvoorstel dat men hier drie jaar gewoond moet hebben, helderder en beter te hanteren dan het criterium in mijn amendement van het drie jaar hier gewoond hebben?

Staatssecretaris Korte-van Hemel: Mijnheer de Voorzitter!

Daaraan ligt ten grondslag het rechtsfeit van het hier geboren zijn. Het gaat om de geboorte in Nederland en de in Nederland op te maken akte. Dat betreft het nadrukkelijk feit van de drie jaar. Bovendien heb ik het punt van de willekeurige verkrijging van drie jaar zoëven al weerlegd.

Volgens het regeringsvoorstel krijgen de hier geboren kinderen een optierecht. De hier geboren staan in het algemeen verder af van het land van herkomst. Als men dichter bij de oorspronkelijke nationaliteit staat, bestaat er meer aanleiding voor de afstandseis. Geem enkel Europees land kent van rechtswege de nationaliteit toe aan iemand die daar niet is geboren maar er wel een zekere tijd heeft gewoond. Een optierecht kennen alleen België, de Scandinavische landen en Frankrijk. Voor de getogenen moet het verkrijgen van het Nederlanderschap op termijn door middel van naturalisatie voldoende zijn.

Mevrouw Van Es en anderen hebben voorgesteld, de hier geboren en getogen zijnde mensen het Nederlanderschap van rechtswege toe te kennen bij het bereiken van de meerderjarigheid. Ik zie liever geen toekenning van het Nederlanderschap aan personen die daarom niet hebben gevraagd.

Mevrouw Wessel stelde voor, minderjarigen die de leeftijd van zestien jaar hebben bereikt, zelfstandig te laten opteren. Ik heb daar bedenkingen tegen. De grens is nu gesteld op achttien jaar, terwijl het veranderen van nationaliteit geen sinecure is. Het gaat hier om zelfstandige nationaliteitskeuzes.

Mevrouw Van Es heeft nog verwezen naar hetgeen door het NCB naar voren is gebracht. Deze gegevens, die onder andere in de NRC zijn gepubliceerd, bevatten enige fouten. Gesteld wordt dat jaarlijks niet meer dan 2000

à 3000 verzoeken om naturalisatie worden ingediend. Er worden echter veel meer verzoeken ontvangen, waarvan ik enkele cijfers geef. In 1979 waren er 9600 verzoeken, in 1980 16.000 – dit werd vooral veroorzaakt door de toevloed van Surinamers – en in 1981 en 1982 respectievelijk 9000 en 7500. 8000 lijkt mij dus een normaal getal.

Mevrouw **Van Es** (PSP): U gaf al aan dat in 1980 sprake was van een grote groep Surinamers. De door hen ingediende verzoeken zijn echter niet te vergelijken met de gewone naturalisatieverzoeken, omdat het hierbij ging om mensen die vroeger Nederlander zijn geweest. Ik heb gesproken over gewone naturalisatieverzoeken die moeten worden vergeleken met naturalisatieverzoeken in de toekomst, waarbij de mensen die ooit het Nederlanderschap hebben bezeten buiten beschouwing worden gelaten. De grote groep mensen die vroeger de Nederlandse nationaliteit had zorgt niet voor de administratieve rompslomp.

Staatssecretaris Korte-Van Hemel: Ik zal nog aangeven welke oplossingen ik heb gevonden voor het wegwerken van het grote aantal procedures. Ik heb getracht, voor de toekomst mogelijkheden te creëren om de naturalisaties minder lang te laten duren.

Mevrouw **Van Es** (PSP): Ik wil wel vaststellen dat de door het NCB verstrekte cijfers juist zijn, in die zin dat er wordt gesproken over naturalisatieverzoeken.

Staatssecretaris Korte-Van Hemel: Ik wil er geen misverstand over laten bestaan dat ook oud-Nederlanders om naturalisatie moeten verzoeken. De door mij genoemde cijfers over naturalisatie omvatten dus ook de verzoeken van oud-Nederlanders en vele anderen. Het overgrote deel van de verzoeken is afkomstig van mensen uit West-Europa, de Verenigde Staten enzovoorts. Ik houd vast aan de door mij gegeven cijfers.

Het NCB stelt dat, als de optiemogelijkheid beperkt blijft tot de hier geboren kinderen van migranten, zij pas over vijftien jaar zoden aan de dijk zal zetten. Het overgrote deel van de migrantenkinderen is hier niet geboren, maar is op jonge leeftijd naar Nederland gekomen. Die stelling is in zoverre onjuist dat de indruk wordt gewekt dat de hier niet geboren maar wel getogen kinderen eerst veel later Nederlander zouden kunnen worden.

De hier geboren kinderen kunnen, zodra zij 18 jaar zijn geworden en hier altijd hebben gewoond, voor het Nederlanderschap opteren. De niet hier geboren kinderen, die hier wel een aantal jaren gewoond hebben, kunnen naturalisatie aanvragen zodra zij 18 jaar zijn. Het tijdsverschil zal niet zo groot behoeven te zijn. Ik ben van plan om zonder bezwaren een verzoek tot naturalisatie in behandeling te nemen wanneer iemand 17 jaar en een aantal maanden oud is. Ik denk dat deze naturalisatie dan kort na het bereiken van de achttienjarige leeftijd verwezenlijkt kan zijn.

Ik kom nog even terug op de optiemogelijkheden van andere landen. Frankrijk heeft deze mogelijkheid inderdaad, maar de betrokkene moet minstens vijf jaar een Franse opvoeding hebben gehad. De Bondsrepubliek Duitsland heeft enige tijd geleden overwogen om voor de tweede generatie migranten een bevoorrechte naturalisatie in het leven te roepen. Dat is niet doorgegaan. Men is daarmee ook niet verder gegaan.

Door verschillende sprekers is uitvoerig ingegaan op het probleem van de dubbele nationaliteit en van de inburgering. Er zijn drie clusters van vragen aan de orde gesteld, namelijk of de inburgering wel als eis moet worden gesteld; wat inburgering eigenlijk is; of inzake de inburgering de bewijslast niet beter omgedraaid kan worden en of het niet beter is om de criteria voor inburgering in de wet op te nemen.

Mevrouw Van Es heeft voorgesteld de eis inzake inburgering helemaal te laten vervallen of beter gezegd, de eis niet afzonderlijk te vermelden, zoals nu wel globaal is geformuleerd. Zij is van oordeel dat een verblijf van vijf jaar in Nederland al voldoende waarborgen biedt voor de inburgering. Ik ben daarop in de stukken uitvoerig ingegaan. Er zijn ook ontzettend veel vreemdelingen die in het bezit zijn van een vergunning tot vestiging, maar op geen enkele wijze blijfven zich blijvend met Nederland of de Nederlandse Antillen te willen verbinden. Dat is hun goed recht.

Van iemand die zich wel met een van de landen van ons Koninkrijk wil verbinden, mag naar mijn mening worden verlangd dat duidelijk blijkt dat hij dat wil. Deze opmerking is ook aan mevrouw Brouwer gericht, die zich afvroeg waarom eigenlijk kennis van de Nederlandse taal en sociale contacten pas een rol gaan spelen op het moment dat men om naturalisatie

Korte-van Hemel

verzoekt. Zij vroeg zich ook af of men deze eis niet beter kan stellen op het moment dat men als vreemdeling binnenkomt. Ik geloof dat dit buiten het bestek van dit wetsontwerp valt. Ik zou niet graag aan iedere buitenlander die vergunning heeft om kortere of langere tijd in Nederland te verblijven, de eis stellen dat men de Nederlandse taal moet leren.

De heer Lankhorst vroeg mij hoe ik mij voorstel, om deze inburgering objectief te meten. Anderen hebben gesproken over het abstracte begrip 'inburgering'. Mevrouw Haas heeft gevraagd wie beoordeelt of iemand zich goed kan uitdrukken. Ik krijg wel eens de indruk dat men denkt dat gepoogd wordt nieuwe elementen in dit wetsontwerp in te voeren. De inburgeringseis is eigenlijk al lang mede betrokken bij de naturalisatie. Zo lang er naturalisaties in Nederland hebben plaatsgevonden, is onderzocht of mensen ingeburgerd zijn.

De heer Van Dis wil van mij horen wat onder 'inburgering' moet worden verstaan. In het begin van mijn betoog ben ik hierop al ingegaan, namelijk bij mijn opmerkingen over de waarde van het Nederlandschap. De heer Schutte heeft het naar mijn gevoel in zijn betoog goed en kernachtig uitgedrukt.

Hij heeft het in negatieve zin geformuleerd als het zich niet aanpassen aan de Nederlandse samenleving, zoals die reilt en zeilt. Inburgering betekent dat men met de andere Nederlanders wil werken aan een goede ontplooiing van onze samenleving, aldus de heer Schutte in zijn betoog.

Ik onderschrijf de woorden van de heer Leerling dat voor een goede samenwerking kennis van de Nederlandse taal en sociale contacten nodig zijn. De heren Leerling en Lankhorst hebben over de sociale contacten vragen gesteld. Ik heb aan dit onderwerp weinig toe te voegen na al hetgeen daarover in de stukken is vermeld.

Ik denk dat het niet mogelijk is meer inzicht te verschaffen door beantwoording van, door een aantal leden opgestelde enquêtevragen ter zake van het doen van inkopen op de markt, het vege van de stoep of het ophangen van de rood/wit/blauwe vlag op nationale feestdagen. Hetzelfde geldt voor de vraag om een nadere uitleg van het gevoel in Nederland thuis te zijn.

Wat daarover geschreven is, ook ter zake van de sociale contacten, kan

dienen ter nadere aanduiding van het begrip inburgering. Wij allen weten dat dit begrip niet mathematisch is te definiëren. Niettemin is het al jaren, en niet alleen in Nederland, de grondslag voor naturalisatie. Wie die grondslag niet wil erkennen, zal zich ook niet door nadere, meer concrete omschrijvingen laten overtuigen.

De heer Leerling heeft nog gevraagd, of ik hem kan meedelen, hoe vaak in de praktijk aanhouding van de verzoeken plaatsvindt, ten einde verzoekers de gelegenheid te geven om meer ingeburgerd te raken, bij voorbeeld door het verbeteren van de kennis van de Nederlandse taal. Dit komt ongeveer 500 keer voor.

De heer Leerling heeft ook nog gevraagd, of het lidmaatschap van een anarchistische vereniging, of het lidmaatschap van een comité dat een extreem politiek standpunt verdedigt of de verspreiding van bepaalde controversiële gedachten bevordert, geen belemmering vormt voor het naturaliseren van iemand. In het verre verleden zijn er wel verzoeken afgewezen op grond van het feit dat de betrokken vreemdelingen lid waren van bepaalde Nederlandse of buitenlandse groeperingen.

Daaraan is geleidelijk een einde gekomen toen het inzicht rijpte dat het Nederlandschap niet behoorde te worden onthouden aan een vreemdeling die een politieke groepering of richting is toegedaan, die in ons eigen parlement of in Nederlandse gemeenteraden ook is vertegenwoordigd. Ik acht een lidmaatschap als hierboven beschreven, geen ontkenning van de grondslagen van het Nederlands of Nederlands/Antilliaanse staatsbestel. Deze omschrijving schept ongeveer een kader waarbinnen het wel of niet kan.

Sommige voorstellen gaan uit van de invoering van een negatieve inburgeringseis, dus niet inburgering zoals in het wetsvoorstel is omschreven in de allereerste voorwaarde, maar het doorbreken daarvan als een afwijzingsgrond. Mevrouw Haas-Berger en mevrouw Wessel-Tuinstra hebben hiervoor gepleit.

Tijdens de UCV ter zake heb ik al gezegd, dat artikel 7 voldoende mogelijkheden biedt tot beroep tegen de beschikking waarin een naturalisatieverzoek is afgewezen. Men had ook aangevoerd als argument, dat er geen beroep mogelijk is wanneer het ingeburgerd zijn via artikel 7 voorop wordt gesteld. Naar mijn gevoel is dit argument niet juist. In de praktijk zal het resultaat niet behoeven te verschil-

len. Iemand die er blijk van geeft niet te zijn ingeburgerd, kan niet op inwilliging van zijn verzoek rekenen. Daarover zijn mevrouw Haas, mevrouw Wessel en ik het wel eens.

Dan doet zich de vraag voor, of de criteria voor inburgering in de wet moeten worden opgenomen. De heer Van den Toorn heeft hiervoor gepleit. Hij kan hiervoor op de steun van de heer Korthals rekenen. Ik heb er bezwaren tegen. De heer Korthals heeft verleden week, op 20 maart 1984, gezegd dat onvoldoende taalbeheersing niet noodzakelijkerwijs tot de conclusie behoort te leiden, dat er geen sprake is van inburgering, maar dat het wel een belangrijke aanwijzing geeft. Hij steunt het amendement van de heer Van den Toorn.

De heer Schutte heeft, mijns inziens terecht, door middel van een interruptie gevraagd, of dit wel in overeenstemming met het amendement was. Hij heeft de heer Korthals vervolgens gewezen op artikel 10. Strikt genomen is dit juist. Het komt mij toch ongewenst voor, dat in een niet te onderschatten aantal gevallen de Raad van State moet beoordelen of, ondanks gebleken onvoldoende kennis van de Nederlandse taal, naturalisatie verantwoord is. Artikel 10 is daarvoor niet bedoeld.

Naar mijn gevoel is het er meer voor bedoeld om in de gevallen waarin een spoedige naturalisatie gewenst – ik denk aan Nederlandse belangen – dat mogelijk te maken zonder dat op de vervulling aan alle voorwaarden behoeft te worden gewacht.

Mevrouw Haas-Berger (PvdA): Dat staat er niet in.

Staatssecretaris Korte-van Hemel: Mevrouw Haas heeft gelijk. Als het amendement van de heer Van den Toorn wordt aangenomen, zal artikel 10 moeten worden uitgebreid met de uitzondering vermeld in artikel 7, lid d.

De heer Van den Toorn (CDA): Er wordt nadrukkelijk alleen maar gesproken van 'bijzondere gevallen.' De elementen van spoedeisendheid die u nu aanvoert, staan daar niet in. Het gaat hierbij juist om de bijzondere gevallen.

Staatssecretaris Korte-van Hemel: In het vervolg van zijn betoog heeft de heer Van den Toorn gezegd dat het huidige naturalisatiebeleid moet worden gecontinueerd. De leden van de vaste kamercommissie voor de

Korte-van Hemel

Naturalisaties weten dat er redenen kunnen zijn om – ik denk aan mensen met een hoge leeftijd of vluchtelingen die niet in de gelegenheid zijn geweest de Nederlandse taal te leren – mensen gemotiveerd het Nederlandschap te verlenen. Als deze zaken in de toekomst door zouden moeten gaan op deze manier – kennelijk wil de Kamer dat ook – dan zouden deze gevallen allemaal via een procedure bij de Raad van State met een beroep op een uitzondering via artikel 10 slechts tot inburgering kunnen komen. Ik doe er mijns inziens goed aan erop te wijzen dat dit de consequentie is van het zo nadrukkelijk opnemen van deze bepaling in artikel 8, onder d. In artikel 10 wordt dan de uitzondering opgenomen.

De heer **Van den Toorn** (CDA): Hetgeen in het amendement staat, is de letterlijke tekst van de circulaire. Ik pleit ervoor dat het beleid in die zin ongewijzigd doorgaat.

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Dat staat niet in de circulaire maar in de toelichting op de circulaire.

De heer **Van den Toorn** (CDA): Dat is op zichzelf juist. Laat ik dan zeggen dat het het feitelijke beleid is. Ik zie dus geen reden dat in die zin aan te passen.

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Ik wijs op de consequentie dat in die gevallen, bij ongewijzigd beleid, alleen via een procedure bij de Raad van State kan worden genaturaliseerd. Ik vergiste mij zoëven in het artikel. In artikel 8 onder d. staat heel nadrukkelijk dat zij dienen te beschikken over een redelijke kennis van de Nederlandse taal. Dat is nauwkeurig omschreven. Het is niet gebleven bij het algemene begrip van 'inburgering'. Dat is mijn bezwaar tegen dit amendement. Ik sprak zoëven over een beroep op artikel 8, onder d; dat moet zijn artikel 8, d, met een beroep op artikel 10.

Mijnheer de Voorzitter! Er zijn nog enkele andere punten met betrekking tot de naturalisatie naar voren gebracht. De heer Schutte heeft gevraagd of het verblijf gedurende de vijf jaar, bedoeld in artikel 8, geheel legaal moet zijn geweest. Hij verwijst naar hetgeen in het debat in de Eerste Kamer is gezegd. Ik wijs de heer Schutte erop dat deze vraag ook in de Tweede Kamer is gesteld met betrekking tot een aantal wetsvoorstellen tot naturalisaties. In de nota naar aanleiding van het verslag is daarop toen geantwoord. In de nota is toen

uiteengezet dat de afdeling rechtspraak van de Raad van State herhaaldelijk heeft uitgesproken dat bij de interpretatie van de woorden 'woonplaats of werkelijk verblijf', voorkomende in de toescheidingsovereenkomst met Suriname, met name van belang is het geheel van feitelijke omstandigheden en de mede daaruit af te leiden bedoeling van betrokkenen. Ik wijs op de strekking van artikel 10, boek I van het BW, en op de rechtspraak van de Raad van State. Er is geen reden voor de veronderstelling dat de woonplaats of het werkelijk verblijf in de Nederlandse wetgeving iets anders betekent dan in de genoemde overeenkomst. Daaruit vloeit voort dat bij de uitleg van artikel 3 van de huidige Wet op het Nederlandschap gedacht moet worden aan feitelijk wonen of verblijven.

Ook iemand die illegaal naar Nederland komt en na verloop van tijd alsnog in het bezit van een vergunning tot verblijf wordt gesteld, moet derhalve geacht worden een woonplaats in Nederland te hebben gehad vanaf de datum van binnenkomst in Nederland. Deze woorden liggen ten grondslag aan de Wet op het Nederlandschap. Dit neemt niet weg dat naturalisatie-verzoeken van personen die minder dan 5 jaar legaal in Nederland verblijven zeer zorgvuldig en met grote terughoudendheid worden bezien.

Omdat in het onderhavige wetsontwerp dezelfde woorden zijn gebezigd zal naar mijn gevoel dezelfde interpretatie daarvoor kunnen worden gebruikt.

De heer Leerling heeft gevraagd hoe controle kan worden uitgeoefend op het gedurende ten minste drie jaar bestaan van een niet huwelijkse samenleving. Ik denk dat in de eerste plaats uit de bevolkingsadministratie zal moeten blijken dat bedoelde partners reeds gedurende ten minste drie jaar op één adres staan ingeschreven. Wanneer iemand zich aandient als partner van een Nederlander zal dit voorts door een ander moeten worden bevestigd. In het algemeen zal dan kunnen worden aangenomen dat verzoeker in aanmerking komt voor de bevoorrechte naturalisatie, tenzij op enigerlei wijze blijkt van gegevens die strijdig zijn met het vermoeden van het zijn van partner van een Nederlander.

Wat betreft de naturalisatie wil ik nog een misverstand uit de weg ruimen. Mevrouw Haas heeft op 20 maart gezegd dat de bepaling dat een vreemdeling die woont in het land

waarvan hij onderdaan is niet voor naturalisatie in aanmerking komt in het ontwerp is ingebracht met het oog op huwelijkspartners van Nederlanders. Dat is niet waar. Met deze bepaling wordt in de wet vastgelegd wat al vele jaren praktijk is. Wel kan worden toegegeven dat deze bepaling een grotere rol kan gaan spelen nu echtgenoten van Nederlanders, zowel mannen als vrouwen, alleen door naturalisatie Nederlander kunnen worden.

Voorheen was dat gemakkelijk voor de buitenlandse vrouw. Voor buitenlandse mannen was het niet mogelijk. Tot nu toe speelde het beleidsbeginsel dat nu in het ontwerp is opgenomen eigenlijk alleen ten opzichte van oud-Nederlanders. Een vreemdeling die buiten het koninkrijk woonde en geen oud-Nederlander was kwam in beginsel uiteraard nooit voor naturalisatie in aanmerking.

De vraag of deze bepaling in strijd is met het verdrag van New York van 1957 betreffende de nationaliteit van de gehuwde vrouw zal ik nader bestuderen. De Kamer zal ik daarover informatie verstrekken.

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): Het was wel een argument tegen een voorstel van mij.

Wij hebben een discussie gevoerd over het feit dat een buitenlander, wonende in het land waarvan hij de nationaliteit heeft en getrouwd met een Nederlander, niet de Nederlandse nationaliteit kan aanvragen. Die bepaling is bij nota van wijziging in de wet opgenomen. De staatssecretaris heeft gezegd dat hetgeen ik voorstelde niet mogelijk was, aangezien het in strijd was met het verdrag van New York. Wat is dan het punt? Ik zie het niet.

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Het is een algemeen volkenrechtelijk beginsel dat men geen andere nationaliteit verleent aan iemand die woont in het land waarvan hij de nationaliteit bezit. Om het simpel te zeggen: men schiet niet onder andermans duiven. Dit beginsel is neergelegd in het ontwerp en geldt voor iemand die de nationaliteit heeft van het land waar hij woont en huwt met een Nederlander. Zo iemand komt niet in aanmerking voor naturalisatie.

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): Onder die duiven was al geschoten. De buitenlander was namelijk met een Nederlander getrouwd.

Korte-van Hemel

Ik verzoek de staatssecretaris mij de tekst van de verdragsbepaling te geven. Ik heb die niet kunnen vinden. Ik zou die tekst graag onder de ogen krijgen, zodat wij een zuivere wetgeving krijgen.

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Het is nergens opgeschreven. Het is een volkenrechtelijk uitgangspunt dat men verzoeken over en weer niet in behandeling neemt. Om dat beginsel vast te leggen is het nu in het voorstel van wet opgenomen.

Ik kom nu bij het punt van het voorkomen of het hebben van de dubbele nationaliteit bij de instroom en de uitstroom. De instroom zijn de vreemdelingen die de Nederlandse nationaliteit verkrijgen en de uitstroom zijn de Nederlanders die vrijwillig een andere nationaliteit aannemen.

Uit de beschouwingen, en ook al in de UCV, is gebleken dat de grote meerderheid van de Kamer zich kan verenigen met het uitgangspunt dat een dubbele nationaliteit zoveel mogelijk moet worden voorkomen. De heer Van den Toorn heeft dit volmondig beaamd. Mevrouw Wessel heeft, blijkens de door haar ingediende amendementen, zeker geen bezwaar tegen dit uitgangspunt. Mevrouw Haas en anderen hebben doen uitkomen dat zij het voorkomen van dubbele nationaliteit op zich een goed, althans een aanvaardbaar standpunt vinden, maar nu in het ontwerp bepalingen zijn opgenomen die op zich al het aantal bipatriden vergroot, vinden zij dat de weegschaal ook in geval van naturalisatie moet doorslaan naar het aanvaarden van de dubbele nationaliteit in het gehele wetsontwerp.

Ik wijs er nog eens op dat voor het ontstaan van dubbele nationaliteit door afstamming of door geboorte op een bepaald grondgebied andere normen gehanteerd mogen worden dan in geval van dubbele nationaliteit die kan ontstaan door vrijwillige verkrijging van de nationaliteit.

Ik wil in dit verband wijzen op een resolutie van het Europees Parlement van begin februari 1984. In een resolutie over de discriminatie bij overdracht van nationaliteit, verzoekt het Europees Parlement, op grond van een verslag van zijn juridische commissie, de Commissie een aanbeveling te richten tot de lid-staten om te komen tot gelijke rechten inzake overdracht van de nationaliteit door de vader en de moeder aan hun wettige en onwettige kinderen – dat hebben wij al opgenomen in de wet

– alsmede tot gelijke rechten van man en vrouw inzake overdracht van staatsburgerschap bij huwelijk tussen personen van verschillende nationaliteit 'onverminderd het beginsel dat dubbele nationaliteit moet worden vermeden'.

Mevrouw **Wessel-Tuinstra** (D'66): Daarin wordt juist gezegd dat er ook uitzonderingen mogelijk zijn. Uitgaande van een bepaald principe, zijn die uitzonderingen mogelijk. Dat is, als ik de staatssecretaris goed interpreteer, juist de opdracht aan de Commissie. Het is dus niet zo'n sterk argument voor haar verhaal.

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Integendeel, het lijkt mij zeer sterk. Het betekent dat men een gelijkheid van man en vrouw ten opzichte van de kinderen beoogt, maar men zegt tevens dat in het algemeen het beginsel van het voorkomen van dubbele nationaliteit moet worden gehandhaafd. Dat is de sterkte van deze zeer recente uitspraak van het Europees Parlement. Tijdens de UCV is nogal eens de vraag aan de orde geweest wat zich op het ogenblik in Straatsburg afspeelt. Naar het oordeel van een aantal leden was die zaak daardoor zozeer in beweging dat men het niet wilde vastleggen.

Mevrouw **Wessel-Tuinstra** (D'66): Uit uw citaat blijkt dat het daar dus ook geen dogma is.

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Het dogma is nu juist: probeer zoveel mogelijk dubbele nationaliteit te voorkomen.

Mevrouw **Wessel-Tuinstra** (D66): Dat is dus het uitgangspunt van waaruit men de opdracht geeft er juist uitzonderingen op te maken.

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Nee, het gaat om een afweging, die ook in dit wetsontwerp is gemaakt. Wat prevaleert: de gelijke behandeling van mannen en vrouwen, of het voorkomen van dubbele nationaliteit? Het Europees Parlement bevindt zich met mij op dezelfde noemer. Het waarschuwt de Commissie wel: als je die aanbeveling aan de lid-staten gaat doen, zorg er dan wel voor dat de lid-staten het uitgangspunt van het voorkomen van dubbele nationaliteit handhaven.

Op het ogenblik is het al zo dat in Nederland, nu wij het verkrijgen van het Nederlanderschap door de moeder nog niet kennen, toch in vele gevallen een dubbele nationaliteit ontstaat, namelijk als de vader

Nederlander is en de moeder onderdaan van een land waar het kind de nationaliteit reeds aan de moeder ontleent.

Ik denk aan Frankrijk, de Bondsrepubliek Duitsland, Italië, Spanje, Groot-Brittannië en binnenkort ook België, Luxemburg en Zwitserland.

Daarnaast zijn er veel Nederlanders met een dubbele nationaliteit, doordat zij Nederlander zijn geworden door afstamming en de Britse, Amerikaanse of Australische nationaliteit hebben door geboorte op grondgebied van die landen. Dat, zoals ik hiervoor heb gesteld, andere normen mogen worden gehanteerd voor gevallen van dubbele nationaliteit door afstamming of door geboorte op ander grondgebied is gefundeerd op de overweging dat in deze gevallen de dubbele nationaliteit niet kan worden voorkomen. Dat geldt in de toekomst ook ten aanzien van kinderen, die het Nederlanderschap aan de moeder ontlenu.

De voorgestelde regeling zal niet alleen een vermeerdering maar in een aantal gevallen ook een vermindering van het voorkomen van dubbele nationaliteit tot gevolg hebben. Ik heb al gesproken over het wegvallen van het optierecht voor de gehuwde vrouw.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kan niet ontkennen dat ten aanzien van het verkrijgen van het Nederlanderschap door optie, zoals in dit wetsontwerp is voorgesteld, het ontstaan van dubbele nationaliteit niet kan worden voorkomen, althans voor zover het meerderjarigen betreft. Het gaat hierbij om personen, die in Nederland of op de Nederlandse Antillen zijn geboren. De optie wil ik niet zien als een eenvoudige naturalisatie maar als een verkrijgen ingevolge het jus soli, waaraan beperkingen zijn gesteld: drie jaar er wonen, terwijl betrokkenen zelf of hun ouders blijf moeten geven van het Nederlanderschap.

Als de amendementen worden aangenomen, beogende dat de tweede hier geboren generatie van rechtswege het Nederlanderschap verkrijgt, zal het aantal opties geringer kunnen zijn, maar zal het aantal personen met een dubbele nationaliteit mogelijk niet geringer zijn. Noch door optie noch door verkrijgen van rechtswege zal er sprake zijn van een vermindering. Als men staatloos is, verkrijgt men een nationaliteit en als men reeds een nationaliteit heeft, krijgt men er twee.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb de indruk dat de leden, die pleiten voor de afschaffing van de thans bestaande

Korte-van Hemel

eis van het doen van afstand van de oorspronkelijke nationaliteit, daarbij vooral of alleen doelen op de migranten en dat zij met hun voorstel om de dubbele nationaliteit te aanvaarden beogen om voor betrokkenen een zo gunstig mogelijke positie te bereiken. Ik heb al eerder gezegd, dat het mij niet juist voorkomt, in de wet regels te stellen die zijn ingegeven door de naar mijn gevoel tijdelijke constellatie.

Immigratie in Nederland heeft in de jaren 1960-1980 op ruime schaal plaatsgehad. Ik denk dat er weinig reden is voor de veronderstelling dat we nog in lengte van jaren veel immigranten krijgen. Het lijkt mij dan ook juister, de wet af te stemmen op een situatie die niet zo uitzonderlijk is.

Ik meen dat bijzondere situaties wel kunnen worden ondervangen. Ik denk aan de bepaling als die van artikel 9, eerste lid, onder b, waarin staat: tenzij dit - het gaat om het doen van afstand van de oorspronkelijke nationaliteit - redelijkerwijs niet kan worden verlangd.

Zelfs als men aanneemt dat de zogenaamde migranten meer dan andere vreemdelingen reden hebben om hun oorspronkelijke nationaliteit te behouden, denk ik dat gesteld kan worden dat dit niet voor alle migranten zal opgaan.

Terecht heeft de heer Korthals opgemerkt dat, wanneer het behoud van de oorspronkelijke nationaliteit wordt toegestaan, familieproblemen worden vermeden, maar dat daartegenover kan worden gesteld dat integratie juist wordt verhinderd als men betrokkenen toestaat, de vorige nationaliteit te behouden, omdat er dan in feite sprake is van hinken op twee gedachten.

Mevrouw Wessel heeft voorgesteld om degenen, die uitdrukkelijk verklaren hun nationaliteit te willen behouden, te sparen. Ik geef er de voorkeur aan, ieder geval op zijn merites te beoordelen.

Wanneer een verzoek om naturalisatie wordt afgewezen omdat verzoeker niet bereid is, afstand te doen van zijn oorspronkelijke nationaliteit kan hij in een beroepschrift aan de afdeling rechtspraak aanvoeren dat en waarom hij meent dat van hem redelijkerwijs niet kan worden verlangd dat hij afstand doet van zijn oorspronkelijke nationaliteit.

Toegegeven kan worden dat vreemdelingen, die op grond van hun nationale wetgeving, althans als gevolg van het standpunt van hun regering, geen afstand kunnen doen,

het in zekere zin gemakkelijker hebben omdat zij niet behoeven te kiezen. Echter, er zullen altijd vreemdelingen zijn waarvoor de keuze moeilijk is omdat hun nationale wetgeving het verlies automatisch laat ingaan zij kunnen dus niet bipatride worden ook al zouden wij dat willen.

Ik heb gezegd dat degenen, die geen afstand kunnen doen, het in zekere zin gemakkelijker hebben. Het is echter de vraag, of dit altijd in werkelijkheid zo is. In mijn beschouwing over de minderheden heb ik al gezegd, dat blijkbaar het aanvaarden van het Nederlanderschap voor velen het grootste probleem is; het gaat niet zozeer om het verlies van de oorspronkelijke nationaliteit.

Wat betreft de uitstroom - ik doel nu op de Nederlanders, die een andere nationaliteit verkrijgen - merk ik op dat in de desbetreffende amendementen niet alleen wordt voorgesteld, geen afstand te doen van de oorspronkelijke nationaliteit maar ook aangegeven dat er geen verlies zou mogen intreden voor Nederlanders wanneer deze door een wilsdaad een andere nationaliteit verkrijgen.

Terecht is hier sprake van een samenstroming. Het zou naar mijn gevoelen beslist onbillijk zijn wanneer enerzijds ten aanzien van vreemdelingen, die Nederlander worden, onder alle omstandigheden goed wordt gevonden dat zij hun oorspronkelijke nationaliteit behouden, en anderzijds Nederlanders onder alle omstandigheden het Nederlanderschap zouden verliezen wanneer zij vrijwillig een andere nationaliteit verkrijgen.

De hoop dat men zonodig weer terug kan keren, die migranten om begrijpelijke redenen soms koesteren, zou aanleiding kunnen of zelfs moeten zijn voor hun regeringen om regelingen te treffen in hun vreemdelingenwetgeving en, eventueel voor het herstel in hun nationaliteit, in hun nationaliteitswetgeving.

De vraag kan rijzen, wat nu in feite mijn bezwaar is tegen de dubbele nationaliteit. Ik wil in dit verband enkele zaken op een rij zetten. In de eerste plaats ontstaat er een versluiering wat betreft de rechtspositie. Het nationaliteitsbeginsel is in internationaal privaatrecht nog steeds van belang. Men kan hieraan niet ontkomen. Wellicht is het enigszins uitgehold maar het is zeker niet vermolmd.

Ik vind - en velen in deze Kamer stemmen daarmee in - dat het redelijk is dat er een keuze wordt gedaan wanneer men van nationaliteit

wil veranderen. In de tweede plaats vind ik dat er rechtsgelijkheid behoort te bestaan; verlies van de oorspronkelijke nationaliteit voor de uitstroom dient te staan naast dat verlies voor de instroom. Wanneer een Duitser voor de keuze staat, Nederland te worden of Duitser te blijven, is het billijk dat ook voor anderen, die volgens hun nationale wetgeving de oorspronkelijke wetgeving kunnen behouden, die keuze geldt: Nederland te worden of niet.

Voor zover ik nog geen antwoord heb gegeven op vragen betreffende de dubbele nationaliteit wil ik nog even ingaan op het Verdrag van Straatsburg.

Mevrouw Wessel-Tuinstra (D'66): Ik meen dat u in uw betoog één categorie hebt overgeslagen, namelijk de mensen, die tegen hun zin hun nationaliteit verliezen. Juist deze groepering is door bijna alle sprekers genoemd. Wellicht kunt u hierop nog even ingaan.

Staatssecretaris Korte-van Hemel: In het algemeen geldt dat iemand, die tegen zijn zin zijn nationaliteit verliest, geen afstand hoeft te doen. De vraag is echter wat hier moet worden verstaan onder 'tegen zijn zin'. Ik bedoel niet, dat men het gewoon niet wil. Als iemand vindt dat van hem redelijkerwijze niet kan worden verlangd dat hij afstand doet, moet erop worden gewezen dat in dit wetsontwerp voor hem de weg naar de rechter is ingebouwd.

Mevrouw Wessel-Tuinstra (D'66): U wilt dus die groep Nederlanders in Canada via de rechter laten gaan?

Staatssecretaris Korte-van Hemel: Het uitgangspunt is het voorkomen van dubbele nationaliteit en kiezen voor een andere nationaliteit of niet.

Als men vindt dat dat redelijkerwijs niet van hen verlangd kan worden, zal dat inderdaad moeten worden aangetoond. De rechter kan zich er dan over uitspreken.

De heer Van den Toorn (CDA): Ik begrijp het antwoord over de Nederlandse Canadezen helemaal niet, want het gaat toch om mensen die er vrijwillig naar toe zijn gegaan? Ze verliezen de Nederlandse nationaliteit en als ze willen terugkomen, moeten ze naar de rechter toe?

Staatssecretaris Korte-van Hemel: Ik dacht dat mevrouw Wessel doelde op Nederlanders die nog weg willen en die op dit moment voor de keuze staan of zij een andere nationaliteit

Korte-van Hemel

zullen kiezen. Toch blijf ik bij hetgeen ik heb gezegd over de mensen die nu al in Canada zijn en die hun Nederlandschap hebben verloren door het aanvaarden van de Canadese nationaliteit. Als zij vinden dat dat niet van hen verlangd kan worden, moeten zij dat aantonen. Ik treed natuurlijk niet in hetgeen de rechter zal zeggen, maar het past in ieder geval niet in de systematiek van de wet.

De heer **Van den Toorn** (CDA): Dat is nu juist het punt. Ik kan mij niet één zo'n geval voorstellen. Die mensen gingen toch vrijwillig naar Canada?

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Het wetsontwerp kent slechts 24 artikelen, maar er staat genoeg in! Er wordt rekening gehouden met die omstandigheid, hoe die dan ook ontstaat. Maar daar is de jurisprudentie voor. Ik zie het in ieder geval niet zitten.

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): De staatssecretaris verwijst nu naar de rechter en wil daar niet in treden. Ik denk dat dat onjuist is omdat wij op dit moment bezig zijn de geschiedenis van de wetgeving, waaruit de rechter put, te maken. Een verduidelijking van de staatssecretaris is echt wel op haar plaats. Vorige week heb ik een aantal duidelijke vragen gesteld. Welke keuze hebben de mensen, die door een huwelijk in een dwangpositie terecht zijn gekomen? Daar moet een duidelijk antwoord op komen.

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Toch wil ik allereerst ingaan op het Verdrag van Straatsburg. Mevrouw Haas heeft gezegd, dat dit wetsontwerp in strijd is met dat verdrag. Ik ben het daar niet mee eens. De verdragsluitende partijen hebben bewust geen regels gegeven voor het voorkomen van dubbele nationaliteit door afstamming of geboorte op het grondgebied. De optiemogelijkheid, neergelegd in artikel 6 van het ontwerp, is niet in strijd met het eerste lid van artikel 1 van het Verdrag van Straatsburg.

Ik denk dat mevrouw Haas doelt op de slotwoorden 'aan hen mag geen vergunning worden gegeven hun vroegere nationaliteit te behouden'. Dat verbod richt zich echter tot het land waarvan de optant onderdaan is. Aan Nederland zal dus, als het Koninkrijk partij wordt, verboden zijn goed te vinden dat een Nederlander die elders wordt genaturaliseerd of opteert het Nederlandschap behoudt, tenzij Nederland het in de bijlage nr. 3 genoemde voorbehoud

maakt. Dan mag Nederland het behoud van het Nederlandschap wel goedkeuren, mits het nieuwe vaderland dat eveneens goedkeurt. Maar in het wetsontwerp is dat voorbehoud niet gemaakt. Tijdens de voorbereiding van dit wetsontwerp zijn hierover overigens ook geen opmerkingen gemaakt.

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): Ik heb er zeker opmerkingen over gemaakt tijdens de schriftelijke voorbereiding!

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Mevrouw Haas heeft verder gevraagd naar het verschil in terminologie tussen 'uitdrukkelijke wilsverklaring' in het verdrag en 'vrijwillige verkrijging' in de Nationaliteitswet. Ik kan antwoorden dat er geen verschil in betekenis is.

Mevrouw Haas heeft voorts gevraagd wat moet worden verstaan onder 'al het mogelijke te doen' om de andere nationaliteit te verliezen in geval van naturalisatie tot Nederlander. Bedoeld is dat men doet wat men kan, niets meer en niets minder. Wanneer iemand aantoonbaar hij zich tot de bevoegde autoriteit heeft gewend – dat zal als regel, gezien de vreemdelingenwetgeving, schriftelijk moeten gebeuren – en die autoriteit wil het verzoek niet in of blijft nalatig daarop te reageren dan heeft men gedaan wat men kon. Tot op heden is nog niet gebleken van een land dat nooit reageert op een verzoek om afstand te doen.

De heer Van den Toorn vraagt, nog eens mijn visie te geven op hetgeen op het ogenblik in Straatsburg in discussie is. Ik heb al gezegd tot welke resolutie het Europese Parlement is gekomen. Tijdens de eerste bijeenkomst van het Comité van deskundigen is niet gebleken dat de dubbele nationaliteit meer dan voorheen zal worden aanvaard.

De heer **Van den Toorn** (CDA): Het ligt misschien aan mij maar het Comité van deskundigen valt toch onder de Raad van Europa? Dat is iets anders dan het Europese Parlement.

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Jawel, maar ik grijp daarop even terug omdat de concrete vraag daarop gericht was. Daarnaast heeft het Europese Parlement op grond van zijn bevoegdheden een resolutie aangenomen. Het zijn twee verschillende fora. Daarvan ben ik mij zeer goed bewust.

De z.g. emigratielanden staan over het algemeen aan hun onderdanen toe dat zij de oorspronkelijke nationa-

liteit behouden, maar de z.g. immigratielanden (deelnemers aan het Comité van deskundigen waren de Bondsrepubliek Duitsland, Luxemburg, Frankrijk, Zwitserland en Nederland) verlangen het doen van afstand, behalve Frankrijk, maar zoals ik al tijdens de UCV heb gezegd, is naturalisatie in Frankrijk een gunst. Afwijzing geschiedt daar zonder enig motief.

Dat, zoals gesteld door het NCB, het hebben van meer dan één nationaliteit voordelen kan hebben voor de betrokkenen, staat naar mijn gevoelen buiten kijf. De heer Korthals merkt dan ook terecht op dat een hier te lande wonende bipatride Nederlander een sterkere rechtspositie kan hebben dan een monopatride Nederlander. Met zijn opvatting dat die begunstiging niet nodig is, ben ik het eens.

Met de heren Van den Toorn, Schutte en Korthals meen ik dat het doen van afstand van de oorspronkelijke nationaliteit een wezenlijk bestanddeel is van de keuze die men doet. De heer Lankhorst ziet dan een rechtsongelijkheid in het feit dat een Turk die Nederlander wil worden, afstand moet doen van de Turkse nationaliteit en dat dit niet geldt voor een Marokkaan of een Griek. Het laatste berust op een misverstand; van een Griek wordt het wel verlangd.

Van Marokkanen wordt het inderdaad niet verlangd, omdat de gevolgen van het vragen, althans van het doen van afstand voor de betrokkenen, te ernstig zijn. In Marokko wordt het als verraad beschouwd en in Turkije heeft men er geen moeite mee. Ik zie dan ook eigenlijk niet in waarom Nederland rechtsongelijkheid zou kunnen worden verweten als de ongelijkheid voortvloeit uit de buitenlandse wetgeving of de buitenlandse praktijk.

Van rechtsongelijkheid zou kunnen worden gesproken wanneer géén afstand wordt verlangd en dan een vergelijking wordt gemaakt met een land dat in geval van naturalisatie de nationaliteit altijd van rechtswege doet verliezen.

Mevrouw Brouwer heeft in dit verband de vraag gesteld of het verbreken van de band met het land van oorsprong noodzakelijk is om in Nederland verder geworteld te kunnen geraken. Ik zou er nogmaals op willen wijzen dat gebleken is dat de positieve keuze voor het Nederlandschap voor velen moeilijk is en dat dan in de praktijk het afstand doen van de oorspronkelijke nationaliteit op de tweede plaats komt.

Op een mededeling dat in een bijzonder geval niet langer geëist zou

Korte-van Hemel

worden afstand te doen, toen men hem vroeg het Nederlandschap te kunnen verliezen, kwam als reactie dat het daar niet om ging. Het ging om het willen verliezen van het Nederlandschap. De mogelijkheid van remigratie moet naar het mij voorkomt, geboden worden door het land van oorsprong en door de wetgeving van het land van oorsprong.

Mevrouw Van Es en mevrouw Haas hebben ervoor gepleit hoofdstuk I van het Verdrag van Straatsburg niet te ratificeren. Zij spreken daarbij, evenals prof. Jessurun d'Oliveira in NRC/Handelsblad van 16 maart jl., van een verouderd verdrag. Het verdrag, dat op 6 mei 1963 ook door Nederland is ondertekend, is in 1977 toch nog door middel van twee protocollen aangevuld en gewijzigd. In het protocol tot wijziging is zelfs overwogen 'dat het wenselijk is de aanvaarding van uitsluitend het bepaalde in hoofdstuk I van het Verdrag mogelijk te maken ten einde het aantal gevallen van eenvoudige nationaliteit verder te beperken'.

Mevrouw Van Es heeft voorgesteld om het Aanvullend Protocol op het Verdrag van Straatsburg, van 24 november 1977, niet goed te keuren, omdat daardoor de privacy van betrokkenen gevaar loopt. Maar er worden op dat formulier vrijwel geen andere gegevens vermeld dan die welke aan het land dat de informatie krijgt, reeds bekend waren. Alleen het vermelden van de huidige woonplaats kan privacy-gevoelig zijn. Ingevolge artikel 2, lid 2, van het Protocol kunnen echter de autoriteiten van de staat waarvan de mededeling uitgaat, weigeren om rubriek 4 (de huidige woonplaats) van het formulier in te vullen. Het Protocol beoogt eigenlijk, partijen te helpen hun persoonsadministratie up to date te houden.

Ik merk voorts nog op dat de kans op vluchtelingen uit landen die bij het Protocol partij zijn of worden, mij niet zo groot lijkt.

De heer Korthals heeft mij gevraagd, of oud-Nederlanders die naar het vaderland terugkeren, op eenvoudige wijze hun Nederlandse nationaliteit kunnen herkrijgen. Nu, dat is inderdaad het geval. Een verblijfstermijn geldt voor hen niet. Ik kom zo dadelijk nog even terug op de tijd die met de naturalisatieprocedure is gemoeid.

De heer Van Dis toonde zich bezorgd over ontwikkelingssamenwerkers, zendelingen en missionarissen. Ook anderen hebben daarover gesproken. Is het onvermijdelijk dat zij

het Nederlandschap verliezen? Ik denk dat het moeilijk is om voor hen een uitzondering in de wet op te nemen. Zo zegt men dat zij de andere nationaliteit niet ter wille van zich zelf hebben aangenomen, maar ter wille van het doel waarvoor zij naar het andere land zijn gegaan. Als men dit zou aannemen, dan zouden ook anderen, die wellicht ter wille van hun eigen bestaansmogelijkheid elders naturalisatie hebben gevraagd, om dispensatie kunnen vragen.

Zoals de heer Van Dis al heeft opgemerkt, is hernaturalisatie natuurlijk mogelijk. Daarvoor behoeven zij zelfs niet naar Nederland terug te keren, als zij maar niet wonen in het land waarvan zij onderdaan zijn.

In de hier bedoelde gevallen – ontwikkelingssamenwerkers, enz. – kan toch ook eigenlijk niet van een gedwongen verkrijging van de andere nationaliteit worden gesproken. Als het in die gevallen wel zo is – mevrouw Haas heeft van zulke gevallen gesproken –, gaat het Nederlandschap niet verloren. Ik herhaal dan wat ik heb gezegd: in twijfelgevallen kan de rechter uitspraak doen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zou nu even willen ingaan op de procedure van naturalisatie. Enkele sprekers hebben de vraag gesteld, of een deel van het eerste onderzoek niet beter door anderen dan door de vreemdelingenpolitie zou kunnen worden gedaan. De heer Van den Toorn heeft daarover een motie ingediend. Deze motie strekt ertoe dat de bestaande procedure in die zin wordt gewijzigd, dat een verzoek om naturalisatie om advies met betrekking tot de mate van inburgering aan de burgemeester van de woonplaats wordt toegezonden. Tegelijkertijd wordt aan de vreemdelingenpolitie verzocht om te rapporteren of er bezwaren bestaan uit een oogpunt van vreemdelingenbeleid of strafrecht.

Het lijkt mij in ieder geval minder gewenst om én de burgemeester én de vreemdelingenpolitie om advies en gegevens te vragen. De voorkeur verdient dan een volledig advies van de burgemeester, die zich met betrekking tot de vraag of er vreemdelingenrechtelijke of strafrechtelijke bezwaren bestaan, door de vreemdelingenpolitie ter plaatse kan laten informeren. Wat de strafrechtelijke kant betreft, merk ik op dat vanwege het ministerie gevraagd zal kunnen worden om de gegevens uit de justitiële documentatie.

De politie ter plaatse zal dan kunnen volstaan met mede te delen of er in de laatste tijd geponde verdenkingen

zijn gerezen. Processen-verbaal die intussen de officier van justitie hebben bereikt, behoeven niet te worden vermeld: die komen dan wel voor in de justitiële documentatie. Als de strafrechtelijke gegevens of het advies van de burgemeester daartoe aanleiding geven, zal het Openbaar Ministerie om advies worden gevraagd. Over inburgeringsvragen kan eventueel nog het oordeel van de Commissaris van de Koningin worden gevraagd.

Ik heb enige tijd geleden aan de Vereniging van Nederlandse Gemeenten gevraagd om een advies over de motie van de heer Van den Toorn. Ik zal de Kamer op de hoogte stellen, zodra ik het antwoord heb ontvangen. Het lijkt mij niet juist een dergelijke regeling te treffen, zonder dat daarbij aan betrokkenen wordt gevraagd, hun mening en hun advies daarover te geven.

Ik heb er behoefte aan om te herhalen wat ik in de UCV heb gezegd en wat in de toelichting bij het wetsvoorstel is gesteld, namelijk dat ik alleszins vertrouwen heb in hetgeen de vreemdelingenpolitie tot nu toe op dit terrein heeft gedaan. Als wij spreken over dergelijke onderzoeken naar inburgering, gaat het om mensen die toestemming hebben voor een verblijf voor onbepaalde duur.

Ik wil er niet aan meewerken om het imago van de vreemdelingenpolitie in die zin te bevestigen als zou ook de vreemdelingenpolitie niet je beste vriend kunnen zijn. Nogmaals, ik heb de Vereniging van Nederlandse Gemeenten om advies gevraagd over de motie van de heer Van den Toorn en ik zal de Kamer daarover informeren.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil nog een opmerking maken over de tijdsduur die gemoeid moet of mag zijn met de behandeling van naturalisatieverzoeken. Het is zo langzamerhand algemeen bekend hoe zeer het aantal verzoeken in de laatste tien jaar is toegenomen. Mevrouw Van Es noemde een getal, maar het werkelijke aantal naturalisaties zal in de toekomst ongeveer 8000 per jaar zijn.

In 1980 bedroeg het aantal 16.000. Dat aantal is sindsdien niet meer gehaald, maar het aantal is toch nog steeds zo groot dat het niet alleen voor het ministerie maar ook voor de adviserende instanties – de politie, de officier van justitie, de burgemeester en de Commissaris van de Koningin – en vooral voor de politie problemen geeft. De capaciteit op het ministerie

Korte van Hemel

is op dit moment afgestemd op 8500 verzoeken per jaar. Ik kan de Kamer echter meedelen dat ik, gelet op de werkvoorraad, additionele maatregelen in de personele sfeer heb getroffen die de achterstand aanmerkelijk moeten verkleinen. Ik verwacht te kunnen bereiken, dat er tegen het einde van dit jaar geen werkvoorraad meer zal zijn van naturalisatiedossiers, waaraan alleen de eindafdoening ontbreekt. Het is mij bekend, dat onder andere bij de vreemdelingen-dienst in Amsterdam en in Rotterdam extra personeel juist hiervoor is ingezet.

Als de nieuwe wet op 1 januari 1985 in werking kan treden, zal het gemiddeld benodigde werk per verzoek aanmerkelijk worden verkleind. Ik hoop mevrouw Haas hiermee te kunnen geruststellen, die als haar mening aan het einde van haar bijdrage te kennen gaf, dat de nog niet afgehandelde verzoeken niet op de invoering van dit wetsontwerp moeten wachten.

Mijnheer de Voorzitter! Uit hetgeen ik heb gesteld, zijn een paar dingen af te leiden. Ik verwacht, dat dit jaar nog ongeveer 150 wetsontwerpen tot naturalisatie de Kamer zullen bereiken. Dit betekent voorts, dat de Kamer niet eraan behoeft te twijfelen dat de verzoeken niet met minder zorg zullen worden voorbereid dan tot nu toe. Het is ook het bewijs dat niets wordt achtergehouden en dat geen stuwmeren ontstaan, om die stillekens te kunnen afdoen onder de vigeur van de nieuwe wet. Voorts heeft dit het voordeel, dat zeker voor de stukken uit de latere jaren – de verzoeken die een jaar of korter geleden zijn ingediend – onmiddellijk gebruik kan worden gemaakt van zeer recente informatie.

Het aantal verzoeken dat bij beschikking kan worden afgedaan, bedraagt op het ogenblik ongeveer 60%. Deze verzoeken zullen niet veel meer tijd vergen, terwijl bij verzoeken die nu alleen bij wet kunnen worden ingewilligd, veel tijd kan worden bespaard. Ik hoop, dat deze mededelingen en mijn toezegging dat reeds maatregelen zijn getroffen en dat na de inwerkingtreding van de wet erop zal worden toegezien dat verzoeken om naturalisatie steeds zo snel mogelijk zullen worden afgehandeld, de Kamer ertoe kunnen verleiden om het niet nodig en zinvol te achten, dat in de wet wordt vastgelegd dat op een verzoek binnen korte tijd moet worden beslist.

De hertoe gedane voorstellen beogen namelijk volgens de gegeven toelichting het aantal beroepen op fictieve weigering in te perken. Sedert 15 maart 1977 zijn zeer veel verzoeken tot naturalisatie krachtens wet ingediend. Door de enorme stijging van het aantal verzoeken is er uiteraard vertraging ontstaan. Er zijn echter vrijwel geen beroepen op fictieve weigering ingesteld.

De heer **Van den Toorn** (CDA): Kan de staatssecretaris aangeven wat de periode in het nieuwe regime dat versneld werkt, zal zijn waarbinnen beslist zal zijn? Wij kennen nu een periode van 2,5 à 3 jaar. Het is uitstekend dat er opgeschoond wordt. Hoe zal het echter in de toekomst gaan?

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Ik zeg de Kamer toe dat het ongeveer een termijn van een half jaar zal zijn. Juist ter wille van degenen die, als zij 18 jaar geworden zijn, het moeten hebben van naturalisatie, zal ik er geen bezwaar tegen hebben dat de verzoeken binnen het laatste halfjaar voor het bereiken van de leeftijd van 18 jaar alvast worden ingediend. Zij kunnen dan vrij snel daarna, binnen het eerste halfjaar daarna, door naturalisatie Nederlander worden.

Mijnheer de Voorzitter! Er kan gevraagd worden waarom ik denk dat ik dat binnen die redelijke termijn zal halen. Niet alleen bij het ministerie van Justitie, maar ook bij de vreemdelingendiensten is op het ogenblik tijdelijk extra personeel ingezet om de achterstand zo goed mogelijk weg te werken. De mogelijkheid is onderzocht om de advisering voortaan door de burgemeester te doen plaatsvinden. De vreemdelingendiensten zullen dan alleen een informatieve taak hebben. Vreemdelingen die na de inwerkingtreding van de nieuwe wet kunnen opteren voor het Nederlanderschap en die om naturalisatie hebben verzocht, zullen de mededeling krijgen dat en waarom hun naturalisatieverzoek verder buiten behandeling kan blijven.

Na de inwerkingtreding van de wet zullen de verzoeken die nu bij ministeriële beschikking kunnen worden ingewilligd, een geringe extra behandelingsstijd vragen, omdat zij dan een KB worden. De verzoeken die nu alleen nog maar bij wet kunnen worden ingewilligd, zullen dan echter aanmerkelijk minder arbeidstijd kosten.

Het aantal verzoeken kan weliswaar stijgen, omdat ook de vrouwen die met een Nederlander gehuwd zijn, alleen door naturalisatie Nederlandse

kunnen worden. Die naturalisaties zullen echter pas na drie jaar huwelijk mogelijk zijn. Voor de eerste drie jaar zullen er derhalve nog maar weinig vrouwen van Nederlanders voor naturalisatie in aanmerking komen. Ik heb al gezegd dat dit op ogenblik ongeveer een kleine 5.000 verzoeken betreft. Er is ruimte om de eventueel te verwachten stroom over enkele jaren daarop in te stellen.

De heer **Leerling** heeft een vraag gesteld over het aantal naturalisatieverzoeken. Ik heb al gezegd dat dit er ruim 7.500 per jaar zijn. Soms gaat het echter om eenlingen en soms om gezinnen, waarbij het verzoek is gedaan door een echtpaar, soms zelfs ten behoeve van een pleegkind. Soms wordt een kind tijdens de behandeling van het verzoek van zijn ouders meerderjarig en moet het kind zelfstandig genaturaliseerd worden. Zo kunnen er verwarringen ontstaan. Er kunnen dus eigenlijk drie getallen zijn, namelijk het aantal verzoeken ofte wel de dossiers, het aantal verzoeken van soms meer dan twee per dossier en het aantal nieuwe Nederlanders ofwel het aantal genaturaliseerde verzoekers plus hun kinderen.

Er is ook gevraagd hoe ik mij de rapportage voorstel ter controle achteraf aan de Kamer. Ik stel mij voor dat daarin melding zal worden gemaakt van het aantal verzoeken dat is ingewilligd, van het aantal dat is afgewezen en van het aantal dat is aangehouden, in de twee laatste gevallen met de reden waarom er is afgewezen dan wel aangehouden. Ik zal ook informatie verstrekken over de afloop van de ingestelde beroepen. Verder overweeg ik of het mogelijk zal zijn om aan te geven in welke gevallen besloten is om tot naturalisatie over te gaan, hoewel daartegen, gezien de adviezen, bedenkingen zouden kunnen bestaan.

De heer **Lankhorst** (PPR): Kunnen wij bij die rapportage te zijner tijd ook nog iets te weten komen over het inburgeren en de manier waarop de staatssecretaris dat begrip invult?

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Mijnheer de Voorzitter! Dat zal ervan afhangen wat er in de wet staat. Het hangt ervan af of er door de aanneming van een amendement een ander artikel 8 komt in de wet met een andere strekking dan hetgeen nu in artikel 7 staat.

In de UCV heb ik niet alleen een rapportage maar ook een evaluatie toegezegd. Ik acht het niet onmogelijk

Korte-van Hemel

dat daarbij ook verder uitleg kan worden gegeven aan het begrip 'inburgering' zo als zich dat eventueel ontwikkelt.

De heer **Lankhorst** (PPR): Ik ging er even van uit dat het amendement niet wordt aangenomen. Ik ging uit van uw voorstel.

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Het moet mogelijk zijn om daaraan een beschouwing te wijden, die echter meer het karakter van een beschrijving dan van een omschrijving zal hebben.

Mevrouw Van Es heeft op artikel 14 een amendement ingediend. In het artikel wordt bepaald dat het Nederlandschap verloren gaat door het vervallen van de familierechtelijke betrekkingen waaraan het Nederlandschap wordt ontleend ingevolge één van de bepalingen van de artikelen 3, 4 en 5. Indien het vaderschap door erkenning, wettiging of adoptie, wat de grondslag voor het Nederlandschap vormde, wegvalt, vervalt daarmee tevens het Nederlandschap van betrokkene. Artikel 14 maakt een uitzondering voor die gevallen waarin staatloosheid zou ontstaan.

Mevrouw Van Es heeft zich hierbij beroepen op een arrest van de Hoge Raad van 3 december 1952, waarin werd uitgesproken dat de nietigverklaring van een huwelijk waaraan een vrouw het Nederlandschap ontleent, waarbij sprake was van goede trouw, geen verlies van de nationaliteit voor de vrouw inhield aangezien de Wet op het Nederlandschap niet in die consequentie voorziet.

Artikel 14 van de Wet op het Nederlandschap voorziet nu juist wel in die consequentie en het arrest van 1952 kan daartegen dus niet worden aangevoerd. Toen de Hoge Raad zich in 1952 uitsprak, stond hierover nog niets in de Wet op het Nederlandschap. Er was dus een leemte in de wet; om die leemte te vullen is bedoeld artikel dus in de wet opgenomen.

Mevrouw **Van Es** (PSP): Het is de vraag of dit een leemte is. In artikel 16 wordt al bepaald dat het Nederlandschap verloren gaat door erkenning, wettiging of adoptie door een vreemde indien hij diens nationaliteit daardoor verkrijgt. Dit is veel duidelijker dan hetgeen in artikel 14 staat. Artikel 14 is niet nodig.

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Artikel 14 is wel nodig, juist om de leemte in de wet te vullen.

Mevrouw **Van Es** (PSP): Als je artikel 16 bekijkt, met name de mogelijkheden die daarin zijn aangegeven waardoor het Nederlandschap verloren gaat, moet je dan niet tot de conclusie komen dat er geen sprake is van een leemte? De situaties die niet onder artikel 16 vallen zijn wellicht van belang om toch het Nederlandschap te behouden.

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Ik kom terug op het concrete geval waarover u sprak. Een door een Nederlander erkend kind van een buitenlandse vrouw behoudt, na de vernietiging van de erkenning, het Nederlandschap. Ik vind dit niet voor de hand liggend. Het kind behoudt waarschijnlijk de nationaliteit van de eigen moeder. Het kind heeft dus geen band met Nederland meer. Indien de dubbele nationaliteit ergens misplaatst zou zijn, is het hier wel. Er is immers geen sprake meer van een huwelijk, terwijl het kind nog wel de nationaliteit van de moeder heeft.

Mevrouw **Van Es** (PSP): Moet dit worden gekoppeld aan de ouder/voogd? Zou het niet veel reëler zijn om het kind, eventueel op latere leeftijd, zelf de keuze te laten maken? De vraag of het huwelijk nog bestaat is voor het kind niet belangrijk. Bepalend is het feit dat het kind nog steeds één Nederlandse en wellicht een buitenlandse ouder heeft.

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: In dit heel specifieke geval, waarin de erkenning van het Nederlandschap is vernietigd, is het de vraag of er nog een Nederlandse vader is. Daarover sprak mevrouw Van Es. De band met de moeder blijft dan in dit geval over.

Mevrouw **Van Es** (PSP): Juist in de gevallen waarin er alleen een buitenlandse ouder is, voorziet artikel 16.

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Mevrouw Van Es is van mening dat er op artikel 14 een amendement moet worden ingediend. Ik ontraad dat.

De heer Schutte heeft gevraagd of de definitie die in artikel 5 van adoptie is gegeven, zich niet moet uitstrekken tot het begrip 'adoptie' in artikel 16, met andere woorden of het verlies van het Nederlandschap bij het verkrijgen van een vreemde nationaliteit ten gevolge van adoptie in het buitenland niet moet worden beperkt tot de gevallen waarin het omgekeerde het geval is, namelijk waarin een in het buitenland geadopteerd kind het Nederlandschap verkrijgt. Ik beantwoord deze vraag ontkennend.

In de verliesbepaling van artikel 16 komt het aan op het rechtsfeit als zodanig van de vrijwillige verkrijging van een vreemde nationaliteit. Is dat rechtsfeit verbonden aan adoptie, dan doen de voorwaarden waarvan de adoptie afhankelijk is, niet ter zake. Hetzelfde geldt ingeval de vreemde nationaliteit door naturalisatie of optie is verkregen voor de voorwaarden waarop in het andere land de naturalisatie of de optie heeft plaatsgevonden.

Ook dan vragen wij ons niet af of de betrokkene in de omgekeerde situatie wel voor naturalisatie of optie in Nederland in aanmerking zou zijn gekomen. Zo is het ook met de adoptie in artikel 5, want daarin wordt de verkrijging van het Nederlandschap uitsluitend aan sterke adoptie verbonden. Dat behoeft nog niet te betekenen dat verlies van het Nederlandschap wordt uitgesloten indien de vreemde nationaliteit door een zwakke adoptie is verkregen. Alleen het feit van een nationaliteitsverkrijging telt. Daar gaat het om. Ik denk overigens dat het in het buitenland ook wel regel zal zijn dat alleen sterke adopties een nationaliteitsgevolg hebben.

Mevrouw Haas heeft mij aan het einde van haar bijdrage gevraagd ervoor zorg te dragen dat invoering van de wet zo spoedig mogelijk kan geschieden na totstandkoming ervan. Dankzij de amendementen van mevrouw Wessel en de heer Korthals, die ik heb overgenomen, zal de invoering bij koninklijk besluit geschieden. Hierdoor zal niet behoeven te worden gewacht tot de voor aanpassing van andere wetten benodigde bepalingen zullen zijn ontworpen en zal de invoering sneller tot stand kunnen komen.

De heren Schutte en Van der Toorn hebben gesproken over het verlies van het Nederlandschap bij het zonder verlof van de Nederlandse overheid treden in vreemde krijgsdienst. Zij denken aan het verlies van het Nederlandschap als strafsanctie, dus als een door de rechter op te leggen bijkomende straf. De huidige regeling hebben wij niet in het wetsontwerp overgenomen, omdat deze voor de betrokkene statenloosheid tot gevolg zou hebben. Dat gevolg zou ook intreden wanneer de rechter het verlies van het Nederlandschap bij wijze van straf oplegt. Naar mijn mening moeten wij deze kant niet op.

Het in geval van oorlog in dienst treden van de vijand, hetzij in militaire, hetzij in burgerdienst, of het anderzijds

Korte-van Hemel

hulp verlenen aan de vijand, is vanzelfsprekend strafbaar gesteld met zeer zware sancties. Ik denk dat dit een onderwerp is dat buiten het bestek van dit wetsontwerp valt.

De heer Van der Toorn heeft een vraag gesteld naar aanleiding van het verslag van de Staten van de Nederlandse Antillen. Hij heeft gevraagd hoe het staat met de aanpassing van de landsverordening om toelating en uitzetting van vreemdelingen aan de nieuwe wet en de verdragen te conformeren. Een reeds aangehangen voorstel tot wijziging van deze verordening, dat het tegengaan van schijnhuwelijken als onderwerp had, is door de Staten aldaar aangehouden, teneinde te bezien of het nog aan de nieuwe Rijkswet op het Nederlander-schap zou moeten worden aangepast. De inwerkingtreding van de nieuwe wet en de bekrachtiging van de verdragen is daarvan niet afhankelijk.

Mevrouw **Wessel-Tuinstra** (D'66): De staatssecretaris heeft naar mijn mening nog geen oordeel gegeven over het amendement op stuk nr. 59 van de heer Korthals, waarin hij verzoekt een koninklijk besluit ter kennis van de Tweede Kamer te brengen en ter inzage te geven. De heer Korthals heeft zijn amendement totaal niet toegelicht in zijn mondelinge bijdrage.

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Uit zijn gehele verdediging van het wetsvoorstel vanavond, zal het duidelijk zijn, dat ik volstrekt geen behoefte heb aan het amendement van de heer Korthals. Dit geeft mij nog even de gelegenheid om te citeren uit een boek dat van belang is in verband met de voorbereiding van dit wetsvoorstel. Door de verslaggevende commissie is de vraag opgeworpen of het niet mogelijk zou zijn, om het in handen van de uitvoerende macht te geven. De zin luidt: 'Of voor naturalisatie van iedere vreemdeling ene wet gevorderd moet worden, kan aan de beslissing des wetgevers overgelaten worden. Waarom zou de wetgever de uitvoerende macht niet bevoegd mogen verklaren om, mits aan de bij de wet gestelde algemene voorwaarden voldaan zij, naturalisatie toe te kennen?' Ik citeer een zin van de staatscommissie, ingesteld bij koninklijk besluit van 11 mei 1883: 'Meer dan 100 jaar geleden lag al de vraag voor, of het niet moest gebeuren op de manier die ik nu verdedig in het wetsvoorstel.'

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Er ligt hieraan misschien nog een andere vraag ten grondslag. Die is onverwachts door de PPR gesteld. Hoe merken wij nu wat de inhoud is van het begrip 'inburgering'?

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Ik vraag mij af, of de heer Janmaat wel de gehele avond heeft geluisterd!

De **Voorzitter**: De Kamer zal morgen repliceren.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

Sluiting 21.54 uur.

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. twee Koninklijke boodschappen, ten geleide van de volgende voorstellen van wet:

Regeling van de fusie van verenigingen en van stichtingen (18 285);

Regelen omtrent de makelaar-medewerker en de uitoefening van makelaarswerkzaamheden in nevenvestigingen (18 290).

Deze Koninklijke boodschappen, met de erbij behorende stukken zijn al gedrukt;

2. de volgende brieven:

twee, van de Minister-President, minister van Algemene Zaken, te weten:

een, over de heroverweging collectieve uitgaven (16 625, nr. 64);

een, over de Europese top van 19 en 20 maart 1984 (18 100, V, nr. 93);

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, ten geleide van de Chili-nota (18 287);

een, van de ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie, over Unifil (18 100, V, nr. 95);

een, van de minister van Justitie, ten geleide van het eindbericht van de commissie-Geelhoed (17 931, nr. 9);

een, van de minister van Binnenlandse Zaken, over advisering door de Raad van State over initiatiefvoorstellen van wet (18 293);

een, van de ministers van Binnenlandse Zaken en van Financiën, over het ABP (18 112, nr. 5);

drie, van de minister van Onderwijs en Wetenschappen, te weten:

een, over de HOS-nota (17 497, nr. 5);

twee, over de bestuurscrisis TH-Delft (18 286, nrs. 2 en 3);

een, van de minister van Financiën, over de Nederlandse betalingsbalans 1983 (17 963, nr. 4);

een, van de minister van Defensie, over de NMMS (18 031, nr. 7);

twee, van de staatssecretaris van Defensie, de heer Hoekzema, te weten:

een, over vrijwillige dienstverlating (18 100, X, nr. 28);

een, over militaire hospitalen (18 279, nr. 3);

twee, van de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, te weten:

een, over elektriciteitscentrales (18 100, XI, nr. 112);

een, over een chemisch afval verwerkend bedrijf (18 100, XI, nr. 113);

een, van de minister van Verkeer en Waterstaat, over harmonisatie van het Noordzeebeleid (17 408, nr. 5);

een, van de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat, over een arbeidsplaatsenplan PCGD 1984, 1985 en 1986 (18 100G, nr. 22);

een, van de minister van Economische Zaken, over het aanschaffingsbeleid en innovatie (16 773, nr. 9);

een, van de staatssecretaris van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, over beroepskrachtenplanning gezondheidszorg (18 281).

Deze brieven zijn al gedrukt;

3. een brief van de minister van Buitenlandse Zaken, over een verdrag inzake het mariene milieu in het Caraïbische gebied (18 268 (R 1246), nr. 2).

De Voorzitter stelt voor, deze brief en de brief, gedrukt onder nr. 18 268 (R 1246), nr. 1, voor kennisgeving aan te nemen;

4. de volgende brieven:

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, over administratieve Akkoorden met Jemen;

een, van de minister van Binnenlandse Zaken, over nadere vaststelling vergoeding overige kosten voor de leden der Kamer.

De Voorzitter stelt voor, deze brieven niet te drukken en voor kennisgeving aan te nemen.

5. De volgende adressen:

een, van F. A. A. H. Breekpot te Weert, met betrekking tot zijn belastingen;

een, van mevr. C. C. H. Janse-v.d. Helm te 's-Gravenhage, met betrekking tot haar belastingen;

een, van mevr. H. de Groot-Benavante te Baarn, met betrekking tot haar belastingen;

een, van J. Mulder te Groningen, met betrekking tot zijn belastingen;

een, van W. van Zijl te Amersfoort, met betrekking tot zijn militair pensioen;

een, van J. C. M. Damen te Leiden, met betrekking tot een tuchtrechtprocedure;

een, van G. Middel te Groningen, met betrekking tot zijn uitkering;

een, van mej. L. P. A. M. van der Goes te Wateringen, met betrekking tot haar R.W.W.-uitkering;

een, van A. F. H. A. van Doorn, met betrekking tot zijn belastingen;

een, van C. J. Barends te Nijeveen, met betrekking tot zijn belastingen;

een, van D. Buunk jr. te Arnhem, met betrekking tot een sollicitatie-procedure;

een, van mevr. M. A. Hogendoorn-van Westrhenen te Utrecht, met betrekking tot haar belastingen;

een, van de Erven Koning te Zuidbroek, met betrekking tot de belastingen;

een, van Cameleon Lederwaren B.V. te Arnhem, met betrekking tot de belastingen;

een, van P. Senf te Naarden, met betrekking tot zijn belastingen;

een, van J. ten Bruggencate te Middelburg, met betrekking tot toepassing van de hardheidsclausule;

een, van C. A. R. Kiehlman te Heerlen, met betrekking tot zijn belastingen.

Deze adressen zijn gesteld in handen van de commissie voor de Verzoekschriften;

6. De volgende brieven:

twee, van het Europees Parlement, te weten:

een, t.g.v. resolutie 814;

een, t.g.v. een verslag van de vergadering van 13 maart.

Deze brieven liggen op de griffie ter inzage;

7. de volgende brieven e.d.:

een, van mevrouw S. Fikken, over haar financiële omstandigheden;

een, van M. A. J. Venix, over de inperken van de faciliteiten van het ziekenfonds;

een, van Orlanda R. Sendel, over dienst moeilijkheden rondom zijn verblijfsvergunning;

een, van Edmund F. Vriesde, omtrent voorstellen ter verbetering van de positie van Surinamers in Nederland;

een, van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, over de wapenwedloop;

een, van de Vrouwenraad Breda, t.g.v. een schrijven aan de minister van WVC over tijdelijke rijksbijdrage-regeling Emancipatiewerk;

een, van de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Rotterdam en de Beneden-Maas, t.g.v. van het verslag

van de Enquête Regionale Bedrijfs Ontwikkeling 1983;

een, van de Stichting «Peterman moet blijven» over de toestand van boer Peterman;

een, van A. J. van Eick, t.g.v. het document Sociale Expeditie/Groenlicht Conferentie;

een, van C. J. van de Heuvel, t.g.v. Gemeentelijke Herindelingspunten C.D.A. verkiezingsprogram door R. P. F. Vertolkt;

een, van het gemeentebestuur van Amsterdam, over gereguleerde verstrekking van harddrugs;

een, van Stichting Aktie 1+1=2, t.g.v. een folder omtrent haar doelstellingen en aktie;

een, van G. H. Veltrop, over de ongelooftwaardigheid t.a.v. de Nederlandse politiek;

een, van het Nijmeegse Comité Stop het eigen risico – namens diverse instellingen – over de wijzigingen in het ziekenfondspakket;

een, van de Vereniging van Patiëntenbelangen Kollum e.o., over het behoud van een doktersapotheek;

een, van de Raad voor de bevrijding van Suriname, over de commissie-Pronk;

een, van de Nederlandse vereniging voor ergotherapie, t.g.v. een schrijven aan de staatssecretaris van WVC over de problematiek rond de financiering ergotherapie;

mededelingen van de voorzitter van het Produktschap voor pluimvee en eieren t.b.v. een openbare bestuursvergadering op 28-3-1984;

een, van M. van der Meer, over een studiedag voor culturele minderheden met als doel een actieplan te formuleren voor een gemeentelijk beleid;

een, van de Stichting Administratie Indonesische pensioenen, t.g.v. het jaarverslag 1982.

Deze brieven e.d. liggen op de griffie ter inzage;

8. het proefschrift van G. ter Horst, «Informereren en saneren».

Dit proefschrift is opgenomen in de bibliotheek van de Kamer.

